

ČETVRTI ČIN

MARŠ KA MOSKVI

(Skica 41)

Napoleon se zadržao u Smolensku do 25 avgusta. Tu je odmorio armiju i starao se da osigura komunikacijski pravac.

U tom cilju je pozvao u Smolensk Viktorov korpus, a u Vilnu Ožeroov korpus, koji su se formirali u Nemačkoj.

25 avgust. — Marš se nastavlja, ali polako, 12—16 km dnevno, uz stalne čarke i uznemiravanja. Rusi su se često zaustavljali kao za borbu, pa su se potom povlačili.

Međutim, rusko javno mnjenje ne može da se pomiri sa mišlju da nas pusti da uđemo u sveti grad bez borbe. Popuštajući pred tim mišljenjem, car Aleksandar zamenuje Barklaja starim Kutuzovom, koji se rešava da se zaustavi na položaju Borodino.

»Kutuzov je«, pisao je Klauzevic, »imao skoro 70 godina i nije imao onu fizičku i intelektualnu aktivnost koja se često sreće kod vojnika njegove starosti. Ali, on je poznavao Ruse i, luka, znao je da njima rukovodi. On je znao da ugodi samoljublju vojske i nacije i gledao da proklamacijama i verskim priredbama deluje na njihov moral.«.

Bitka na r. Moskvi

5 septembar.¹⁾) — Francuska vojska, svedena na 130.000 ljudi, izbjiga u ravnicu Borodina. Napoleon uviđa da su Rusi ovoga puta odlučni i da se utvrđuju na polo-

¹⁾ Korespondencija ne sadrži bilten o bici.

žaju koji su izabrali, od Borodina duž Kaloče do Semenovskoga, i odatle do šume Utice.

Na više od 2.000 m ispred levog krila uzdiže se dobro naoružani redut na Ševardinu. Napoleon rešava da uzme taj redut, što dovodi do krvavog boja.

6. septembar. — Glavnina armija dovršava prikupljanje i Napoleon izviđa zemljiste za akciju. On vidi da je desno neprijateljsko krilo zaštićeno strmim obalama Kaloče, da mu je centar branjen veoma jakim redutom koji nadvišava spoj Kaloče sa potokom Semenovskoje, ali da je rusko levo krilo relativno slabo, mada zaštićeno sa više nedovršenih zaklona.

. Posle detaljnog i više puta ponovljenog obilaska neprijateljskog položaja, Napoleon ustaljuje plan za bitku. Ovoga puta ne može biti reči o strategiskoj bici sa obilazećom masom bačenom u pozadinu Rusa da obrazuje nakovanj na kome će ih probojnom masom slomiti.

Ostalo mu je svega 127.000 boraca sa 580 topova.²⁾ Međutim, po njegovom računu, Rusi raspolažu sa 120.000 do 130.000 ljudi. Napadajući Ruse bez znatne brojne nadmoci, sa artiljerijom i konjicom čiji su konji umorni, u zemlji čija su mesna sredstva oskudna, daleko od Francuske, sada kada stižu zabrinjavajuće vesti iz Španije, Napoleon neće da se upusti u veliki rizik. On zna, uostalom, iz svog kao i Fridrihovog iskustva kod Corndorfa i Kunersdorfa, da se Rusi ne daju zastrašiti napadom u njihovu pozadinu. Oni se prikupljaju i ginu gde se zateknu.

Zato, kad mu je Davu predložio da sa 5 divizija izvrši u toku noći obuhvatni pokret kroz šumu Uticu tako da u 8 časova izjutra bude na ruskom boku sa 40.000 ljudi i da ih u neredu odbaci u ugao između Kaloče i reke Moskve. Napoleon mu je ljutito odgovorio: »Vi uvek hoćete sve da obidete«.³⁾

²⁾ Fen.

³⁾ Seg.r.

Ne, on oseća da ima taman dovoljno snage samo da pobedi, ništa više. Dakle, bez obuhvatnog napada, prostim natkriljavajućim napadom.

Pomoćno bojište. — Prema ruskom desnom krilu biće njegovo pomoćno bojište; 3 divizije iz Italijanske armije imaće da zanimaju neprijatelja prostim demonstracijama, ali snažno izvođenim. Tuda ide put za Moskvu i treba učiniti utisak na Ruse da hoćemo tuda da prođemo.

Glavno bojište. — Desno od velikog druma je glavno bojište.

Princ Evgenije sa jednom od svojih divizija i 2 divizije iz Davuovog korpusa napašće na veliki redut. Desno, Nej, koji ima pod svojom komandom Žinoa, i desno od Neja, Davu, sveden samio na 2 divizije, imaće za cilj da zauzmu mala utvrđenja kod Semenovskoga, koje će napasti Nej sa fronta, a Davu sa boka.

Obuhvatni napad. — Ponjatovski, sa svojim Poljacima, kretiće se kroz šumu ka Utici da bi obišao levo krilo Rusa.

U rezervi: Garda i Frijanova divizija iz 1 korpusa.

U toku dana car je naredio da se izrade ogromni grubobrani u koje bi moglo stati 120 topova određenih za tučenje artiljerije u redutima.

I sa strane Rusa se radilo na podizanju reduta. Popodne je kroz trupe pronesena crna Bogorodica iz Smolenska. Litija se kretala sa vojnicima na čelu, sa puškama oborenim k zemlji, zatim su isli sveštenici u svečanim odeždama, a posle njih sveta ikona koju su nosili oficiri. Pri njenom prolazu vojnici su padali na kolena i molili se bogu, a drugi su je pratili ponavljujući u horu tropare Bogorodici, koje su sveštenici pevali. Pri prolazu litije, Kutuzov je, na čelu svoga štaba, klekao, sagao svoju belu glavu i poljubio ikonu.

Francuska hrabrost je imala da se sretne sa verskom rezignacijom i tvrdoglavosću Rusa.

Pre svanuća su trupe zauzele svoje položaje, a u 6 časova je započelo dejstvo jakom kanonadom na celom frontu.

Levo, na pomoćnom bojištu, Italijanska armija je brzo zauzela Borodino, ali nije mogla iz njega da izbije.

Desno je Davu napao na utvrđenja kod Semenovskoga, koga je zatim, na levom krilu, ubrzo pomogao Nej. Boj je na ovoj strani vrlo žestok i Mira, koji se tu nalažio, primio je rukovodstvo.

Za to vreme, u centru, Evgenije upućuje u napad Moranovu diviziju koja, uz pomoć Gidenove divizije, zauzima veliki redut.

10 časova. — Mira je gospodar šančeva; on vidi da je zauzet veliki redut; on misli da je došao otsudan trenutak i traži od cara pojačanja da bi izvršio proboj u neprijateljskom rasporedu za bitku.

Ali Napoleon je video da je rusko desno krilo, gde je Kutuzov prikupio najveći deo svojih trupa, skoro nedirnuto, te smatra da nije došao otsudan trenutak i čuva svoje rezerve.

Doista, Kutuzov⁴⁾ upućuje ogromne snage svežih trupa na tačke koje su mu bile otete. Veliki redut je povraćen. Kod šančeva, car se rešava da pusti u bitku Frijanovu diviziju da bi očuvalo zauzeto zemljište.

Ali, najzad je Ponjatovski stigao pred Uticu, zauzeo je i počeо da izbija u pozadinu levog ruskog krila. Kutuzov je prinuđen da povuče trupe, koje su tek bile zatvorile prostor između velikog reduta i Semenovskoga, da bi protivstao ovome napadu. Tako su, pred opasnošću obuhvatnog napada, Rusi, čije su rezerve bile gotovo iscrpene ili suviše udaljene, morali da izvlače trupe iz svog prvog borbenog reda. Bitka je dozrela, stigao je momenat za otsudni napad.

1 čas. — Jedan je čas; Napoleon upućuje jednu diviziju iz Garde na Semenovskoje. Ali u tome momentu nastaje grozna gužva na levom krilu. To su Platovljevi kozaci udarili na komore i na pozadinu jedne italijanske divizije.

⁴⁾ Kutuzov je ovde, prema rečima Klauzevica, bio samo »pojam vlasti«, jer je njegova uloga u rukovođenju događajima bila ravna nuli. On je pustio da rade oni koji su držali poslove u rukama, a on se zadovoljavao samo time da klima glavom u znak odobravanja.

Ne znajući šta se dešava, Napoleon zadržava pokret svoje Garde, a to je bilo dovoljno da Kutuzov ima vremena da dovede u pomoć svom levom krilu svoje poslednje rezerve: jednu diviziju izvađenu sa desnog krila i rusku Gardu.

Trebalo je početi sve iznova. Dok je jedna baterija sa više od 200 topova rušila ruski centar, Evgenije i Mira prikupljaju u poslednji napor svoje već osakaćene divizije. Teška konjica prikupljena pod komandu Kolenkura u jednoj uvali Semenovskoga bačena je u napad između sela i velikog reduta. Ova masa briše sve što je pred njom, a jedan je puk čak zauzeo i redut, ušavši kroz grkljan. Oslobođeni ovim napadom, Evgenije i Mira kreću napred, dok se ruska vojska, popustivši najzad, lagano povlači prikupljujući se ka centru, pod kišom zrna iz 300 artiljerijskih oruđa, i naslanja se na ivicu šume kod Psareva.

Napoleon ima samo 18.000 ljudi svoje Garde da ih baci na ove priklještene Ruse, ali zbijene u masu, kojima je bilo teško prići sa ma koje strane. On sumnja da će 18.000 ljudi biti dovoljni da slome njihovu upornost koja je postala strahovita. »Neću da dopustim uništenje moje Garde na 3.000 km od Francuske«, rekao je svojim generalima. »Ne rizikuje se svoja poslednja rezerva.«

U dnu bojišta Rusi su bili zbijeni u masi i izgledali kao da nam prkose: »Pošto hoće još«, rekao je Napoleon, »dajte im«. I stavljajući u bateriju sve što ima od artillerije, on prosu kišu iz 400 vatrenih cevi.

Posle ove strašne bitke nama je ostalo 100.000 ljudi, a Rusi nisu mogli izvesti više od 50.000.

14 septembar. — Moskva. — Posle nekoliko dana odmora, francuska vojska je krenula za Moskvu u koju je ušla 14 septembra. Sútradan je buknuo požar svuda. Za nekoliko dana je izgorelo tri četvrtine grada. Napoleon se nadao da će Aleksandar tražiti mir, ali se prevario.

Nije se moglo stanovati u Moskvi. Moglo bi se ići u Lenjingrad, ali se zima približavala. Napoleon je odlučio da se vrati u Smolensk, ka svojim magacinima, i da tu provede zimu, pa naproleće da nastavi rat.

PETI ČIN

POVLAČENJE

(Skica 42)

19. oktobar. — Pošto je neopaženo povukao svoje rezerve ka Smolensku, car napušta Moskvu 19. oktobra sa vojskom koja broji jedva 100.000 boraca. On hoće najpre da markira ofanzivni pokret ka Kutuzovu, koji se pokazivao agresivan. Možda se nadao da će posle jednog uspeha moći da dođe u Kalugu, u bogatu oblast koja nije bila opustošena. Ali Rusi su dobili pojačanja, što se pokazalo u oštrom boju kod Malojaroslaveca. Morao je da se pomiri s tim da se povuče ka Možajsku i ponovo dođe na put za Smolensk.

31. oktobar. — Napoleon 31. oktobra stiže u Vjazmu gde je imao jak sukob.

Međutim, on počinje da se brine za svoje komunikacije. Na severu Vitgenštajn ojačan na 60.000 ljudi pritiskuje Udinoa. Na jugu Čičagov, koji je Moldavsku armiju sjedinio sa Tormasovim korpusom, pritiskuje Švarcenberga.

Ali, ipak će se stići do Smolenska. Vreme je lepo i »lepi jesenji dani potsećaju Napoleona na Fontenblo«.

9. novembar. — Nažalost, 9. novembra je počeo da pada sneg i jače je zahladnelo. Konji su lipsavali na hiljade.

Otada ovaj rat više ne spada u oblast vojničke veštine već je epopeja.

✓ »Juče velika armija, a sada gomila«.¹⁾

¹⁾ Viktor Igo, *Ispaštanje*.

Nije više moglo biti reči o zimovanju u Smolensku. Krenulo se za Vilnu. U Orši se Viktor, sa 15.000 ljudi, priključio ostacima armije. Od Orše se armija uputila Borisovu da tu pređe Berezinu.

27 novembar. — Prelaz preko Berezine. — Tu je bilo napravljeno jedno utvrđenje i mostobrani, i ostavljen je Dombrovski sa svojom divizijom. Ali ova divizija nije mogla da odbrani most od Čičagova. Ne može se ni misliti da se forsira prelaz.

S druge strane, Vitgenštajn, koji je stigao iz Orše, postao je agresivan. Situacija je kritična. Srećom, otkriveno je jedno mesto prelaza kod Studijanke. Pontoniri generala Eblea tu postavljaju dva mosta.

27 novembar. — Prelaz započinje Udino. On mora odmah da se brani od Čičagova, koji je dolazio desnom obalom. Na levoj obali će Viktor štititi prelaz od Vitgenštajnovih poduhvata.

28 novembar. — Ovi korpusi nisu dezorganizovani i dobro se drže na obema obalama, uprkos ruskih ponovljenih napada, starajući se da rasturenog masi omoguće da se prebaci preko reke.

29 novembar. — Viktor je prinuđen da i sam pređe; on ruši mostove. Od tog momenta gonjenje postaje sporije.

9 decembra se stiglo u Vilnu, a 13-og u Kovno.

Još 6-og car je ostavio armiju i vraća se u Pariz. Mira, kome je poverio komandu, žurio se da se vrati u svoju kraljevinu i ostavlja komandu princu Evgeniju, koji ostatke armije dovodi iza Visle, a potom iza Elbe.

Na levom krilu se Makdonald, sveden na jednu jedinu diviziju usled toga što su Prusi istupili iz saveza, povukao preko Tilzita.

Na desnom krilu Švarcenberg zaključuje sporazum sa Rusima i mirno se vraća u Austriju.

Tu se završava rat 1812 godine, u kome se Napoleonov ratni sistem sukobio sa teškoćama snabdevanja, sa klimom i prostorom, koji su ga onemogućili.

Pošto mu početni manevar nije uspeo i pošto su ruske armije stalno otstupale da bi se sjedinile, Napoleon je mogao da bije željenu bitku tek kod Borodina i pod takvim uslovima u pogledu snaga, da ona nije mogla biti odlučujuća.

On ulazi u versku prestonicu Rusije, ali upornost Aleksa drova da ne zaključi mir i zima koja je dolazila naterali su ga da ponovo krene na put ka Smolensku, na kome su sneg i zima uništili njegovu vojsku.

RAT 1813 GODINE¹⁾

(Skica 43)

Rat 1813, koji traje od kraja aprila do kraja oktobra, podeljen je na dva perioda primirjem u Plasvicu, kojim su prekinuta neprijateljstva od 4 juna do 10 avgusta.

1-vi period ili proletnja vojna ima čisto ofanzivni karakter. On sadrži dva čina:

- 1 čin: *Manevar kod Lajpciga i bitka kod Licena,*
- 2 čin: *Manevar kod Baucena i bitka kod Baucena.*

2-gi period ili jesenja vojna karakterisan je strateškim dočekom. I on sadrži dva čina :

1 čin: *Manevar na centralnom položaju Gerlica (desna obala Elbe):*

- 1) protiv Šleske armije,
- 2) protiv Češke armije; bitka kod Drezdena.

2 čin: *Manevar na centralnom položaju Lajpciga (leva obala Elbe):*

- 1) protiv Bliherove i Bernadotove armije,
- 2) protiv Češke armije; bitka kod Lajpciga.

Osnovni plan

Da bi se dobro shvatile mnoge operacije u ratu 1813, ne treba gubiti iz vida osnovni plan kako ga je postavio Napoleon. Ovaj plan koji on nije mogao izvršiti, ali čijem ostvarenju je uvek težio uprkos svih prepreka koje su

¹⁾ Bibliografija: *Napoleonova korespondencija*, XXVI; Fen, *Rukopis iz 1813*; Tjer, XVI; General Pele, *Rat 1813*; Potpukovnik Fukar, *Baucen*.

mu bile istavljene savezničkom ofanzivom, sastojao se u nastupanju preko Berlina na Šteten radi prenošenja rata na prostor između Elbe i Odre.

»Napoleonov plan«, pisao je on na Svetoj Jeleni, »koji je on smišljao u toku dva meseca i za koji je uredio tvrđave i magacine, bio je da pređe Elbu kod Vitenberga i da maršuje na Berlin. Ovim planom je htio da nabaci saveznike između Elbe i Sale i da, manevrujući pod zaštitom utvrđenih mesta Torgau, Vitenberg, Magdeburg i Hamburg, vodi rat između Elbe i Odre i da, po mogućству, blokira utvrđena mesta na Visli: Gdansk, Torunj i Modlin. On se nadao tako velikom uspehu od ovog obimnog plana da je mislio da će se usled njega savez rasturiti, a svi nemački vladari učvrstiti u svojoj vernosti i savezništvu sa Francuskom.«²⁾

Sva utvrđena mesta na Visli i Odri bila su puna starih vojnika koji su se bolesni tu sklonili posle otstupanja iz Rusije. U Štetenu ih je bilo 9.000 sa velikim brojem oficira, pa čak i generala; u Gdansku 30.000, ceo korpus. Ovi bi elementi bili vanredno korisni kao kadar regrutima koji će obrazovati masu naših snaga.

Pored toga, Napoleon se nada da će svojim manevrom odbaciti Ruse ka njihovoј granici i da će Berlinski kabinet ponovo stupiti u savez sa njim.

11 marta 1813, pre početka rata, Napoleon je izložio svoju koncepciju vice-kralju Italije, koji je na Elbi vršio zaštitu prikupljanja naših snaga.

»Ako se uzme da prvi cilj francuske vojske treba da bude da što pre stigne u pomoć Gdansku, pretpostavljajući da će Elbska armija biti prikupljena kod Magdeburga, Havelberga i Vitenberga, a Majnska armija kod Vircburga, Erfurta i Lajpciga, prirodni pokret koji bi se od neprijatelja mogao lako prikriti bio bi da cela Elbska armija, za kojom bi se kretala Majnska armija, prođe kroz Havelberg i ode ka Štetenu tako da će se, kada se bude stiglo u taj grad, biti s druge strane Odre i dobiti 10 dana marša dok neprijatelj, koji je u Drezdenu, Glogau i Varšavi, neće biti u stanju da se prikupi da bi odbranio Gdansk.

²⁾ Napoleonovi memori, Montolon, II, 125.

Pošto sam učinio sve da bi se mislilo da hoću da idem na Drezden i Šlesku, ja će verovatno (pod zaklonom Tirinške Šume i Elbe), da krenem preko Havelzberga, da usiljenim marševima stignem u Štetin sa 300.000 ljudi i da produžim marš armije ka Gdansku gde se može stići za 15 dana. I tako, dvadesetog dana od početka kretanja, posle prelaska armije preko Elbe, ta bi varoš bila deblokirana i ja bih bio gospodar Marijenburga i ostrva Nogata i svih mostova na donjoj Visli...«

Posle bitke kod Drezdena, 30 avgusta, Napoleon je, ispitavši svoju situaciju i htevši nastaviti pokret na Berlin, pisao:

»Rusi neće moći biti ravnodušni prema postojanju jedne armije od 60 000 ljudi kod Štetina; blokada Gdanska bila bi ugrožena i verovatno bi deo njihove vojske u Šleskoj prešao Odru da stupi u bitku između Gdanska i Štetina. Ruska vojska je morala izgubiti dosta ljudi. Čim njihova granica bude ugrožena kod Štetina, to će biti razlog da se napusti Češka...«

Tada će zauzeti Berlin, snabdeti Štetin, razoriti pruska utvrdenja i rasturiti landver.«.

Pošto smo pokazali osnovni plan, možemo da pređemo na proučavanje rata.

PROLETNJA VOJNA

PRVI ČIN

MANEVAR KOD LAJPCIGA I BITKA KOD LICENA

(Skica 43)

Kao što smo videli, 5 decembra 1812 Napoleon je ostavio armiju u Smorgoniju, ostavljući komandu napuljskom kralju, koji je, žureći se da se vrati u svoju zemlju, predade odmah prinцу Evgeniju, vice-kralju Italije.

Princ Evgenije je trebao da se zadrži na Odri.

»Kakva bi bila razlika za Napoleona«, piše maršal Guvion Sen Sir, »da je mogao početi rat na Odri mesto što ga je počeo na Sali, kako je to bio prinuđen! Kakav oslonac i kakve olakšice bi mu mogle dati tvrdave za postignuće prvih uspeha koji su mu bili tako potrebnii! Ovim preimcućtvima bi se pridodata i druga mnogo važnija, jer se može verovati da se berlinski kabinet ne bi izjasnio protiv nas da smo se zaustavili na Odri.«¹⁾

Ali vice-kralj se, iako je raspolagao sa više od 40.000 ljudi, nije zadovoljio samo time da otstupi sa Odre nego je napustio i Berlin, uprkos vojničke i političke važnosti toga položaja.

»Da ste zauzeli položaj ispred Berlina«, pisao mu je Napoleon, »neprijatelj bi mogao poverovati da hoćete da bijete bitku. Onda on ne bi prešao Odru pre nego što prikupi 60.000 do 80.000 ljudi. Vi ste mogli dobiti 20 dana, a to bi bilo i politički i vojnički

¹⁾ Guvion Sen-Sir, IV, Rat 1813.

korisno... Ali, onoga dana kada je vaš štab prešao pozadi Berlina, bilo je jasno da niste hteli da zadržite taj grad; vi ste, na taj način, napustili držanje koje je prema ratnoj veštini trebalo znati sačuvati«.²⁾

On je, najzad, jednim Napoleonovim naređenjem zadržan na Elbi za zaštitu mobilizacije i koncentracije snaga sa kojima je car imao nameru da preduzme ofanzivu polovinom maja.

Napoleon mu naređuje da drži barijeru na Elbi, da posedne glavne prelaze slabim posadama, i da se sa glavnom snagom postavi ispred Magdeburga, gotov da krene na bokove i pozadinu neprijatelja ako on pokuša da negde izvrši prelaz. Njegov položaj je snažno naslonjen, s jedne strane na Drezden, gde je Rejniye imao 12.000 Saksonaca, a s druge strane na Hamburg, gde će Davu da reorganizuje 1-ki korpus za zaštitu cele donje Elbe.

Za to se vreme organizovao jedan ogroman savez protiv nas: Prusi su, zbacivši masku, stali otvoreno uz Rusiju, povukavši za sobom veliki broj Nemaca; Bernadot, koji će Švedskoj da pripoji Norvešku kao cenu za svoje izdajstvo, dovodi našim neprijateljima upomoć 30.000 Švedana; Engleska produžava rat u Španiji i vezuje nam 300.000 dobrih vojnika. Najzad, i austrijski car je samo čekao pogodan trenutak da se izjasni protiv Napoleona.

Ranijim podizanjem klase regruta iz 1813 godine, organizovanjem kohorti Narodne garde i pozivom ljudi ranijih klasa, car je uspeo da velikom brzinom stvori operativnu armiju od 200.000 ljudi, pojačanih kadrom doveđenim iz Rusije ili izvučenim iz Španije. Ali konjica, naročito u početku, sastavljena od regruta na nedresiranim konjima, biće od slabe vrednosti, što će se u operacijama jako osetiti. Da bi doskočio slabosti svoje pešadije, Napoleon povećava srazmeru svoje artiljerije.

Oko polovine aprila naše raspoložive snage bile su:

1) Elbska armija (princ Evgenije) sa 60.000 ljudi;
5 korpus (Loriston) i 11-ti (Makdonald), na donjoj Sali;

²⁾ Napoleonova korespondencija, XXV, 19688.

2) Majnska armija, koja dovršava koncentraciju, 140.000 ljudi;

Garda;

3 korpus (Nej, 5 divizija);

4 korpus (Bertran);

6 korpus (Marmon);

12 korpus (Udino), i

3 slaba korpusa rđave konjice.

U isto vreme snage saveznika su se sastojale od:

1) ruske armije (Vitgenštajn: 50.000 ljudi) koja nastupa ka Berlinu;

2) prusko-ruska armija (Bliher: 50.000 ljudi) u Šleskoj.

Između ovih dveju armija je rezervni korpus od 30.000 ljudi.

Najzad, Bernadot se spremi da iskrca 30.000 ljudi u Stralsundu.

Napoleonov projekt od 11 aprila

(Skica 43)

»Pošto sam učinio sve pokušaje da doprinesem uverenju da idem na Drezden i u Šlesku, moja namera«, pisao je Napoleon vice-kralju 11 marta, »biće verovatno da (pod zaklonom Tirinške Sume i Elbe) krenem preko Havelberga i forsiranim marševima stignem u Štetin sa 30.000 ljudi i da nastavim marš armije ka Gdansku.«³⁾

Ali prelaz Elbe od strane njegovih protivnika primorava Napoleona da privremeno odustane od svoga plana.

Princ Evgenije, koji se, saobrazno planu, starao da manevruje ka neprijateljskim bokovima, morao je, posle sramežljivo vođene borbe kod samog prilaza Magdeburgu, ponovo da pređe Elbu i da se povuče iza utoka Sale.

³⁾ Korespondencija, XXV, 19697.

Tada je Vitgenštajn bez teškoća prešao Elbu kod Roslave (11 aprila), dok je Bliher došao na Elbu preko Drezdena, koji su Saksonci evakuisali i povukli se u Torgau.

Misleći, prema depešama vice-kralja, da neprijatelj već velikim marševima nastupa ka Jeni,⁴⁾ Napoleon se žuri da naredi prikupljanje pozadi Sale svih vice-kraljevih snaga kao i onih na Majni. Posle toga prikupljanja on će raspolagati sa više od 150.000 ljudi i izvršiće na Elbi manevar koji je bio projektovao za Odru. Krenuvši tih 150.000 ljudi preko Lajpciga ka Drezdenu, on će doći da zauzme prepreku Elbe, u pozadini saveznika, otsecajući ih istovremeno i od Šleske i naterujući ih na bitku koja, prema načinu na koji će biti vođena, treba da bude odlučujuća.

Dok se glavna snaga, prikrivena pozadi Sale, bude pripremala da izvrši veliko skretanje koje će je dovesti ka protivničkim otstupnim pravcima, general Bertran, koji stiže u Tiringiju sa Udinoovim korpusom, vršiće demonstracije da bi neprijatelja privukao ka jugu.

»Moja je namera«, piše Napoleon generalu Bertranu 12 aprila 1813, »da zadrži msvje desno krilo i da pustim neprijatelja da preko Bajrojta prodre, čineći obratan pokret od onoga koji sam ja činio u pohodu na Jenu, tako da ja, ako neprijatelj prodre u Bajrojt, mogu pre njega stići u Drezden i otseći ga od Pruske«.

Ovoga puta, koristeći se onim čime je raspolagao na donjoj Elbi, Napoleon će uzeti komunikacijski pravac na Hanover, a cdatle na Vezel, gde će biti sigurniji nego preko Tiringije.

»Pravac evakuacije vaših bolesnika, linija straža i štafeta, pokreta i kretanja artiljeriskih depoa... treba da ide preko Vezela. Izdajte naređenja da se sva evakuacija bolesnih i sav administrativni saobraćaj s Francuskom vrši preko Vezela«, piše on 15 marta vice-kralju.

Dok su se njegove snage kretale pozadi Sale, Napoleon ostaje u Sen Kluu, koji napušta 15 aprila u 1 sat izjutra. 16-og, u ponoć, on je u Majncu, gde ostaje nekoliko dana.

⁴⁾ Korespondencija, 19857 od 13 aprila, XXV.

U to vreme on je cenio neprijateljske snage na levoj obali Elbe na 70.000 ljudi.⁵⁾ Naše trupe se prikupljaju na Sali. Napoleon čeka samo na to prikupljanje pa da ide da se stavi na njihovo čelo.

Ali saveznici, daleko od toga da budu tako preduzimljivi kao što je mislio vice-kralj, nisu izgledali raspoloženi da dođu u sukob. Napoleon nije ni tražio ništa bolje nego da odloži glavne događaje do polovine maja, tako da ima i konjicu na koju računa za ovo vreme. Pod takvim uslovima, on će se kretati metodično do Lajpciga, zaklanjajući se od neprijateljske konjice Salom i Muldom, pripravan da iskoristi neku pogrešku saveznika.

»Ja bih bio u stanju da vrlo brzo svršim poslove«, piše on 24 aprila kralju Virtemberga, »kada bih u konjici imao 15.000 ljudi više, ali sam prilično slab u tom rodu vojske. Prvi cilj je mojih operacija da bacim neprijatelja na desnu obalu Sale, potom na desnu obalu Mulde i čak na desnu obalu Elbe. Dolazi mi više od 30.000 konjanika koji će mi stići u toku maja«.

Još 28 aprila on piše Neju:

»Torunj se predao 16 aprila. Oficir iz štaba koji je doneo ovu vest ostavio je generala Barklaja de Tolija kod Torunja sa celom njegovom armijom... S druge strane, on je siguran da je korpus generala Sakena prema Krakovu protiv Austrijanaca i Poljaka. Rusi, dakle, neće moći biti nikako u mogućnosti da ozbiljno brane Elbu, a pošto se Vitgenštajn dosta smeо, to bi mu se, izbijajući sa velikim masama, nanelo mnogo gubitaka.

Mislim da je glavno stići u Lajpc'g. Vice-kralj bi mogao da izbije preko Merzeburga... Glavna stvar u ovom momentu jeste spajanje«.

27-og on piše Neju:

»Zauzeće Jene, Dornburga, Naumburga, Merzeburga i Halea, to je moj prvi cilj. Moći će se zauzeti i Vajsenfels, ako tamo ima most preko Sale i put njenom levom obalom. Svi pokreti se moraju vršiti pozadi Sale, kao pozadi zastora, a nijedan desnom obalom«.

⁵⁾ Korespondencija, 19877 od 19 aprila.

Bitka kod Licena (2 maja)

(Skica 44)

1-og maja se vrši spajanje naših snaga između Merzeburga i Naumburga.

1 maj. — Levo, Evgenijeva armija izbija iz Merzeburga i nastupa u pravcu Lajpciga.

U centru, 3 korpus (Nej), pošto je sjajno odbio rusku konjicu (boj kod Vajsenfelsa u kome je poginuo Besijer), zaustavio se kod Licena. Pozadi njega su ešelonirani 6 korpus (Marmon) i Garda, još u Vajsenfelsu.

Desno, 4 korpus (Bertran) i 12 korpus (Udino), dolažeći s juga, primiču se glavnini. Samo je čelo 4 korpusa blizu, ostale trupe su razvučene na više od 20 km.

Kako se zna da je neprijatelj jači južno od Lajpciga, nastupa se oprezno. Zbog nedostatka konjice koja osigurava, korupsi nastupaju preko polja sa smaknutim divizijama, na domak karteča, gotovim da obrazuju kare koje će moći jedna drugu bočno da osiguravaju. U takvima okolnostima je kretanje vrlo sporo. Etapa koju većina korpusa prelazi ne premašuje 15 km.

2 maj. — 4 časa izjutra:

»Svi podaci govore da je neprijatelj od Lajpciga otišao na Cvenkau, da ima delove u Borni, i da je car Aleksandar u Rošlicu.«

Izgleda, dakle, da se neprijatelj spremi da izbije preko Plajse, potom preko Elstera, protiv naše armije koja je na maršu ka Lajpcigu.

»Neprijatelj je izbio i prešao Elster na mostovima kod Cvenkaua, Pegaua i Cajca«, pisao je Napoleon u svom biltenu od 2 maja. »Njegovo Veličanstvo, nadajući se da će ga presresti i misleći da bi on mogao napasti tek 3 maja, naredilo je generalu Loristonu, čiji je korpus obrazovao krajnje levo krilo, da se kreće ka Lajpcigu da bi poremetio neprijateljske namere i da bi francusku vojsku za bitku 3 maja postavio u sasvim drukčiji položaj od onoga

u kakvom je neprijatelj računao da će je zateći i u kome je stvarno bila 2 maja, kao i da bi, na taj način, uneo zabunu i nered u njegove kolone«.

Ustvari, dok Napoleon šalje Loristona ka Lajpcigu, Makdonald treba da ide ka Markranštetu, gotov da prodire ili ka Lajpcigu, da pomogne Loristona, ili ka Cvenkauu, da pomogne Neja. Nej će u Kaji osiguravati ovaj pokret. Marmon će od Vajsenfelsa doći u Pegau, Bertran u Tojhern, osiguravajući Naumburg i Vajsenfels, i kontrolišući prostor između Pegaua i Cajca. Udino će se primaći armiji.

Tako postavljen, on je u stanju da odbije neprijateljski napad koji dolazi od Cvenkaua ili da 3 maja produži put za napad neprijatelja iz pozadine.

9 časova. — U 9 časova izjutra, pošto se nije dogodio nikakav napad na naš desni bok, a, naprotiv, čula se kanonada sa strane Lajpciga, car dojuri tamo u galopu.

»Neprijatelj je branio malo selo Lindenau i mostove ispred Lajpciga. Car je samo očekivao momenat da ovi položaji budu zauzeti pa da krene celu svoju armiju u tom pravcu, da je okreće oko Lajpciga, da pređe na desnu obalu Elstera i napadne neprijatelja iz pozadine.«

Podne. — Odjednom, oko podne, 3 korpus, čiji je komandant Nej pratio Napoleona u Lajpcig, bio je snažno napadnut od neprijatelja; iznenađenje je potpuno. To je bio Vitgenštajn, koji izvešten od svoje mnogobrojne konjice o svima našim pokretima, napada naše trupe kod Kaje. On je, ostavljajući samo jednu diviziju kod Lajpciga, prebacio svoju glavnu snagu preko Cvenkaua i Pegaua, dok je Miloradović sa 12.000 ljudi osiguravao njegov levi bok kod Cajca.

Napoleon se žurno vraća od Lajpciga i dovodi svoju Gardu. On odmah improvizuje plan za bitku.

»Neprijatelj je imao ogromne snage. Car odmah čini raspored trupa. Vice-kralj je primio naređenje da krene na levo krilo princa od Moskve (sa 11 korpusom), ali mu je trebalo tri sata za

izvršenje ovoga pokreta. Princ od Moskve je prihvatio boj i sa svojih 5 divizija vodi bitku koja je za pola sata postala strahovita. Njegovo Veličanstvo je lično, na čelu Garde, došlo pozadi centra armije, pomažući desno krilo princa od Moskve. Vojvoda od Dubrovnika je sa svoje 3 divizije držao krajnje desno krilo. General Bertran je imao naređenje da izbije u pozadinu neprijateljske armije u momentu kada front bude najjače angažovan».

Na kraju su 3 i 6 korpus vodili frontalnu borbu za zadržavanje neprijatelja dok 4 korpus ne stigne u pozadinu njegovog levog krila i dok 11 korpus ne pođe ka njegovom desnom krilu u obuhvatni napad. Garda će biti iza desnog krila 3 korpusa, a Loriston, ostavljajući samo jednu diviziju u Lajpcigu, dovešće u bitku svoje ostale dve divizije da obrazuju opštu rezervu.

Do 5 sati se ograničavalo na frontalnu borbu sa krajnjom žestinom u oblasti Štarzidl — Geršen — Rana — Kaja. Vitgenštajn je srećom angažovao svoje korpuse jedan za drugim. Blagodareći jednom delu Garde, Nej i Marmon odolevaju svim napadima.

Borba za vezivanje snaga i iznuravanje. — »Sreća je htela da nagradi najsajnijim uspehom sve ove mere. Neprijatelj, koji je izgledao siguran u svoj uspeh, nastupao je da obide naše desno krilo i put od Vajsenfelsa. General Kompan, prvorazredni ratni komandant, na čelu prve divizije vojvode od Dubrovnika, zaustavi ga odjedared. Marinski pukovi su hladnokrvno izdržali više juriša i pokrili bojište elitom neprijateljske konjice.

No veliki napori pešadije, artiljerije i konjice su bili u centru. Četiri od pet divizija princa od Moskve bile su već angažovane. Selo Kaja je bilo otimano i preotimano više puta. To selo je bilo ostalo u vlasti neprijatelja; grof od Lobaua uputi generala Rikara da povrati selo, i ono bude povraćeno».

Bitka je obuhvatala liniju od 8 km pokrivenu vatrom i dimom i oblacima prašine. Princ od Moskve i generali Suam i Žerar bili su svuda. General Žerar, koji je bio pogoden sa više metaka, izjavio je da hoće da umre komandujući i rukovodeći svojim trupama.

»Međutim su se počeli iz daleka da čuju prvi pucnji kolone generala Bertrana. Istovremeno je u borbu stupio vice-kralj, na levom krilu, a vojvoda od Taranta je napao neprijateljsku rezervu i prišao selu na koje je neprijatelj naslanjao svoje desno krilo. U tom času je neprijatelj udvostručio svoje napade na centar. Selo Kaja je ponovo zauzeto, naš centar je poljuljan, nekoliko bataljona se rasprštalo. Car je procenio da je došao momenat krize koja rešava dobitak ili gubitak bitke. On nije više smeо izgubiti nijedan čas.

Otsudni napad. — Car naredi vojvodi od Tréviza da sa 16 bataljona Mlade garde krene ka selu Kaji, da energično napadne, protera neprijatelja, preuzme selo i raščisti sve što se tamo nalazilo. Istovremeno car naredi svome adutantu generalu Druou, najodličnjem artiljeriskom oficiru, da grapiše jednu bateriju od 80 topova i da je postavi ispred Stare garde, koja je bila raspoređena u ešelonima kao četiri reduta, za podržavanje centra. Cela naša konjica bila je raspoređena za bitku pozadi.

Generali Diloloa, Druo i Devo krenuše u galopu sa njihovih 80 cevi postavljenih u jednu grupu. Vatra je postala strahovita. Neprijatelj je svuda uzdrman. Vojvoda od Treviza zauze bez opaženog metka selo Kaju, odbi neprijatelja i nastavi da nastupa jurišajući. Neprijateljska konjica, pešadija i artiljerija, sve je krenulo u otstupanje.

General Bone, komandant jedne divizije vojvode od Dubrovnika, primio je naređenje da krene levim krilom ka Kaji, da proširi uspeh na centru. On izdrža više neprijateljskih konjičkih juriša u kojima je neprijatelj pretrpeo velike gubitke.

Međutim je general grof Bertran prolazio i ulazio u borbu. Uzalud je neprijateljska konjica obigravala oko njegovih kara, ona nije mogla usporiti njegovo nastupanje. Da bi se sa njime što pre spojio, car naredi promenu pravca, obilazeći oko Kaje. Celo desno krilo je izvršilo promenu pravca sa desnim krilom napred.

Gonjenje. — Neprijatelj je sada bežao. Mi smo ga gonili sat i po. Pohvatali smo više hiljada zarobljenika. Broj nije mogao biti veći zbog slabosti naše konjice i careve želje da je štedi. Naši gubici su se peli na 10.000 poginulih i ranjenih, a neprijateljski se mogu ceniti na 25.000 do 30.000 ljudi.«

Iznenađen u toku izvršenja svoga manevra neprijateljskom ofanzivom, Napoleon je ovoga puta raspolagao manjim snagama od neprijatelja: 85.000 prema 150.000 ljudi⁶). Njegova konjica takoreći nije ni postojala, a 100 topova iz artiljeriske rezerve nisu bili još stigli. Ipak je opaljeno 39.000 topovskih metaka⁷). Zbog nedostatka konjice Napoleon nije mogao iskoristiti pobedu. Veliki gubici, kojim je ona plaćena, nisu bili u srazmeri sa postignutim ciljem.

⁶) Fen, str. 367.

Nisu sudelovali u bici: 3 Udinoove divizije (koje su bile dva dana marša unazad),

3 Loristonove divizije (u Lajpcigu),

2 Bertranove divizije (samo je 1-va sudelovala),

1 divizija Mlade garde (1-va, Baroaova je bila zaostala pet dana marša unazad),

1/2 divizije Stare garde (još u Erfurtu),

100 topova artiljeriske rezerve, i

Viktorov korpus koji je bio na tri dana marša od bojišta.

⁷) U bici na reci Moskvi je bilo izbačeno 50.000 topovskih metaka.

DRUGI ČIN

MANEVAR I BITKA KOD BAUCENA¹⁾ (Skica 45)

Prusi i Rusi izvršili su kratko povlačenje. Njihova mnogobrojna konjica, koja je održavala našu na otstojanju, prikrila je od Napoleona svoje pokrete. Šta je bilo sa njima? Tri pretpostavke su bile moguće. Oni su mogli:

- 1) Da se zajedno povuku ka Berlinu da bi branili prusku prestonicu;
- 2) Da se zajedno povuku preko Drezdена ka Breslavi, dugim ruskim komunikaciskim pravcem i pruskim pravcem ka Šleskoj. Ovaj pravac je imao to preim秉tvo što ih je održavao u dodiru sa Austrijom, koju su baš tada nastojali da uvuku u savez;
- 3) Da se povuku odvojeno: Prusi ka Berlinu, a Rusi ka Breslavi, radi preuređenja svojih armija.

U ovako neizvesnoj situaciji Napoleon će preduzeti manevar sa ciljem da navede Pruse da se odvoje od Rusa, te da mu dadu priliku da ih napadne odvojeno i u toku marša.

Dok će sa glavnom snagom goniti saveznike njihovim prirodnim otstupnim pravcem od Drezdена preko Borne, on će uputiti Neja sa armijom od oko 100.000 ljudi u pravcu Berlina.

Dakle, Nej će sa svojim korpusom nastupati preko Lajpciga ka Berlinu. Usput će deblokirati Torgau i ojačati

¹⁾ Uporediti manevar kod Baucena sa manevrom kod Linjija 1815.

se 7 korpusom, koji će popuniti Saksoncima pod komandom Rejnije. On će dobiti 4.000 konjanika od Sebastijanija i naći će Viktorov korpus kod Vitenberga. Loriston će se održati između naše dve snage radi održavanja veze.

»To će mi omogućiti da se, shodno naknadno primljenim podacima, ili držim na Elbi ili da preko Vitenberga krenem pravo na Berlin. Ali još ne mogu da donesem konačnu odluku po tome.«

8 maj. — Toga dana izjutra Napoleon stiže sa glavninom pred Drezden koji su saveznički vladari, zbog približavanja naše prethodnice, napustili. U podne je zauzeta stara varoš, ali je neprijatelj porušio svodove mosta preko Elbe, a njegova zaštitnica je držala novu varoš.

Dok se pripremao prelaz blizu varoši, pukovnik Bernar, koji je komandovao armiskom inžinjerijom, uspeo je da pomoću stepenica prebaci voltižere preko razrušenih svodova, i pod njihovom zaštitom da sagradi privremeni svod.

10 maj. — Naša prethodnica prelazi Elbu.

»Prema podacima, Rusi se povlače ka Šleskoj. Što se tiče Prusa, njih se nije vratilo iz bitke više od 20.000. Prepostavljajući da su usput dobili još 10.000 ljudi pojačanja, oni ne mogu imati više od 30.000 ljudi.«

13 maj. — Napoleon još ne zna šta je bilo sa Prusima.

»Još ne vidim dobro«, piše on Neju, »šta je bilo sa Prusima. Sigurno je da se Rusi povlače ka Breslavi, ali da li se i Prusi povlače ka Breslavi, kao što se misli, ili su otišli u Berlin, kao što izgleda prirodno zbog osiguranja prestoniće? To će mi verovatno razjasniti podaci koje očekujem noćas od generala Bertrana i podaci koje će verovatno od vas dobiti.«

Ceneći Nejove snage (podrazumevajući tu i Loristona) na 100.000 ljudi, od kojih 6.000 konjanika, on ih upućuje ka Lukanu.

»... gde ćete biti na 88 km od Drezdена и 84 km od Berlina, osiguravajući uvek dobro komunikacije sa Torgauom; neka general Loriston bude sutra ili prekosutra u Dobrilugu.

Vi dobro shvatate da sa tako jakim snagama kojima komandujete, ne treba da ostanete neaktivni. Osloboditi Glogau i uzeti Berlin da bi se omogućilo princu od Ekmila da povrati Hamburg i da sa svojih 5 divizija krene u Pomeraniju, zauzeti Breslavu, eto to su tri važna cilja koja sam sebi postavio i koja bih htio da ostvarim u toku meseca. U položaju u koji sam naredio da se postavite, mi ćemo uvek biti prikljeni i slobodni da, prema dobijenim izveštajima, krenemo desno ili levo i sa najvećom mogućom snagom«.

14 maj. — U 4 časa izjutra Napoleon je dobio nove podatke, koji mu pokazuju da se Prusi ne odvajaju od Rusa.

»Dobio sam«, pisao je on Neju, »sigurne podatke o generalu Bliheru, o generalima Jorku i Klajstu, o pruskom kralju i o pet-šest prinčeva iz njegove porodice. Svi su oni prešli 10-og ili 11-og kroz Kenigzbrik, dolazeći iz Grosenhajma i Drezdena, i otišli su za Baucen, putem za Breslavu. Verovatno je da su oni ispraznili Berlin i da je za osiguranje toga grada ostalo samo nešto konjice i Bilovljev korpus. To čini još potrebnijim naređeni pokret (ka Lukanu).

Vratite generalu Loristonu trupe koje mu pripadaju, kako bi se ojačala armija za slučaj da neprijatelj bude htio da primi bitku, jer se govori da su Rusi i Prusi ujedinjeni. Njihova zaštitnica ima 30.000 ljudi sa mnogo artiljerije. Oni štite malu varoš Baucen i pale sela kao u poslednjem ratu.

Sa nestrpljenjem očekujem vesti od vaše armije i podatke koje imate; podaci koje sam ovde dobio o prolazu najvećeg dela pruske vojske putem za Šlesku, sigurni su«.

15 maj. — Najzad, 15-og u 10 časova uveče, Napoleon, koji je stalno u Drezdenu, doznaće sa sigurne strane da ga saveznici čekaju u Baucenu, gde se utvrđuju. On dakle ima vremena da prikupi protiv njih sve svoje snage i da bije otsudnu bitku.

Dok su se Makdonald, Bertran, Marmon, Udino i Garda prikupljali ka Baucenu i zauzimali položaj pred neprijateljem, Napoleon poziva Nejovu armiju preko

Spremberga da bi neprijatelju presekao put ka Šleskoj. Viktorov korpus treba privremeno da ostane ispred Vitenberga prema Bilovljevom korpusu koji štiti Berlin.

Odmah se šalju naređenja na sve strane. Napoleon računa da će za bitku prikupiti 200.000 ljudi.

Saveznički vladari, bojeći se da se pokažu slabi pred Austrijom, koju se trude da uvuku u savez, i pred Nemačkom, u kojoj rade preko tajnih udruženja, naročito preko *Tugendbund-a*, rešeni su da sa nama zapodenu drugu bitku.²⁾

Ali, pripisujući svoj neuspeh kod Lucena teškoćama izvršenja ofanzivnog pokreta sa 150.000 ljudi, oni nas čekaju ovoga puta kod Baucena i na položaju Hohkirh, čuvenom iz Sedmogodišnjeg rata; oni su taj položaj ojačali fortifikaciskim radovima.

Kod Baucena su se postavili preprečujući drum za Breslavu, pozadi Špreje.

Njihova armija, ojačana dolaskom Barklajevog korpusa i jednog pruskog korpusa, ima oko 110.000 ljudi.

18 maj. — Napoleon, naredivši da njegova Garda krene iz Drezdena u 4 časa izjutra, napušta grad pre podne i konači u Hartauu blizu Bišofsverde.

²⁾ »Ordonans-oficir Laplas«, pisao je car Makdonald 15-og u 10 časova uveče, »stigao je ovoga časa da mi javi da ste zauzeli položaj prema Baucenu.

Prethodnica generala Bertrana bila je juče u Klostermariensternu, a njegov štab u Kamencu. On treba da bude danas na 8 km od Baucena; nadam se da ste stupili u vezu. On se nalazi levo od vas. Naredio sam vojvodi od Ređija da se krene napred od Bišofsverda; na taj način će 4 korpusa biti u prvoj liniji.

Princ od Moskve i general Loriston krenuli su pre dva dana iz Torgaua da obidu Baucen. Ako neprijatelj bude imao jake snaže, zauzmite dobar položaj, osigurajte ga sa nekoliko šančeva i uhvatite čvrstu vezu sa Bertranom.

Lolazak dvaju korpusa, koji broje 60.000 ljudi, stvorice nam veliku nadmoć.

Konjički korpus generala Latur Mobura, koji će krenuti, organizuje se; on sada ima 12.000 konjanika.

»Car naređuje«, piše on Neju, »da se krenete sa položaja na kome ste u Hercbergu, za Špremberg na Špreji. Neprijatelj se izgleda prikuplja i hoće da se drži na položaju kod Baucena.«

Iz Drezdena, 18 izjutra Napoleon šalje naređenje Neju da dođe u Drezu³⁾ i obiđe desno krilo neprijatelja.

»Stavite do znanja princu od Moskve, preko jednog intele-gentnog oficira i šifrovanim pismom, da smo mi na topovskom dometu od male varoši Baucena, koju neprijatelj drži kao mo-stobran i gde se utvrdio; da su desno Prusi, a levo Rusi, da želim da se on sa generalom Loristonom i svima svojim ujedinjenim sna-gama brzim maršem uputi ka Drezi. Kada tako bude prešao Špreju, on će se naći u obuhvatnom položaju u odnosu na neprijatelja. On će tako zauzeti dobar položaj, a pretpostavljam da je u mo-gućnosti da sa svima snagama stigne 19-og u Hojersverdu. On će nam se približiti 19-og, a 20-og će moći da stigne na položaj⁴⁾. To će imati za posledicu ili da neprijatelj otstupi i da se povuče dalje, ili da mi dodemo u pogodan položaj za napad«.

Bitka kod Baucena (20 i 21 maja)

(Skica 46)

19 maj. — 19-og je Napoleon stigao pred Baucen u 10 časova izjutra. On je ceo dan upotrebio za izviđanje polo-žaja neprijateljske armije.

Ta armija je držala front od 6 km, otprilike. Centar joj je bio kod Baucena. Pozadi, na 6 km, na jednom platou ispred sela Hohkirha, videla se prekopana zemlja, koja je označavala drugu liniju.

Francuska vojska je bila u sledećem rasporedu:

Na našem desnom krilu je Udino, na strmom zemlji-štu koje naglašava blizinu Čeških Planina, razdvojen od neprijatelja rekom Šprejom. Makdonald je pred Baucenom. Marmon je prekoputa Nimšica, Bertran je levo od njega. Loriston, Nej i Rejnije približavaju se putem od Hojersverde. Bertran je poslao Pejrijevu Italijansku divi-ziju za održavanje veze sa Nejovom armijom. Ali ova divizija napadnuta Jorkovim korpusom trpi neuspeh koji

³⁾ Dreza je kod Kliksa.

⁴⁾ Naređenje načelnika štaba se razlikuje u datumima:

»Vi ćete nam se približiti 19-og i 20-og, a 21-og ćete moći napasti na položaj...« (F u k a r, 249).

Loriston sveti. Loristonov korpus je zanoćio u Vajsigu, imajući iza sebe Nejov (3-ći) i Rejnijeov (7-mi) korpus.

Plan za bitku, koji je stvorio car, sastoji se u tome da se neprijatelj veže i iscrpe frontalnom borbom sa jednim delom neprijateljske glavnine, dok će Nej obići njegovo desno krilo i doći mu u pozadinu gde će formirati nakovanj na kome će Napoleon napasti i svojom masom slomiti probivenog neprijatelja. Pošto Nej može stići u pozadinu neprijatelja tek 21-og, Napoleon će posvetiti 20 maj vezivanju neprijatelja i njegovom slabljenju, uzimanjem njegovog prvog položaja. A da bi ograničio svoju akciju prvog dana, on će je početi tek u podne.

20 maj. — Mi ćemo ostaviti po strani boj 20 maja i govorićemo samo o boju 21 maja.

21 maj. — Mi ćemo se ograničiti na prepisivanje i ukaživanje na razne delove biltena⁵⁾ koji daje tačnu sliku koju je Napoleon imao o bici. Sa 60.000 Nejovih ljudi on, 21-og, raspolaže sa 160.000 ljudi protiv 100.000 saveznika.

»21-og u 5 časova izjutra car je došao na visove 3 km ispred⁶⁾ Baucena.

Boj za vezivanje snaga i iznuravanje. — Vojvoda od Redija (Udino) održavao je živu pešačku vatru protiv visova koje je branilo levo neprijateljsko krilo. Rusi, koji su osećali važnost toga položaja, postavili su tamo veliki deo svoje armije kako njihovo levo krilo ne bi bilo obuhvaćeno. Napoleon je naredio vojvodama od Redija i od Taranta (Makdonald) da održavaju borbu da bi sprecili neprijateljsko levo krilo da se povuče, i da maskiraju pravi napad, čiji se rezultat neće moći osetiti pre podneva ili 1 sata.

Početak pripreme otsudnog napada. — U 11 časova vojvoda od Dubrovnika (Marmon) krenu 2 km napred od svoga položaja i razvi strahovitu vatru pred redutima i svima neprijateljskim utvrđenjima.

Garda i armiska rezerva, pešadija i konjica, maskirane jednim zastorom, imale su podesno zemljiste za pokret napred, bilo levim ili desnim krilom (levo i desno krilo Garde i rezerve) prema

⁵⁾ Korespondencija, 20042.

⁶⁾ Zapadno.

tome kako se bude razvijala bitka. Neprijatelj je bio tako održavan u neizvesnosti o pravoj tački napada.

Obilazni napad. — Za to vreme je princ od Moskve odbacio neprijatelja ka selu Kliks i prešao Špreju, tukući sve što je bilo pred njim do sela Prajtica. U 10 časova on zauzme selo, ali su rezerve, koje su bile krenule napred da bi zaklonile glavni štab, suzbile princa od Moskve i selo Prajtic je izgubljeno.

Poštovanje priprema za odlučan napad. — Vojvoda od Dalmacije (Sult⁷) počeo je napad u 1 čas popodne. Neprijatelj, koji je shvatio veličinu opasnosti kojoj je bio izložen usled pravca koji je uzela bitka, osetio je da je jedini način za uspešno održanje protiv princa od Moskve bio taj da nas spreči da krenemo napred. On je htio da se odupre napadu vojvode od Dalmacije. Momenat za odluku bitke se tada jasno ukazao.

Otsudni napad. — Car, jednim pokretom uлево, stiže za 20 minuta sa Gardom, 4 divizije Latur Mobura i velikom količinom artiljerije na desni bok neprijateljskog položaja, koji je postao centar ruske armije.

Moranova i virtemberška divizija zauzeše malo uzvišenje od koga je neprijatelj napravio svoju oslonu tačku.

General Devo postavi jednu bateriju, čiju je vatru sasredio na mase koje su htele da povrate položaj. Generali Diloloa i Druo sa 60 topova u bateriji rezerve krenuše napred. Najzad, vojvoda od Treviza (Mortije), sa divizijsama Dimustijea i Baroaa iz Mlade garde, krenu na krčmu Klajn Puršvic, presekavši put iz Viršena za Baucen.

Neprijatelj je bio prinuđen da povuče svoje desno krilo da bi osujetio ovaj novi napad. Princ od Moskve je to iskoristio i krenuo napred. On je zauzeo selo Prajtic i izvršio nastupanje obišavši neprijateljsku armiju kod Viršena.

Bilo je 3 časa popodne, i kada je armija bila u najvećoj neizvesnosti uspeha zagrmela je strašna vatra na frontu od 12 km. Car objavi da je bitka dobivena.

Neprijatelj, videći da mu je desno krilo obuhvaćeno, krenu u otstupanje koje se naskoro pretvoriti u bekstvo.

⁷) Napoleon je dao Sultu, koji je bio stigao uoči bitke, vrhovnu upravu nad levim krilom koje je obrazovao 4 korpus (Bertran).

U 7 časova uveče princ od Moskve i general Loriston stigao je u Viršen. Vojvoda od Dubrovnika je primio tada naređenje da učini pokret suprotan onome koji je učinila Garda. On zauze sva utvrđena sela i sve redute koje je neprijatelj bio prinuđen da evakuiše, nastupi u pravcu Hohkirha i poduhvati s boka celo neprijateljsko levo krilo, koje zbog toga pređe u strašno rasulo. Vojvoda od Taranta gurnu i od svoje strane ovo levo krilo i nanese mu mnogo štete.

Gonjenje (zbog nedostatka konjice nije bilo gonjenje). — Car je zanoćio na putu i u sredini svoje Garde u krčmi Klajn Puršvic. I tako nam neprijatelj, pritisnut na svima položajima, ostavi bojište, pokriveno mrtvim i ranjenim, kao i više hiljada zarobljenika.

Nismo mogli zapleniti zastave, jer ih neprijatelj povlači uvek sa bojišta. Uzeli smo samo 19 topova, pošto je neprijatelj razorio svoje parkove i kare. Uostalom, car drži svoju konjicu u rezervi, i dok ona ne postane dosta jaka, on hoće da je čuva.«

Ustvari, bitka nije odlučujuća krivicom maršala Neja, koji se, umesto da nastupa pravo na Hohkirh, gde bi presekao svaku otstupnicu neprijatelju, pustio da ga uvuku u akciju na svom desnom krilu. On nije sad bio u stanju da na vreme stvori nakovanj na koji je Napoleon računao da razbije saveznike.

Saveznici su se povukli uz zaštitničke borbe; bez konjice nije im se moglo naškoditi. U jednom od tih bojeva, kod Rajhenbaha, poginuo je Dirok.

Za to vreme Udino je nastupao ka Berlinu.

Od Kocbaha su se saveznici povukli ka Švajdnicu da bi ostali u blizini Češke, gde se prikupljala jedna austrijska armija.

U to vreme Austrija je posređovala za primirje. Ona se nadala da će iskoristiti Napoleonove nezgode da bi povratila svoje izgubljene oblasti. Rešen da ne ustupi zahtevima Austrije,⁸⁾ a znajući dobro da je primirje traženo od njegovih protivnika samo radi prikupljanja njihovih pojačanja i davanja vremena Austriji da uđe u rat, Napoleon ga prima da bi prikupio velike snage i svoju konjicu. I on u toku dva meseca razvija strahovitu aktivnost

da bi se postavio u mogućnost da se za sve pripremi. S jedne strane, stvara veliku armiju u Italiji pod vice-kraljem, a s druge, poziva korpuze iz pozadine i priprema poprište operacija.

On stvara od Drezdена ogromno utvrđeno mesto, utvrđuje izlaze iz Češke za Saksonsku i pojačava odbranu Vitenberga, Torgaua i Magdeburga.

»Hajde gospodo inžinjerci«, pisao je on štabu armiske inžinjerije, »pregnite na posao, kopajte zemlju i obarajte drveće: Stvorite mi rovove i palisade i neka vaša veština ide ukorak sa našim marševima povećavajući nam sredstva za otpor i napad«⁹⁾.

⁸⁾ »Neću da vam prikrijem«, pisao je on 2 juna vice-kralju, »da ono što me je odlučilo da zaustavim tok svojih pobeda, to su naoružavanje Austrije, i želje da dobijem u vremenu dok vaša armija ne bude ulogorovana u Ljubljani i da imam dve armije, jednu ulogorovanu kod Regnica (Bavarska) i drugu u logoru kod Pirne.

Bezobzirnost Austrije je bezgranična: sladunjavim stilom, rekao bih i sentimentalnim, ona bi htela da mi oduzme Dalmaciju, Istru, a možda i dalje od Soče. Ona bi htela da pomakne granicu Bavarske, da povrati levu obalu Ina, da zauzme deo Galicije koju je ustupila Bečkim ugovorom o miru. Ako bi joj se ustupilo ono što sada traži, ona bi potom htela Italiju i Nemačku. Sigurno je da od mene neće dobiti ništa«.

A generalu Klarku, ministru rata, pisao je:

»Ovo primirje zaustavlja tok mojih pobeda. Ja sam se na nj odlučio iz dva razloga: zbog svoje oskudice u konjici, što me sprečava da zadajem velike udarce, i zbog neprijateljskog držanja Austrije.

Primirje će biti, mislim, za dva meseca, jun i jul, i nadam se da će u prvim danima jula vice-kralj moći da ulogoruje 60.000 ljudi i 100 topova, i računam da će 5 divizija korpusa za osmatranje kod Majnca i 2 divizije Mlade garde, što čini 7 divizija, moći da se krenu ka Regnicu i logoru Pirna, i tako će Austrija videti da imam 150.000 ljudi da joj protivstavim«.

⁹⁾ Fen, Rukopis od 1813, II, 31.

JESENJA VOJNA

PRVI ČIN

MANEVAR NA CENTRALNOM POLOŽAJU KOD GERLICA
(Skica 47)

Jesenja vojna je krajnje komplikovana. Prinuđen na strategiski doček, Napoleon mora stalno da prilagođava svoje planove prema inicijativi svojih protivnika, sledujući stalno svom osnovnom planu: ofanziva na Berlin i Odru.

Primirje je produženo do 10 avgusta.

U to vreme saveznici raspolažu sa 3 armije gotove da stupe u rat:

Severna armija (110.000 ljudi, Bernadot), oko Berlina,

Šleska armija (110.000 ljudi, Bliher), kod Švajdnica,

Austro-ruska armija u Češkoj (230.000 ljudi, Švarcenberg i Barklaj de Toli).

Osim toga, Beningzen je na putu sa 60.000 ljudi, a jedan austrijski korpus od 30.000 ljudi je na Inu, prema Bavarcima, koji su još bili verni.

Napoleon je preuredio i pojačao svoju vojsku do blizu 300.000 ljudi, ne računajući Davuov korpus u Hamburgu.

Korpusima koji su bili u sastavu armije u vreme primirja, pridružili su se: 1 korpus (Vandam), 8 korpus (Ponjatovski) i 11 korpus (Guvion Sen-Sir). Ožero završava organizaciju 9 korpusa u Vircburgu.

Najzad, konjička rezerva, podeljena na 6 korpusa, dostiže 40.000 konjanika.

Opšta koncepcija operacija sastoji se stalno u preduzimanju ofanzive ka Berlinu i donjoj Odri.

Preimrućstvima koja je Napoleon pripisivao ovom planu u početku rata, to jest pre ulaska Austrije u savez: deblokada utvrđenih mesta na Odri i Visli, koja bi mu mogla dati toliko izvrsnih vojnika; prenošenje rata između Elbe i Odre i, kao posledica toga, opozivanje Rusa ka njihovim granicama; svim ovim preimrućstvima se dodaje sada glavno preimrućstvo: sigurno razdvajanje Prusa i Rusa od Austrijanaca, a to bi trebalo da mu pruži priliku da ih počesno uništi.

Ali, sigurno je da Napoleon ne može misliti na to da se upusti sa glavnim delom svojih snaga ka Odri ako ne zna šta će činiti ogromne snage prikupljene u Češkoj i Šleskoj. Zato se on zadovoljava da privremeno uputi ka Berlinu, sa tri razne tačke, masu od 110.000 ljudi, dok se on sam, sa glavnim delom svojih snaga, postavlja u *strategiski doček* na granici Češke, imajući Gerlic kao centralni položaj, a Drezden kao centar za snabdevanje.

»U ovakvoj situaciji«, pisaće on 18 avgusta ministru rata¹⁾, »čekam da vidim šta će učiniti neprijatelji, i dok sjedjeni korpsi kod Levenberga, Bunclaua, Citaua i Gerlica ulivaju respekt austriskim, pruskim i ruskim armijama, ja ću manevrovati ka Berlinu.«

Elba sa svojim velikim utvrđenim mestima Torgau, Vitenberg i Magdeburg, obrazuje komunikacijski pravac. On je naredio da se u ta mesta prikupe velika sredstva za izdržavanje, koja će mu omogućiti da maršuje bez glozmanih komora. Mostovi ovih mesta daju mu mogućnost brzog kretanja sa jedne na drugu obalu reke i olakšicu da iznenadi neprijatelja u toku pokreta i da pojedinačno tuče njegove razne grupe.

Drezden obrazuje poslednji beočug na komunikacijskom pravcu i on ga je utvrdio; on je tu prikupio ogromne količine namirnica i municije.

¹⁾ Korespondencija, 20410.

»365.000 topovskih zrna za vozeću artiljeriju, što je koljina dovoljna za 4 bitke kao što je ona kod Vagrama, i 18 miliona puščanih metaka«²⁾.

To je njegov sadašnji centar snabdevanja. Tako snabdeven on čeka mirno ako ne i strpljivo neprijateljsku ofanzivu.

»Ako neprijatelj prodre preko Bajroja i dođe u Nemačku sa svima svojim ujedinjenim snagama, kao što objavljuje«, pisao je on 17 avgusta maršalu Sen Siru, »ja mu želim srećan put i puštam ga da ide, siguran da će se vratiti brže nego što je došao. Meni je samo važno da me ne otseku od Drezdена i Elbe. Ne mari ako nas otseku od Francuske... Ja mogu sa 180.000 ljudi da se probijem preko Blihera, Sakena i Vitgenštajna, koji, kako izgleda, nastupaju danas ka mojim trupama, a jednom kad budem razbio ili zaveo te korpuše, ravnoteža će se poremetiti i ja ću moći, prema uspesima armije koja nastupa ka Berlinu, nasloniti je na Berlin ili nastupati kroz Češku pozadi armije koja bude zašla u Nemačku.

Sve to još nije jasno. Ono što je jasno to je da se ne obilaze 400.000 ljudi koji su naslonjeni na sistem utvrđenih mesta, na reci kao što je Elba, i koji se mogu krenuti po volji preko Drezdена, Torgaua, Vitenberga ili Magdeburga. Sve neprijateljske trupe, koje se upuste u suviše udaljene manevre, biće izvan bojišta«³⁾.

Dok se prusko-ruske armije preuređuju kod Breslave, jake austrijske snage se prikupljaju oko Praga. Na kojoj će tački ove snage izbiti?

- a) Ka Drezdenu, levom obalom Elbe, da nas otseku od naših komunikacija?
- b) Ka Cittau, da se na toj tački sjedine sa prusko-ruskom vojskom koja nastupa ka Breslavi?
- c) Preko Jozefštata ka Breslavi radi prethodnog sjedinjavanja sa Rusima i Prusima?
- d) Ili, najzad, ka Bajroju i Hofu?

²⁾ Korespondencija, 20398.

³⁾ Isto, 20398.

Da bi zadržao neprijateljske snage na tim raznim izlazima za vreme koje je potrebno da se protiv njih prikupe jače snage, Napoleon uzima ovaj raspored za strategiski doček:

Prema Šleskoj armiji: 4 korpusa i 1 konjički korpus:

— u prvoj liniji Nej i 2 konjički korpus kod Lignica, gde put iz Breslave prelazi Kacbah;

— u drugoj liniji, na Boberu: Makdonald kod Levenberga, Marmon kod Bunclaua i Loriston kod Grindberga.

Prema Češkoj armiji: na izlazu kod Cittaua: u prvoj liniji 8 korpus (Poljaci, Ponjatovski), u drugoj liniji 2 korpus (Viktor).

Na tesnacima Elbe, na položaju Pirna-Kenigštajn, pretvorenom u utvrđeni logor sa mostovima koji osiguravaju brz prelaz sa jedne obale reke na drugu nalazi se maršal Guvion Sen Sir sa 14 korpusom (17.000 ljudi).

Na putu od Karlsbada za Lajpcig, presecajući ovaj put i izviđajući izlaze od Frankenvalda: Pažolova konjička divizija.

Sa ostatkom snaga Napoleon se drži u centralnom položaju između Gerlica i Baucena.

U Gerlicu je Glavni štab; tu je 5 pešadijskih divizija, 3 konjičke divizije i gardiska artiljerija. U Baucenu je 1 korpus (Vandam) i 5 konjički korpus koji izviđa ka Cittauu.

U Drezdenu je jak garnizon pod generalom Dironelom.

Svaki od korpusa prve linije organizuje odbranbeni položaj da tu dočeka neprijatelja u slučaju potrebe. Napoleon, sem toga, vrši izviđanje položaja na kome bi se prikupile sve snage.⁴⁾

⁴⁾ *Položaji za prikupljanje armije.* — 12-og on piše generalu Ronji-ju, komandantu inžinjerije Velike armije:

»Gospodine generale Ronjia otidite sa jednim inžinjeriskim oficirom, u koga imate poverenja, u Baucen i Gerlic i izvidite tri dobra položaja na kojima bi se armija mogla prikupiti: jedan pozadi Gerlica, uzimajući Gerlic kao glavni položaj, drugi ispred Baucena i treći pozadi Baucena. Desno krilo treba naročito da bude naslonjeno, jer ono može biti napadnuto od Rusa i Austrijanaca. (Korespondencija, 20366.)

Za to vreme on naređuje da nastupaju ka Berlinu: Udino od Vitenberga sa 70.000 ljudi, Žirar od Magdeburga sa 10.000 ljudi, Davu od Hamburga sa 40.000 ljudi, u sve-mu: 120.000 ljudi.

12 avgust. — 12 avgusta Napoleon ustaljuje svoj ratni plan i upućuje instrukcije maršalima:

»Austrija nam je objavila rat. Primirje je otkazano. Neprijateljstva će se nastaviti 17-og.

Evo operaciskog plana koji će, verovatno, usvojiti, ali, definitivno će se odlučiti pre ponoći:

Koncentrisati celu moju armiju između Gerlica i Baucena i u logorima Kenigštajna i Drezdена.

Uputiti vojvodu od Redžija (Udino) sa 12 4 i 7 korpusom na Berlin, u vreme kada general Žirar bude izbio sa 10.000 ljudi od Magdeburga i princ od Ekmila sa 40.000 ljudi od Hamburga.

Nezavisno od ovih 110.000 ljudi koji će nastupati ka Berlinu i odatle ka Štetinu, imaće kod Gerlica sledeće: 2, 3, 5, 6, 11, 14 i 1 armiski korpus, 1, 2, 4 i 5 konjički korpus i Gardu. To će činiti oko 300.000 ljudi.

Sa ovih 300.000 ljudi zauzeću položaj između Gerlica i Baucena, tako da ne mogu biti otsečen od Elbe, da bih i dalje vladao tom rekom, da bih se mogao snabdevati preko Drezdена, da bih

12-og je pisao Marmonu u Bunclau:

»Želim da saznam da li ispred ili pozadi Bunclaua ima zgodan položaj gde bi mogla biti dobro postavljena jedna armija od 200.000 ljudi za neprijatelja koji bi jačom snagom prešao granice Češke i Šleske i tu primio bitku«. (Korespondencija, 20361.)

13-og piše Bertijeu:

»Želim da naredite inžinjerima-geografima da odmah izvide jedan dobar položaj ispred Gerlica, koji ima front prema Cittau. Možete poslati generała Pelea sa njegovim geografima i pridati im inžinjeriske oficire«. (Korespondencija, 20373.)

Položaj na Ekartzbergu. — 17 avgusta Napoleon piše Ponjatovskom:

»Moja je namera da napravite jedan kroki položaj Ekartzberga i da me obavestite da li on može biti posednut sa 30.000 ljudi. Prikupite 3.000 do 4.000 radnika meštana i započnite izradu 5—6 reduta dobro zaklonjenih i palisadiranih u cilju osiguranja ovog važnog položaja«. (Korespondencija, 20399.)

video šta će činiti Rusi i Austrijanci i da bih iskoristio zgodne prilike koje bi mi se ukazale⁵⁾.

Pretpostavljam da se sve mora završiti velikom bitkom i mislim da je bolje da se ona dogodi oko Baucena, na 2—3 dana marša od Elbe, nego na 5—6 dana marša od nje: moje komunikacije biće manje izložene i moći će lakše da se ishranjujem.

Ipak donekle žalim što napuštam Lignic, ali, ako bih se tu postavio, bilo bi teško da združim sve svoje trupe; trebalo bi ih podeliti na dve armije, a bio bi nezgodan položaj razvući ih duž Češke, na prostoru od 120 km, odakle bi neprijatelj mogao ma otkuda izbiti i gde bi se on našao u prirodnom položaju.

Izgleda mi da u sadašnjem ratu ne možemo postići nikakav dobar rezultat dok prethodno ne bijemo jednu veliku bitku».

On šalje Udinou i Davuu sledeća uputstva:

Udinou:

»Dakle, protiv Berlina će ići vaš korpus, jak 70.000 ljudi, korpus generala Žirara, jak 12.000 ljudi i korpus princa od Ekmila, jak 40.000 ljudi. To jest svega 122.000 ljudi.

Pošto se zauzme Berlin, vi ćete manevrovati da vaspostavite komunikacije sa Vitenbergom i Magdeburgom, a general Žirar biće odlično postavljen za to. Deblokiraćete Kistrin i snabdećete ovo mesto šaljući tamo sve namirnice koje ćete moći naći u okolini od 80 km. Isto tako ćete deblokirati i snabdeti Štetin, odakle ćete povući sve generale koji su nekorisni, ostavljajući samo jednog za komandovanje mestom. Nateraćete Švedane da se ponova ukrcaju i prebacite neprijatelja preko Odre. Primio sam jedan opsadni park radi pokušaja zauzimanja Spandaua⁶⁾.

Davuu je pisao :

»Vojvoda od Redija sa svojim korpusom, 12-tim, sa 4 korpusom pod komandom generala Bertrana, jakim 3 divizije, 7 kor-

⁵⁾ Uputstva Neju i Marmonu, *Korespondencija*, 20360.

⁶⁾ Povodom ove ekspedicije na Berlin, on piše Neju i Marmonu:

»Moje levo krilo zauzeće Berlin, i očistiće svu donju Elbu, operacija koja nije nimalo riskantna, pošto moje trupe, za svaki slučaj, imaju Magdeburg i Vitenberg kao otstupnicu«.

pusom pod komandom generala Rejnije, od 3 divizije, i vojvoda od Padove sa 3 konjičke divizije, što sve čini armiju od 70.000 ljudi, izbiće 18-og od Lukaua ka Berlinu. Vi shvatate da će ove snage, koje se nalaze svega na 3 dana marša od Berlina, pritisnuti jako neprijatelja i da je moguće da on okrene sve snage protiv njih. Vi, dakle, treba da manevrujete tako da neprijatelja učinite nespokojnim za njegovo desno krilo, a da se vi kod Berlina spojite sa korpusom vojvode od Redija.

Čim se udaljite od Hamburga, imaćete sigurnu komunikaciju sa Magdeburgom⁷⁾.

Na češkoj granici on je proučavao koncentraciju svojih snaga za razne eventualnosti:

»Međutim, ako austrijska vojska preduzme ofanzivu, može to učiniti samo na tri načina:

1) Izbijajući sa velikom armijom, koju cenim na 100.000 ljudi, od Petersvalda ka Drezdenu.

Ona će naići na jake položaje koje drži maršal Sen Sir i koji će se, pritisnut tako jakim snagama, povući ka utvrđenom logoru kod Drezdена.

U roku od 1 1/2 dana stići će 1 korpus (Vandam) u Drezden i tada će se naći 60.000 ljudi u utvrđenom logoru Drezdена. Ja ću o tome biti obavešten i za 4 dana marša moći ću tamo stići iz Gerlica sa Gardom i 2 korpusom. Uostalom, Drezden bi, kao što sam već rekao, čak i ostavljen sam sebi i kad ne bi bio pomognut od Sen Sira, bio u stanju da se brani 8 dana.

2) Drugi pravac kuda bi Austrijanci mogli preduzeti ofanzivu bio bi onaj od Citaua.

Oni bi tamo naišli na kneza Ponjatovskog, na Gardu koja se prikuplja kod Gerlica i na 2 korpus, i pre nego što bi oni mogli stići, ja bih prikupio više od 150.000 ljudi.

Istovremeno, dok bi oni činili taj pokret, Rusi bi mogli da udare na Lignic i Levenberg. 6, 3, 11 i 5 korpus (Marmon, Nej,

⁷⁾ Povodom uloge date Davuu on piše Udinou: »On će pratiti neprijatelja ili će ga napasti ako je brojno slabiji, a manevrovaće tako da ga otseče od mora i da se postavi između Berlina i Štettina.«

Makdonald i Loriston) i 2 konjički korpus bi se prikupili kod Baučena, i to bi činilo armiju od preko 130.000 ljudi i, za dan i po, ja bih tamo poslao iz Gerlica snage koje bih ocenio suvišnim za pružanje otpora Austrijancima.

3) Treći pokret Austrijanaca bio bi da pređu preko Jozefštata i da se udruže sa ruskom i pruskom vojskom tako da izbiju svi zajedno.

Onda bi se cela vojska prikupila kod Bunclaua. Bilo bi, dakle, potrebno da glavni položaj princa od Moskve bude u visini našeg, zauzimajući, ako nađe za potrebno, i Lignic. U tom slučaju, vojvoda od Taranta (Makdonald je u Levenbergu) izvideće neprijatelja. O svom pokretu izvestiće princa od Moskve i generala Loristona, a vojvoda od Taranta otstupiće prema rečenom položaju kod Bunclaua.

U tom slučaju treba vojvoda od Dubrovnika da izabere svoj položaj za bitku kod Bunclaua, ispred ili pozadi njega. Ja sam mu već poručio da se pozabavi tim važnim poslom.⁵⁾

Poslednjeg dana primirja general Žomini, poreklom Švajcarac, Nejov načelnik štaba, koji je bio uvređen postupcima načelnika štaba Vrhovne komande, a koga su odavno tražili Rusi, prešao je neprijatelju.

U glavnom štabu Saveznika on je našao generała Moroa koga su tamo odveli mržnja protiv Napoleona i potpuno otsustvo osećanja morala.

U bici kod Drezdena, đule jednog topa koji je, kako se govorilo, bio po Napoleonovom naređenju nanišanjen na jedan neprijateljski štab, završilo je dovoljno obeščaćen život ovog generala.

Za vreme primirja, dok je Bernadot, koji je bio došao pred Štetin da paradira, vršio jednu izlišnu smotru opsadivača, jedno topovsko đule iz opsadene tvrđave prozviziždalo je pored ušiju ovog bivšeg maršala Francuske. Odmah je podneta žalba guverneru zbog ove povrede primirja: »Nije to ništa«, odgovorio je hladno general Difres, »to je policiska stvar; bilo je javljeno o prisustvu jednog francuskog begunca i straža je pucala«.

⁵⁾ Videti takođe i uputstva od 17-og maršalu Sen Siru.

Pošto je učinio raspored za strategiski doček, Napoleon čeka na pokrete svojih protivnika. I mi ćemo još jednom videti teškoće ovog oblika rata: strategiskog dočeka.

Projekt manevra u Češkoj

18 avgust. — Prema dobijenim podacima Vitgenštajn je sa korpusom od 40.000 ljudi prešao u Češku, a Austrijanci se, koji imaju tri logora na desnoj obali Elbe, sada nalaze na levoj obali, bilo radi toga što hoće da nastupaju ka Drezdenu ili što hoće da se upute ka Rajni. U takvoj situaciji Napoleon misli da on sam uđe u Češku.

»Dobio sam podatke o utvrđenjima kod Praga i planovi neprijatelja počinju da se ocrtavaju«, pisao je on Mareu.⁹⁾

Sigurno je da će Rusi vršiti odbranu Češke, dok će austrijska Češka armija, za koju pretpostavljam da je jaka 90.000 do 100.000 ljudi, ratovati u Nemačkoj, možda u pravcu Drezdена. Postaraću se da potučem Ruse i da ih sprečim da odu u Prag.

Idem lično u Citau; moguće je da će odmah ući u Češku i napasti Ruse u toku njihovog pokreta«.

On izdaje svoja naređenja za nastupanje njegovih snaga ka Citauu.¹⁰⁾

19 avgust. — 19-og Napoleon ide iz Gerlica u Citau i iz Citaua u Gabel. Prerano se govorilo o Rusima: najbliži korpus je mogao biti kod Minhengreca. Pod takvim uslovima bi bilo neopportuno prelaziti u Češku sa glavninom naših snaga onda kada bi ta glavnina mogla zatrebati na drugom mestu. Besumnje će neprijatelj, kada bude saznao da je car došao u Gabel, uputiti svoje snage tam, ali one ne mogu tamo stići pre 5—6 dana. Za momenat je

⁹⁾ Mare (Maret), vojvoda od Basana, ministar spoljnih poslova, čije je mišljenje car jako cenio, bio je u Drezdenu kao Napoleonova poverljiva ličnost.

¹⁰⁾ On ima na toj strani Viktora i Ponjatovskog; on naređuje Vandamu da krene svoju 1 diviziju ka Rumburgu i Nojštat, a isto tako tamo upućuje i 42 diviziju Guviona Sen Sira, Delabordovu diviziju Mlade garde i 3.000 konjanika Lefevr-Denoeta.

najbolje pustiti neprijatelja da nastupa ka izlazima iz Češke, gde će ga naši korpsi prve linije zadržati, i postarati se da se ovaj rok iskoristi za uništenje pruske vojske koja je ostala izolovana kod Levenberga.¹¹⁾

1. — Manevar protiv Šleske armije

(Skica 48)

Napoleon dovodi, dakle, svoje snage u Levenberg.

»Stavite do znanja maršalu Sen Siru«, piše on 22 avgusta Mareu, »da sam daleko od toga da odustanem od svoje operacije u Češkoj i da je u tom pogledu operacija u Šleskoj samo jedna epizoda.

... Ne može se zagaziti u Češku dok se ne pripremi teren, a 20-og je to moglo biti utoliko manje ukoliko se bilo još nesigurno u namere neprijatelja, o kome se posvednevno dobijaju obaveštenja«.

On izdaje naređenje da se, ako se neprijatelj pojavi na izlazu kod Gabela, da otpor sa krajnjom upornošću.

»Stavite do znanja vojvodi od Beluna (Viktoru)«, piše on 20 avgusta načelniku štaba, »da ja krećem za Lauban, a odatle ću maršovati ka Levenbergu radi napada na neprijatelja. Otsad za pet dana neprijatelj ne može ništa preduzeti sa strane Gabela, pošto je on 18-og bio u Šlanu (kod Minhengreca).

Knez Ponjatovski, komandant 8 korpusa, i grof od Valmijja, komandant 4 konjičkog korpusa, nalaze se pod njegovom komandom. Recite mu da je moja namera da on angažuje ceo svoj korpus da se održi kod Gabela i ostane gospodar tesnaca i prevoja

¹¹⁾ 19-og u 7 časova izjutra, pre nego što je napustio Gerlic radi odlaska u Citau, Napoleon je pisao Neju:

»Prema svima podacima koji se imaju, ruska vojska je ušla u Češku. Sigurno je da je Barklaj-de Toli lično bio тамо 15-ог, а по свему izgleda да је Vitgenštajn са korpusom од 40.000 ljudi bio 17-ог у Češkoј Lipi (blizu Gabela). Zna се да су Vincigerode и Miloradović otišli у неком другом правцу. Sve navodi на misao да има мало Rusa у Šleskoј и да је сама pruska vojska та која, izgleda, manevruje duž planina у намери да узме Citau и да kroz најširi prelaz dođe у vezu са austriјском vojskom.«

uprkos svih neprijateljskih napora. 25.000 ljudi, koje on ima pod svojom komandom, u stanju su da brane tesniac nekoliko dana protiv 100.000 ljudi.

Javite mu da general Vandam, koji ima 4 divizije, utvrđuje prevoj Rumburg. Ja mu naređujem da ga najupornije branii.

Ova 3 korpusa zajedno imaju više od 50.000 ljudi.

Maršal Sen Sir pomoći će svojim levim krilom sa 2 divizije ako se pokret neprijateljskih jačih snaga ispolji na toj strani.

Potrebno je 3—4 dana za utvrđivanje visova i tesniaca, za pravljenje zaseka i čak za izradu dva reduta i jednog mosta preko potoka. On treba da organizuje zemljište za jak otpor. Ako je prinuđen da evakuiše tesnac, treba braniti visove.

... Verovatno je da neprijatelj neće smeti da preduzme borbu koja bi po njega bila kobna. Ako se, međutim, i to dogodi, ja ću se brzo vratiti i napašću sa svoje strane neprijatelja, ući ću u Češku i krenuti na Prag».¹²⁾

S druge strane, on piše Vandamu:

»Pišite generalu Vandamu da ja idem za Lauban, gde ću stići večeras, da ću sutra biti u Levenbergu, a prekosutra, 22-og, napašću neprijateljsku vojsku i sa božjom pomoći, nadam se da ću imati dobar uspeh. Odmah posle toga ću se vratiti ovde da uđem u Češku i da idem na Prag«.

20 avgust. — U isto vreme kad je Napoleon krenuo tamо, neprijateljska vojska iz Šleske preduzeila je ofanzivu i 20-og ušla u Bunclau, Goldberg i Levenberg.

21 avgust. — Napoleon vrši napad, odbacuje neprijatelja sa svih njegovih položaja i stalno ga goni. Ovim operacijama on je došao do izvesnih podataka.¹³⁾

22 avgust. — »Evo podataka koje, do ovoga časa, imamo o neprijatelju koji je pred nama«, piše on maršalu Sen Siru 22 avgusta. »General Lanžeron izgleda da komanduje korpusom od 3 divizije, a generali Jork i Bliher sa po 4 divizije; svega 12 divizija, što čini 80.000 do 90.000 ljudi. Ono što je zadovoljavajuće jeste to, da je njihova pešadija veoma slaba.

¹²⁾ Korespondencija, 20419.

¹³⁾ Isto, 20437.

Izgleda da se njihova Šleska armija kretala tolikom brzinom samo shodno opštem planu saveznika i zbog uverenja u kome su bili da će moći ponovo preći Elbu. Oni su verovali da će imati samo da gone, jer ih je, čim su videli da su naše kolone počele da izbijaju radi preuzimanja ofanzive, obuzeo strah i moglo se videti da su komandanti hteli da izbegnu ozbiljno angažovanje. Ceo saveznički plan zasnivao se na uverenju koje im je dao Meternih da će moći se prebaciti preko Elbe, i zato su bili jako zbunjeni kad su videli da stvari drukčije stoje.

Uopšte, ono što je rđavo u stanju stvari, to je malo poverenja koje imaju generali u same sebe: neprijateljske snage su njima izgledale velike svuda gde mene nije bilo».

Vraćanje ka centralnom položaju. — Ali ga je maršal Guvion Sen Sir već pozivao ka Drezdenu gde maršal misli da neprijatelj pristiže, čime je isuviše opravdao poslednji stav pisma koje mu je car napisao.

Ustvari, Vitgenštajn je, htevši da iskoristi Napoleonovu udaljenost, napao Pirnu. Maršal Sen Sir, posle neznatne kanonade, povukao se ka Drezdenu.

Napoleon, predviđajući da će mu Nej biti potreban da bi komandovao snagama koje hoće da baci na armiju u Češkoj, povede ga sobom. Suam prima komandu nad 3 korpusom, a Makdonald zamenjuje Neja.

23 avgust. — Pre svog polaska Napoleon ostavlja za Makdonalda ova uputstva:

»Stavite do znanja vojvodi od Taranta, kao uputstvo, da sam pod njegovu komandu stavio armiju na Boberu koja ima 100.000 ljudi, pešaka, konjanika i artiljeraca, podrazumevajući tu i inžinjeriske trupe. Glavni cilj te armije jeste da drži u šahu neprijateljsku Šlesku armiju i da je spreči da se kreće ka Citaau radi prekida moje komunikacije, ili ka Berlinu protiv vojvode od Ređa. Želim da suzbije neprijatelja do iza Jauera i da zatim zauzme položaj na Boberu.

... Treba pokriti ređutima bojište koje bude izabrano».

2. — Manevar protiv Češke armije

(Skica 49)

Na uzbudjujuće izveštaje Sen Sira, koji se sklonio u Drezden, prva Napoleonova ideja bila je da odmah krene ka ovoj varoši sa svima svojim snagama.

»Uostalom«, odgovara on Sen Siru, »pošto se ne može postići nikakav uspeh bez bitke, ono što se može dogoditi kao najsrećnije, to je da neprijatelj nastupa ka Drezdenu, jer će se tada tamo biti bitka«.¹⁴

Ali 24-og, u Gerlicu, on se vraća ideji da se preko Pirne baci u pozadinu Austrijanaca sa svima svojim snagama, sledujući svom omiljenom manevru — manevru koji je predvideo i pripremio pre dva meseca sa toliko brižljivosti

¹⁴⁾ »Javite mu«, piše on Makdonald, »da ja premeštам данас svoj štab u Gerlic; da moje operacije zavise od neprijateljskih operacija; i da je, ako neprijatelj sigurno preduzme 23-eg ili 24-og ofanzivu protiv Drezdene, moja namera da ostavim inicijativu neprijatelju i da odmah dodem u drezdenki utvrđeni logor i da zamenjem veliku bitku; i pošto će neprijatelj, u tom slučaju, okrenuti leđa Rajni a mi Odri, ja ću se, u slučaju da bitka ne bude dobivena, povući u utvrđeni logor. U najgorem slučaju prešao bih na desnu obalu Elbe, sačuvao bih komunikacije sa njom i doneo bih odluku koju bude zahtevala situacija, bilo da izbijem ka Torgau, Vitenbergu ili Magdeburgu.

Ako neprijatelj ne preduzme danas ili sutra odlučno ofanzivu, moguće je da je preduzmem ja nastupajući ka Pragu. U tom slučaju ja ću prvih dana uzeti operaciski pravac ka Citauu ili Bau-cenu; čim donesem tu odluku, staviću Gerlic pod njegovu komandu; za sve vreme dok moj operaciski pravac bude vodio ka Citauu, od najveće je važnosti da se neprijatelj ni u kom slučaju ne može krenuti ka Citauu; ako bi on zbog nepredviđenog neprijateljskog pokreta ili zbog gubitka bio prinuđen da uzme pravac ka Kvejsu, treba da se tamo održi i nazad povuče ka Citauu, jer će se tada, kada se jednom prikupimo, moći odlučiti šta treba da se radi; ako ja krenem ka Pragu, moja će prva operacija biti da promenim komunikaciski pravac na Drezden, a od toga momenta će vojvoda od Taranta biti slobodniji u svojim pokretima; ako on bude prinuđen da se povuče, ja ću ga ili pozvati sebi u Citaui ili neka se uputi ka Elbi, u utvrđeni logor Drezdene. (Korespondencija.)

i koji može da mu doneše toliko traženu odlučujuću pobedu.

Ali treba da je siguran da će se Drezden održati u toku tri dana koliko zahteva taj manevr, to jest do 28-og.

Zato, pre nego što krene sa svojim snagama od Bau-cena ka Stolpenu, on šalje u Drezden svog prvog ordonans-oficira, Gургоа, da vidi pravo stanje stvari i da ga u toku dana izvesti, u Stolpenu, o mišljenju maršala Sen Sira i vojvode od Basana, a osim toga mu je dao i sledeće pismo za ovog poslednjeg:

Gerlic, 24 avgusta 1813¹⁵⁾

Gospodine vojvodo od Basana,

Pišem vam šifrovano tako da se u nepoželjnном slučaju ono što vam javljam ne može razumeti. Vi ćete dešifrovati ovo pismo i dešifrovano ćete ga, pošto ga potpišete kao verno originalu, predati maršalu Sen Siru, a meni ćete dostaviti njegovo mišljenje o njegovoj sadržini.

Moja je namera da krenem ka Stolpenu. Moja će armija sutra biti tamo prikupljena. Ja ću tamo provesti 26-ti radi priprema i prikupljanja svojih kolona. Noću 26-og krenuću svoje kolone preko Kenigštajna, a u svanuće 27-og ću se postaviti u logor Pirne sa 100.000 ljudi. Operisaću tako da u 7 časova izjutra počnem napad na Helendorf i u podne ovladam njime. Ja ću se tada postaviti s obe strane te komunikacije. Zauzeću Pirnu. Imaću dva mosta gotova da ih, ako to bude potrebno, prebacim u Pirnu.

Ako je neprijatelj uzeo za operacijski pravac put od Petersvalda za Drezden, ja ću se naći u njegovoj pozadini sa celom svojom armijom protiv njega, a on neće moći prikupiti svoju armiju za manje od 4—5 dana.

Ako je on uzeo komunikacijski pravac putem od Komotaua za Lajpcig,¹⁶⁾ on se neće vratiti i ići će ka Komotauu. Drezden će biti oslobođen pritiska, a ja ću se naći u Češkoj bliže Pragu nego neprijatelju i tamo ću i nastupati. Maršal Sen Sir goniće neprijatelja čim primeti da se zbrunio. Ja ću ovaj pokret maskirati osiguravajući obalu Elbe sa 30.000 ljudi konjice i lake artiljerije

¹⁵⁾ Korespondencija, 20449.

¹⁶⁾ Put od Praga za Lajpcig.

tako da neprijatelj, videći svu obalu zauzetu, misli da je moja armija u Drezdenu.

To je moj projekt; on uostalom može biti promenjen usled neprijateljskih operacija. Pretpostavljam da Drezden, kad budem preduzeo svoj napad, neće biti napadnut tako da može biti zauzet u roku od 24 časa...

Ali pisma iz Drezdена postaju sve više uz nemirujuća. Najzad, u 11 časova uveče, Gurgo je stigao Napoleona u Stolpenu. Neprijateljska vojska, javljao je on, spustila se u ravnicu Drezdена i izvršila nekoliko napada popodne. Da su oni bili ozbiljni, možda bi varoš bila zauzeta. U Drezdenu se uzdaju samo u cara.

»Najzad«, upita car Gurgoa, »šta misli vojvoda od Basana?« — »Sire, vojvoda od Basana ne veruje da će se održati još 24 časa.« — »A vi!« — »Ja, sire, mislim da će Drezden pasti sutra ako Vaše Veličanstvo ne bude bilo тамо.« — »Mogu li da računam na то што ste mi rekli?« — »Sire, ja to jamčim svojom главом.¹⁷⁾«.

Napoleon ne može da se pomiri da krene na Drezden glavninom svojih snaga.

Odustajući od nastupanja u pozadinu Češke armije, Napoleon će međutim uputiti тамо Vandama sa 18.000 ljudi, nadajući se da će ovaj general moći da učini veliku štetu neprijateljskoj otstupajućoj vojsci.

26-og u 1 čas izjutra on šalje Vandamu generala Hoksoa sa uputstvima u sledećem pismu:

»Ja sam vas upoznao sa svojim namerama. Cela neprijateljska vojska pojavila se juče u ponoć kod Drezdена, a maršal Sen Sir se bojao da će biti napadnut danas; ja krećem тамо, ali to je jedna verovatnost više da se misli da su snage koje su protiv vas neznatne. Izbite dakle što pre i zauzmite plato. Ako zagospodarite ivicom тога platoa, бићете гospodar Pirne i onda ћete тамо prebaciti most. Najzad, ako su povoljne prilike, pređite i krenite ka Helendorfu. Ova operacija ће uneti zaprepašćenje kod neprijatelja i može dati velikih rezultata.

¹⁷⁾ Fen.

Zgodno je, radi diverzije na Drezden, da pređete što je moguće ranije, i ja se nadam da ćete se za dan naći u pozadini neprijatelja i da ćete uništiti diviziju koja je postavljena tamo da motri na vas».

U zoru je Napoleon krenuo na put ka Drezdenu sa Starom gardom, koja je bila prešla 160 km za 4 dana.

Pozadi Garde kreće se konjica Latur Mobura, Viktorov korpus i Keleranova konjica. Marmonov korpus ide jednim paralelnim putem.

26 avgust. — Bitka kod Drezdena (skica 49). — U Drezdenu je maršal Sen Sir prikupio svoje snage pozadi palisada u predgrađima. Ogomorna neprijateljska vojska opkoljava varoš i čeka samo znak za napad. Uzbudljiva tišina vlada između dveju linija.

U 10 časova car stiže u galopu ispred svojih trupa. Odmah se povraća samopouzdanje. On vrši izviđanje terena. Korpsi zauzimaju položaje po redu pristizanja.

Oko 3 časa popodne tri topovska pucnja, ispaljena sa visa Rihnic, daju savezničkoj vojsci znak za napad. Neprijateljske trupe nastupaju ka pojedinim kapijama, odakle, na njihovo veliko iznenadenje, izbijaju gardiske kolone. Saveznici su već demoralisani i misle samo na povlačenje.

27 avgust. — Sutradan se cela naša armija razvija ispred Drezdena. Napoleon raspolaže sa 95.000 ljudi. Dok on stupa u frontalnu borbu, sa svojom artiljerijom koja pomaže pešadiju, dotle Mira sa konjicom prodire jargom Vajseric u protivnički borbeni raspored i razdvaja prethodnicu od glavne snage. U 3 časa javljaju caru da neprijatelj svuda prelazi u povlačenje.

28 avgust. — Napoleon sa celom armijom preduzima gonjenje saveznika; on uostalom računa da im Vandam zatvara drum koji iz Češke vodi preko Petersvalda. Moći će se prebrojati šta će ostati od ovih 200.000 ljudi sa kojima su, za nepunih pet dana, saveznički vladari puni poverenja ovladali Saksonском. Neprijateljska armija je izgubila više od 20.000 ljudi mrtvih i ranjenih i 30.000 zarobljenika.

Napoleon je već bio poslao svoj štab u Pirnu kad se neraspoložen morao vratiti u Drezden.

29 avgust. — On doznaće da su dok je on kod Drezdena tukao veliku Češku armiju, Udino i Makdonald pretrpeli neuspех kod Grosberena i na Kacbahu.

21 avgust. — *Bitka kod Grosberena.* — Udino je bio nastupao iz Trebina ka Berlinu u tri kolone, razdvojene međuprostorom od po 8 km: desno, 4 korpus (Bertran); u centru, 7 korpus (Rejnije) i levo, 12 korpus. Ove tri kolone, obrazujući snagu od 65.000 ljudi, bile su došle u dodir sa Severnom armijom, jakom 90.000 ljudi, pod komandom Bernadota. Dok su krilni korpusi vodili beznačajne borbe, centralni korpus je bio jako pritisnut kod Grosberena. Udino je preuzeo povlačenje ka Vitenbergu.

Davu je, doznavši za neuspeh Udinoa, takođe preuzeo povlačenje.

27 avgust. — *Bitka na Kacbahu.* — 26 avgusta je Makdonald, sledujući carevim naređenjima, bio krenuo protiv Šleske armije, da bi prikrio odlazak Napoleona. Dok se on sa 11 i 5 korpusom kretao ka Jaueru, gde se nalazila ova armija, on je sa 3 korpusom i Sebastijani-jevom konjicom izbio na desni bok pruskog položaja. Ali, ovi su pokreti, koji su bili nešto obimniji, ometani ružnim vremenom. Bliher zadržava frontalni napad Makdonalda delom svojih trupa dok se sa glavnom snagom svoje armije baca na 3 korpus. Naša konjica nije uspela svojim jurišima, a artiljerija se zaglibila u blato. Mi smo izgubili 10.000 ljudi izginulih, ranjenih ili zarobljenih, 100 topova; imali smo više od 10.000 zaostalih.

Ma kako da su bili za žaljenje neuspesi Makdonalda i Udinoa, oni nisu bili takvi da Napoleon ne bi mogao iskoristiti udar nanet Češkoj armiji, koji ju je bar za tri nedelje izbacio iz borbe, da bi se vratio svom osnovnom planu, nastupanju ka Berlinu, što bi toj vojni dalo nov potstrek. On je sada samo čekao da sazna kako se

završilo gonjenje Češke armije pa da krene. Nažalost, dogodiće se i treći neuspeh.

30 avgust. — Bitka kod Kulma. — 29-og Vandam, htевши да искористи своја preimućstva postignuta uoči tog dana, sišao je do Kulma da bi zatvorio poslednji put kojim bi ostaci Češke armije mogli umaći. Odатле je krenuo do Teplica, koji je ogorčeno branio jedan ruski korpus. Vandam mora da se vrati ka Kulmu. Misleći da su naše kolone blizu, on smatra da može ostati u Kulmu, kad, uzoru 30-og, neprijatelj dođe sa jačim snagama od Teplica. Pošto se borio do 2 časa, on je krenuo ka Petersvaldu, kad se pojavio Klajstov pruski korpus koji se povukao ispred Sen Sira koji ga nije žestoko gonio i koji mu je sad' zatvorio put. Počela je ogorčena borba. Vandam je zarobljen sa polovinom svog korpusa, 30 topova i više od 300 kola. Međutim, posle nekoliko dana Vandamovi vojnici su pristizali sa svih strana, tako da konačno naši gubici nisu bili veći od 4.000 do 5.000 ljudi.

Projekt manevra na Berlin

(Skica 50)

U to vreme car je, kao u svim ozbiljnim prilikama, pismeno objasnio situaciju. Logična posledica njegovih rezonovanja dovodi ga na to da se odluči za manevr na Berlin, dok će Mira sa 1-vim korpusom (poverenim grofu od Lobaua), 14-im, 2-gim i 6-tim korpusom i Latur Moburom ostati oko Drezdена, a Makdonald zadržavati Šlesku armiju na Kvajsu, Boberu ili Špeji kod Baucaena. Ali pre nego što se potpuno angažuje ka Berlinu, on mora da ima sigurnu pozadinu. Zato on hoće prvo da premesti svoj štab u Lukau.

»... Ako premestim svoj glavni štab u Lukau, onda ћu biti na dva dana od Torgaua, na tri dana od Drezdена i na četiri dana marša od Gerlica. Biću dakle u centralnom položaju i u mogućnosti da se odlučim bilo da krenem sve snage ka Berlinu, bilo da tamo lično odem...«

Uostalom, evo u celosti Napoleonovog savetovanja sa samim sobom; u njemu se opet nalazi njegov osnovni plan:

Beleška o opštem stanju mojih poslova¹⁸⁾.

Drezden, 30 avgusta 1813

»Pretpostavljam da je Šleska armija (Makdonald) prikupljena pozadi reke Bobera. Ne bi čak bilo nezgodno kad bi došla pozadi reke Kvajsa. Ako bih htio dovesti kneza Ponjatovskog u Berlinsku armiju, onda prolaz kod Citaua ne bi bio više čuvan. Međutim, on bi mogao stići u Kalau za 4 dana. Onda bi bilo neophodno da se Šleska armija oslanja na Gerlic, i čak ispred Baučena. Samo ako bi jedan korpus zauzeo Hojersverdu, moja operacija ka Berlinu ne bi bila kompromitovana.

Pošto odustajem od ekspedicije u Češku radi zauzeća Berlina i snabdevanja Štetina i Kistrina, to bi maršal Sen Sir i general Vandam zauzeli položaj na levoj obali Elbe, vojvoda od Dubrovnika bi obrazovao centar, a vojvoda od Beluna desno krilo. Napuljski kralj bi mogao komandovati sa ova 4 korpusa i postaviti se u Drezdenu sa Latur Mobirom. To bi bila lepa armija. Bilo bi moguće, na poznatim položajima, osigurati se sa nekoliko reduta. Ova bi armija bila opasna, ne bi se izložila nikakvoj opasnosti i mogla bi se povući ka Drezdenu u vreme kad ja budem tamo stigao iz Lukaua.

Šleska armija bi se mogla nasloniti na Naumburg (na Kvaju), levo krilo na Vajsenberg i zauzeti Baucen i Hojersverdu.

Za vreme dok bih operisao ka Berlinu i preneo bojište na donju Odru, moje bi dve armije bile u defanzivi, osiguravajući Drezden na jednoj i drugoj obali.

Rusi ne bi mogli biti ravnodušni prema postojanju jedne armije od 60.000 ljudi kod Štetina. Blokada Gdanska bila bi ugrožena i možda bi jedan deo njihove Šleske armije prešao Odru da zametne bitku između Gdanska i Štetina. Ruska vojska bi morala pretrpeti velike gubitke. Čim bi njene granice bile

¹⁸⁾ Korespondencija, 20492.

ugrožene od Štetina, to bi bio povod da napusti Češku. A ja bih, imajući poprečni položaj i uza se sve Poljake između Štetina i Kistrina, imao inicijativu za sve pokrete.

Imam da biram između dva operacijska plana:

Prvi, ići na Prag, iskorišćujući svoje uspehe protiv Austrije. Ali, pre svega, nisam više u stanju da stignem pre neprijatelja u Prag, utvrđen grad, i ne bih ga zauzeo. Češka bi se mogla pobuniti, i ja bih bio u teškoj situaciji. 2-og, neprijateljska Šleska armija bi napala moju Šlesku armiju. Ja bih bio u delikatnom položaju u Pragu. Istina je da bi se ta armija mogla povući ka Drezdenu i tu se nasloniti. 3-će, u ovakovom stanju stvari, Udi-noova armija bi mogla biti samo odbranbena, kao i armija princa od Ekmila, te ču oko polovine oktobra izgubiti 9.000 ljudi u Štetinu. Ja bih tada zauzeo liniju Elbe, od Praga do mora. Ona je suviše široka; ako bi bila probivena na jednoj tački, ona bi otvorila prolaz u 32 divizisku oblast i mogla bi me povući ka najslabijem delu mojih država. Rusi se ne boje ničega ni za sebe ni za Poljake: oni bi se ojačali između Odre i Elbe, u Meklemburgu i u Češkoj.

Tako, projekt pohoda na Prag ima nezgoda:

1) Ja nemam dovoljno izgleda da budem siguran u zauzeće grada Praga.

2) Ja se tada nalazim sa svojim glavnim snagama u savim drugom sistemu i nalazeći se lično na kraju svoga rasporeda ne bih mogao da stignem na ugrožene tačke. Činile bi se gluposti, što bi prenelo rat između Elbe i Rajne, a to želi neprijatelj. Treća je nezgoda u tome što bih izgubio svoja utvrđena mesta na Odri i ne bih bio u vezi sa Gdanskom.

Naprotiv, nastupajući ka Berlinu, ja odmah postižem jedan veliki rezultat: štitim svoj pravac od Hamburga za Drezden, u centru sam, za pet dana mogu da stignem na krajnje tačke svog rasporeda; oslobođavam Štetin i Kristin; mogu da postigem brz rezultat razdvajanja Rusa od Austrijanaca. U ovoj sezoni ne bi mi bilo teško da živim u Berlinu; krompiri, velike zalihe ove varoši, veliki kanali itd... hraniće me, i ja zadržavam rat gde je i bio do ovoga časa. Rat sa Austrijom ima za mene samo nezgodu žrtvovanja 120.000 ljudi stavljениh u od-

branu između Drezdена i Hofа, odbranu korisnu za moje trupe koje se formiraju. Mogu se u odnosu na Austriju koristiti time što sam imao obzira da ne prenesem rat u Češku. Austrija se ne može krenuti ni na koju stranu kad ima 120.000 ljudi na svojim granicama, a ja pretim da krenem na Prag iako ne idem tamo. Prusi se neće paštiti da ostanu u Češkoj kada njihova prestonica bude zauzeta, a sami Rusi biće nespokojni zbog Poljske kad vide Poljake prikupljene na Odri. Trebalo bi onda da se dogodi jedna od ove dve stvari. Rusi i Prusi u Češkoj nagnace Austriju da preduzme ofanzivu, da se vrati u Drezden, a to može biti samo u toku od petnaest dana. Dotle ču ja zauzeti Berlin, snabdeti Štetin, razoriti pruska utvrđenja i rasturiti landver. Tada, ako Austrija ponovi svoje gluposti, ja će doći u Drezden sa prikupljenom armijom; veliki događaji i velika bitka završice ovu vojnu i rat.

Najzad, u mom položaju, svaki plan u kome moja ličnost nije u centru, neprihvatljiv je. Svaki plan koji me udaljava dovodi do regularnog rata koji bi me, s obzirom na nadmoć neprijatelja u konjici, u broju, pa čak i u generalima, odveo u potpunu propast.

Upravo, da bi se jasno uporedila oba moja projekta, treba rasporediti moje armije za bitku u jednom i drugom projektu.

1. — *Projekt za dejstvo ka Pragu.* — Tamo bih morao otići lično i upotrebiti 2, 6, 14 i 1-vi korpus i konjicu Latur Mobera. Trebalo bi da princ od Ekmila bude pred Hamburgom, tri Udinoova korpusa kod Vitenberga i Magdeburga i Šleska armija kod Baucena. U takvoj situaciji ja sam u defanzivi; ofanziva je u rukama neprijatelja; ja ne grozim ničemu, bilo bi ludost reći da grozim Beču. Neprijatelj može da maskira Šlesku armiju, da krene korpus preko Citaua i da me napadne kod Praga, ili pak, maskirajući Šlesku armiju, da se uputi na donju Elbu, i pođe na Vezer, dok će ja biti u Pragu; ostalo bi mi samo to da najvećom brzinom izbijem na Rajnu. General koji bude komandovan u Baucenu neće priznati da se neprijatelj oslabio pred njim, a moja armija kod Hamburga i Magdeburga biće sasvim izvan moga domaćaja.

Druga pretpostavka. — Po njoj će 1, 14, 2 i 6 korpus i Latur Mobur ostati oko Drezdena, bez bojazni od kozaka. Ožeroov korpus će se približiti Bambergu i Hofu, Šleska armija će biti na Kvajsu ili Boberu kod Baucena. Nema, takođe, nikakve bojazni za moje komunikacije. Sve moje armije, iz Hamburga i Ređa, biće kod Berlina i Štetina.

Sutra, 31-og, ja ću imati u Grosenhajnu:

pešadije, 18.000 ljudi;

konjice, 7.000 ljudi;

artiljerije, 150 topova.

U svemu, vrednost jedne armije od 30.000 ljudi.

Prema Karamanovoj belešci, tri Udinoova korpusa bi imala 45.000 ljudi pešadije i 9.000 konjanika, što čini 54.000 ljudi sa skoro 200 topova.

Bi, dakle, bilo 63.000 ljudi pešadije, 16.000 konjanika sa 350 topova. To bi bila armija od preko 80.000 ljudi.

... Ako premestim svoj štab u Lukau, bio bih na dva dana od Torgaua, na tri dana od Drezdena i četiri od Gerlica. Bio bih, dakle, u centralnom položaju i u mogućnosti da donesem odluku, bilo da bacim potrebne snage na Berlin ili da lično tamo odem. Trebalo bi, kad se budem udaljio u Lukau, da budem siguran u stanje u svojoj pozadini. Dovodeći 3.000 konjanika napuljskog kralja, imao bih 10.000 konjanika za zaštitu svojih komunikacija između Berlina, Drezdena i Torgaua...«

Tada počinje serija marševa i protivmarševa protiv neprijatelja koji se povlači čim oseti prema sebi cara.

2 septembar. — Na vest da se Udino povukao od Vinterberga, Napoleon šalje Neja da primi komandu nad Udinoovom armijom, a njemu naređuje da dođe u Barut gde se i on sam uputio iz Lukaua. Od Baruta će se ići na Berlin.

3 septembar. — Ali 3-eg, kad je trebao da krene da bi stigao Gardu na putu za Lukau, Makdonaldove depeše mu javljaju da je Bliher odbacio ovog maršala ka Bau-cenu.

4 i 5 septembar. — Treba mu dakle ići u pomoć. Blíher se, čim oseti prisustvo Napoleona, hitno povlači. Gone ga do iza Gerlica ne mogući ga stići. Car priprema pokret ka Berlinu.

»Sve se ovde«, piše on Neju, »krenulo ka Hojersverdi, gde će carev štab stići 4-og. Potrebno je da se 4--og krenete na put i da budete 6-og u Barutu (Baruth). Car će 6-og imati jedan korpus u Lukauu radi veze kod Lukaua.

Od Baruta imaćete manje od tri dana marša do Berlina. Veza sa carem biće tada uspostavljena, i napad na Berlin biće moguć 9-og ili 10-og...

Vi dobro shvatate potrebu da se brzo manevruje radi iskoristićenja nereda u velikoj armiji u Češkoj, koja će preuzeti pokrete kad primeti careve pokrete.¹⁹⁾

Pošaljite jednog oficira iz štaba princu od Moskve da mu stavi do znanja da će ja sutra ujutru biti u Baucenu, gde je stigao vojvoga od Taranta sa armijom; da neprijatelj živo goni i izgleda vrlo ohrabren; da će ja izvršiti napad u toku dana i starati se da ga odbacim ka Rajhenbahu (zapadno od Gerlica), i da će posle bitke maršovati hitno ka Berlinu...«²⁰⁾

6 septembar. — On se nada da ništa neće zadržati njegov pokret ka Berlinu, kad Gurgo stiže iz Drezdena sa najhitnjim pozivom Guvion Sen Sira, javljajući za novu ofanzivu Češke armije.

Treba se, dakle, pomiriti s tim da se vrate trupe ka Petersvaldu. Ali, velika neprijateljska armija već se vratila u Češku.

10 septembar. — Nova nesreća. Nej je na svom maršu ka Barutu bio tučen kod Denevica od Bernadota i Tauencina.

Napoleon mu izdaje naređenje da vrati svoje korpuze ka Torgauu²¹⁾, gde će on stići pošto rasporedi trupe

¹⁹⁾ Korespondencija, 20502.

²⁰⁾ Korespondencija, 20509.

²¹⁾ Isto, 20537.

na izlazima iz Češke²²). On šalje Marmona na pola puta od Torgaua.

14 septembar. — Ali se za to vreme Makdonald vratio ka Baucenu.

17 septembar. — Napoleon ponova napada neprijatelja kod Petersvalda i odbacuje ga ka Kulmu.

18 septembar. — On se spušta ka Kulmu, ali, nalažeći da je neprijatelj na dobrom položaju, ne nalazi za shodno da ga napadne, i tada mu Makdonald javlja da će on biti napadnut od Blihera. On šalje snage na tu stranu, naređuje Makdonaldu da krene napred, a Bliher se povlači.

²²) Isto, 20552.

DRUGI ČIN

MANEVAR KA CENTRALNOM POLOŽAJU LAJPCIGA (Skica 51)

Ali toliko marševa i protivmarševa kod centralnog položaja Gerlica iscrpli su naše trupe do iznemoglosti. Drezden, koji služi kao mamac za Švarcenbergovu armiju, suviše je blizu Češke, gde se velika neprijateljska armija, posle neuspele ofanzive, brzo sklonila. Napoleon se rešava da prenese centralni položaj sa desne na levu obalu Elbe, i na sever od Drezdена, u Lajpcig.

On se nada da će tako angažovati Saveznike u jednoj odlučnoj ofanzivi i bolje zaštiti Saksonsku, gde sada pristižu neprijateljski glasnici.

»U takvom položaju ja ću držati neprijatelja na oku, a ako se on upusti u neke ofanzivne operacije, ja ću ga napasti tako da neće moći da izbegne bitku.«

On šalje Lefevr Denoeta sa 7.000 do 8.000 konjaničkih u Saksonsku, postavlja Neja između Torgaua i Vittenberga, vraća Marmona u Lajpcig, gde javljaju da Češka armija dolazi iz Komotaua.

1 oktobar. — Napoleon piše Viktoru:¹⁾

»Bila bi velika sreća kada bi se jedna armija od 100.000 ljudi iz Marienberg-a uputila bilo ka Drezdenu bilo ka Lajpcigu, te da je mi možemo presresti i tući.«

¹⁾ Korespondencija, 20672.

A Neju:

»Velika Češka armija izgleda hoće da izvrši pokret ka Marienbergu: ja je vrebam i ako ona krene napred, onda će to biti drugi sukob kod Drezdena«.²⁾

A 2-og opet Viktoru:

»Smatrao bih kao vrlo srećnu vest izvesnost da će se neprijateljska armija od 80.000 ljudi krenuti ka Lajpcigu; rat bi onda bio brzo završen; ali mislim da neprijatelj suviše poznaje moj način rada da bi se izložio sličnoj avanturi«^{3).}

4 oktobra Napoleon doznaće da je cela Bliherova armija otišla prema Vitenbergu.

Manevar protiv Bliherove i Bernadotove armije

4 oktobar. — Uveče Napoleon doznaće da je neprijatelj prešao Elbu kod Vartenburga, Desaua i Akena. On odmah izdaje naređenje Marmonu i 1-om konjičkom korpusu (Sebastijaniju), koji su u Dibenu, da se spoje sa Nejom i da mu stave do znanja »da je potrebno da, čim se prikupe, brzo manevruju radi odbacivanja neprijatelja preko reke«.

6 oktobar. — Projekt manevra u neprijateljsku pozadinu. — Pre svega, on je mislio da tamo ima samo Bernadotovu armiju; ali 6 oktobra u 3 časa izjutra on saznaće da se ona sastala sa Šleskom armijom^{4).} On se odmah rešava da izvrši *manevar u pozadinu ovih dveju armija*.

Nejovim snagama, tj. korpusima Udinoa, Bertrana i Rejnjea, on će dodati još 80.000 ljudi iz Makdonaldove armije, Marmonovog korpusa i Garde, a dotle će Mira sa ostatkom naših snaga, zadržavati Češku armiju i sprečiti je da dođe u Lajpcig.

²⁾ Isto, 20674.

³⁾ Korespondencija, 20683.

⁴⁾ Korespondencija, 20703.

»Rešavam se da idem ka Torgauu i odatle nastupam desnom obalom« (Elbe), piše on Marmon, »radi otsecanja neprijatelja i da bih mu oteo sve mostove ne morajući da osvajam mostobrane. Nastupajući levom obalom, nezgoda je što neprijatelj može preći reku i izbeći bitku; ali, u ovom drugom slučaju, moglo bi se izbiti preko Vitenberga«.

Ipak, on može početi ovaj manevar samo ako Češka armija ne nastupa brzo ka Lajpcigu. Zato će on krenuti najpre samo do Vurcena.

»Rezultatom ovoga pokreta ja će biti gospodar da činim ono što hoću: od Vurcena mogu da krenem ka Torgauu i na neprijatelja koji dolazi od Vitenberga, ili da svijem svu svoju armiju kod Lajpciga i da primim opštu bitku, ili da se prebacim preko Sale«⁵).

Ova operacija protiv severnih armija treba da bude samo epizoda u cilju da se stvori vreme velikoj Češkoj armiji i da se ona navede da nastupa ka Lajpcigu. Napoleon računa, pošto se osloboди Bernadota i Blihera, da se vrati Švarcenbergu levom obalom Elbe, da ga napadne iz pozadine i otseče od Češke.

»Nadam se«, piše on Guvion Sen Siru, »da će uvući neprijatelja u bitku... Moja je namera da sačuvam Drezden utoliko pre što će operisati preko Torgaua i što će moje komunikacije biti osigurane i na jednoj i na drugoj obali.«

8 oktobar. — Ali 8-og uveče, saznavši da je Šleska armija zauzela položaj kod Dibena, on se odlučuje da krene pravo na nju svima snagama između Mulde i Elbe, računajući da će je, prelazeći kod Vitenberga na desnu obalu Elbe⁶), otseći od njenih mostova kod Desaua i Vartenburga.

9 oktobar. — Toga dana su francuske snage preduzele pokret ka Dibenu u ovom rasporedu: Nej na čelu, idući desnom obalom Mulde sa Sebastijanijevom konji-

⁵⁾ Beleška 20711, Korespondencija od 7. oktobra.

⁶⁾ Pismo Miratu 9-og izjutra.

com, divizijom Dombrovskog i 3 korpusom (Suam); levo od njega, s one strane Mulde, 7 korpus (Rejnije); desno od njega, nastupajući skoro na istom rastojanju od Mulde i Elbe, 4 korpus (Bertran).

Napoleon se kreće u istom rasporedu imajući na čelu gardisku konjicu i Latur Mobura. Levo je Marmon (6 korpus) koji je došao iz Lajpciga; cela Garda, obrazujući centar, na samoj je Muldi; Makdonald (11 korpus), obrazujući desno krilo, nalazi se između Mulde i Elbe. Pozadi je Glavni štab sa svima parkovima. Nej sa svojom prethodnicom, koja je na pola puta od Vurcena i Ajlenburga, polazi u 6 časova izjutra. On odbacuje neprijateljske odrede koje sreće ispred Dibena.

Ali Bliher, doznaivši za pokret naših snaga, uspeva da izbegne naše stezanje, silazeći niz Muldu i prelazeći na levu obalu reke, ostavljajući u našim rukama 300 kola, mnogo zarobljenika i depeše od velike važnosti. Ovoga puta je groženje komunikacijama bilo uzaludno. Bliher će urediti snabdevanje na terenu.

Nejovo nastupanje je bilo vrlo sporo; upotrebio je 9 časova za prelaz 30 km, to znači 3 km na čas. Ali vreme je bilo vrlo rđavo, a trupe su bile zamorenene.

10 oktobar. — Napoleon naređuje izviđanje svuda oko Dibena da bi saznao šta je sa neprijateljem. Sen Siru, koji se žali, on piše:

»Javite mu da će moje čelo biti danas u Vitenbergu, da je moguće da će sutri ili prekosutra tamo biti bitka, a kad se to bude okončalo, ja ću doći k njemu. U svakom slučaju računam da će on zadržati Drezden i da će se, ako bude bitke i ako ja potučem neprijatelja ovde, Austrijanci povući u svoje granice, a ja ću se približiti Torgauu levom obalom da bih došao u vezu sa njim i potom posetio Berlin, ali tek pošto ga budem oslobođio.

Ako, naprotiv, ne bude bitke, vrlo je moguće da ću manevrovati desnom obalom Elbe, jer se svi neprijateljski pokreti zasnivaju na pokretima na levoj obali. Hoću, sem toga, da udarim na njihov komunikacijski pravac; posledica današnjih i sutrašnjih događaja može biti neprocenjiva«.

Istoga dana, u 3 časa popodne, on piše Miratu:

» Moja namera je da se, ako napuljski kralj bude prinuđen da evakuiše Lajpcig, prebacim preko Elbe sa celom svojom armijom, da odbacim Šlesku i Berlinsku armiju na desnu obalu i da ih bez žurbe uništim; ili, ako one budu napustile svoje mostove, da ih ostavim na levoj obali i da uzmem operacijski pravac na desnoj obali, od Drezdена do Magdeburga.

Pišite šifrovano napuljskom kralju i generalu Loristonu da njihova otstupnica, u slučaju da evakuišu Lajpcig, treba da bude ka Torgauu i Vitenbergu.

Izvršio sam deblokadu Vitenberga, piše on Arigiju, da bi on to saopštio Miratu, i Šleska armija je u punom povlačenju ka Desauu i svojim mostovima koje će joj oteti sutra ili je prinudit na bitku. Pretpostavljam da će napuljski kralj, ujedinjen sa vama i vojvodom od Kastiljona (Ožero je stigao u Lajpcig sa svojim korpusom), moći da održi Lajpcig. Ako bi se dogodilo drugače, moja je namera da se povlačenje izvrši ka Muldi preko mostova kod Ajlenburga i Dibena, a ako bi bilo potrebno, i preko Vitenberga i Torgaua, jer je moja namera da sasvim zbumim neprijatelja (u slučaju ako ne bih imao vremena da tučem Berlinsku armiju pre nego što neprijatelj stigne do Lajpciga), da ustupim celu levu obalu, da bih tako imao vremena da razbijem tu armiju, imajući magacine i izlaze kod Drezdена, Torgaua, Vitenberga i Magdeburga.«.

A Rejnijeu:

»Sve navodi na misao da Berlinska armija manevruje na Salu u vezi sa trupama koje su krenule od Cvikaua (iz Češke). Da bih sve to omeo, ići će ka Elbi, gde imam preim秉tvo, pošto držim Hamburg, Magdeburg, Vitenberg, Torgau i Drezden.«.

11 oktobar. — Podaci pristigli u toku noći pokazuju da se neprijateljska armija prikupila kod Desaua. Napoleon računa da će je, prelazeći na desnu obalu kod Vitenberga, privući odmah na ovu obalu, gde je njen komunikacijski pravac, i da će moći da je iznenadi u toku izvršenja pokreta.

»Ponovite mu zapovest da krene danas u 6 časova izjutra i da pređe rano na desnu obalu, gde izgleda da je sva neprija-

teljska armija prikupljena kod Desaua; da je moja namera da nastupam desnom obalom ka mostovima kod Roslaua i da neprijatelj ima ogromnu komoru«.

Ali naskoro doznaje, preko svoje obaveštajne službe, da neprijatelj ima namjeru da ostane na levoj obali, rušeći svoje mostove.⁷⁾ Tako je manevar protiv Bliherove pozadine izgubio svaku efikasnost.

12 oktobar. — U 3 časa izjutra car piše maršalu Neju:⁸⁾

»Svi podaci koje sam mogao da prikupim govore da se general Bliher u toku 10-og uputio ka Hali, da je Glavni štab neprijateljske vojske bio blizu Radgasta i da ima mnogo komore u Ketenu (Coethen)«.

S druge strane, on doznaje da je Mira imao jak sudar sa Vitgenštajnom. Tako, s jedne strane, Severna i Šleska armija izgledaju rešene da se spoje sa Češkom armijom u ravnici Lajpciga. Manevar u njihovu pozadinu udario bi u prazno. Na drugoj strani, Mira bi mogao biti savladan brojem.

Sve dakle navodi da se armija vrati ka Lajpcigu. Rejnije, pomognut, po potrebi, od Makdonalda, biće dovoljan da poruši mostove kod Roslaua i Akena, a Bertran mostove kod Vartenburga. Svi će se potom prikupiti. Napoleon šalje odmah Marmona u pozadinu prema Hali radi osiguranja njegove veze sa Lajpcigom. U 9.30 časova podaci primljeni od Mirata odlučuju Napoleona da se odmah vrati ka Lajpcigu.

Manevar protiv Češke armije i Bitka kod Lajpciga

(Skica 52)

15 oktobar. — Napoleon dolazi u Lajpcig sa Gardom i 11 korpusom.

Mira je stalno u Vašauu, gde ga Austrijanci već dva dana napadaju, srećom militavo; Švarcenberg nije htio da ima ozbiljnih borbi pre prikupljanja armije.

⁷⁾ Korespondencija, 20761.

⁸⁾ Korespondencija, 20763.

Napoleonov plan. — Napoleonov je plan da, uzimajući Torgau kao operacijski centar, okrene glavninu svojih snaga protiv Švarcenberga i da se ograniči na zadržavanje Blihera. On će obići desno krilo Češke armije tako da joj preseče otstupnicu i da je odbaci ka Bliheru, pa da ih zatim zajedno potisne ka Magdeburgu. Maršal Sen Sir je zadržan u Drezdenu tako da može brzo manevrovati na Švarcenbergov bok, ako on bude otstupao u Češku.

15-og Napoleon vrši raspored svojih korpusa shodno planu koji je sastavio. On, pre svega, deli teren oko Lajpciga na dva dela. Jedan deo će biti sporedno bojište ili odbranbeno, gde će moći, sa najmanjim brojem ljudi, da se odupre neprijateljskim pokušajima. Drugi će biti glavno bojište ili ofanzivno, gde će prikupiti što više snaga radi postignuća pobeđe.

Plajsa, Elster i Parta seku teren oko Lajpciga na četiri sektora između kojih su teške saobraćajne veze. Međutim, ka Lajpcigu, kao čvoru lepeze, može da se dejstvuje po volji kroz ma koji od ovih sektora.

Napoleon je izabrao kao glavno bojište jugoistočni sektor, između Parte i Plajse. Bazirajući na Torgau, on će se starati da u ovom sektoru zada odlučan udar, obilazeći desno krilo Švarcenbergove armije da bi je otsekao od Češke.

Ostala tri sektora činiće pomoćno bojište.

Od cele snage, od 172.000 ljudi, Napoleon računa da će na svom ofanzivnom bojištu imati 113.000 ljudi, od kojih je 22.000 konjanika, pa čak i 143.000 ljudi, pozivajući tamo, po potrebi, Marmonov (20.000 ljudi) i Bertranov korpus (10.000 ljudi), koji će, držani u blizini Lajpciga, služiti kao opšta rezerva.

Ustvari, na glavnom bojištu Napoleon je imao da se boriti protiv 135.000 saveznika, dok je on raspolagao sa 120.000 ljudi.⁹⁾

⁹⁾ Prema Klauzevicu, saveznici su imali kod Lajpciga 290.000 ljudi, računajući i Bernadota, od kojih je 220.000 bilo već prvog dana.

Front Mark Kleberg (na Plajsi) — Vahau — Libertvolvic — Sajferchajn, na kome će se voditi bitka, ima oko 9 km.

Front odbranbenog bojišta, ako se računa od Konevica (na Plajsi) ka Lindenau, Lidentalu, Brajtenfeldu, Mokau, Tauhi, koji čini borbeni front, iznosi oko 20 km. Tu će se boriti 52.000 ljudi protiv 80.000 saveznika.

Napoleon je dakle imao da ostvari ogromno prikupljanje snaga na vrlo malom prostoru.

Glavno bojište. — Vahau. — Na glavnem bojištu protiv Češke armije plan bitke je uobičajenog tipa: frontalni napad koji će, zdesna ulevo, voditi korpsi Ponjatovskog, Viktora i Loristona, u svemu 33.000 ljudi pešadije i 4.700 konjanika, to jest trećina snage; natkriljavajući napad koji će vršiti Makdonaldov korpus i 1-vi konjički korpus (Sebastijani) i 2 divizije Pažołovog konjičkog korpusa, svega 20.000 pešaka i 7.000 konjanika.

Za probojnu masu Napoleon određuje Gardu: 40.000 ljudi svih rodova, a kao specijalnu rezervu 8.000 Ožeroovljevih ljudi. Kao opštu rezervu ima 3 Marmonove divizije, koje, uostalom, Nejovom pogreškom, neće stići na bojište.

Evo biltena koji je Napoleon pisao uveče na sam dan bitke:

»Boj za vezivanje snaga i iznuravanje. — 16-og, u 9 časova izjutra, pojavila se pred nama velika neprijateljska armija. Ona je stalno tako operisala da se protegne udesno. Videle su se tri jake kolone kako se kreću; jedna, duž reke Elstera, protiv sela Delica, druga protiv sela Vahaua i treća protiv sela Libertvolvica. Ispred ovih triju kolona kretalo se 200 topova. Car je odmah izvršio svoj raspored. U 10 časova je bila najjača kanonada, a u 11 su obe armije bile angažovane oko sela Delica, Vahaua i Libertvolvica. Ova sela su napadana šest do sedam puta. Neprijatelj je stalno bio odbijan i pokrio je prilaze svojim leševima. Grof Loriston je sa 5 korpusom branio selo Libertvolvic, koje se nalazilo levo, knez Ponjatovski sa svojim hrabrim Poljacima branio je selo Delic, koje se nalazilo desno, a vojvoda od Beluna branio je Vahau.

U podne je bio odbijen i šesti neprijateljski napad; ostali smo gospodari sva tri sela i zarobili smo 2.000 ljudi.

Obuhvatni napad. — Skoro istovremeno vojvoda od Taranta je, izbjegajući iz Holchauzena, krenuo ka neprijateljskom redutu (Kolmbergu), kad je general Šarpantije trčećim korakom zaplenio artiljeriju zarobivši nekoliko ljudi.

Otsudni napad. — Momenat je izgledao odlučujući.¹⁰⁾ Car je naredio vojvodi od Ređija (Udino) da krene na Vahau sa 2 divizije Mlade garde. Isti tako je naredio vojvodi od Treviza da krene ka Libertvolkvicu sa druge 2 divizije Mlade garde i da zauzme veliku šumu koja se nalazila levo od sela. Istovremeno je krenuo ka centru jednu bateriju od 150 topova, koju je vodio general Druo.

Jednovremenost ovih mera imala je uspeh koji se očekivao. Neprijateljska artiljerija se povukla. Neprijatelj je otstupio i ostavio nam celo bojište. Bilo je 3 časa popodne. Sve neprijateljske trupe bile su angažovane. On je uveo u borbu svoje rezerve. Grof od Mervelta, koji je komandovao austrijskom rezervom, smenio je sa 6 divizija sve trupe koje su vršile napad, a ruska carska garda, koja je činila rezervu ruske vojske, smenila je trupe u centru... «

Trebalo je dobiti novu bitku. Napoleon tu uspeva angažujući celu Gardu i blagodareći herojskim Miratovim jurišima.

Ali je Marmon, na koga je on računao, bio zadržan na severu. Iako je bitka bila dobivena, ona je bila daleko od toga da bude odlučujuća.

Obrambeno bojište. — Evo šta se dogodilo na defanzivnom bojištu; Marmon je već nekoliko dana držao položaj kod Brajtenfelda, severno od Lajpciga. On je trebao ujutru da pređe u rezervu jugoistočno od varoši. Krenuo je na marš tek u 10 časova, kad je odjednom bio napaden čelima kolona Šleske armije.

¹⁰⁾ Ustvari, napad Kolmberga trebao je da protegne neprijateljevo desno krilo na ovoj strani te da on tamo uputi svoje rezerve. Usled toga probojna masa više nije trebala da nađe na jak otpor između Vahaua i Libertvolkvica.

Mada to nije bila njegova uloga, on je celog dana vodio jaku borbu oko Mekerna, koji je konačno morao napustiti.

Ovaj neumesan boj lišio je Napoleona 20.000 ljudi na koje je računao za otsudan trenutak i sprečio ga da kod Vahaua odnese pobedu kakvoj se nadao.

Nej, koji je komandovao odbranbenim bojištem, poslao je Napoleonu, na njegovu izričnu zapovest, ali suviše kasno, slabe divizije 3-eg korpusa (Suam).

Za to vreme Đulajev korpus je napao Lindenau; srećom, 4 korpus je stigao na vreme da zauzme zamak.

17 oktobar. — Car se, mada je predviđao potrebu povlačenja, nije mogao na to rešiti. On je prikupio sve svoje trupe oko Lajpciga.

U toku ovoga dana su Beningzen i Bernadot dovršili svoje spajanje. Saveznici će imati 300.000 ljudi za sutrašnju bitku.

18 oktobar. — Napoleon je postavio najveći deo svoje armije kružno, jugoistočno od Lajpciga, između Plajse i Parte, na manje od 2 km od varoši. Levo Nej sa 3 i 7 korpusom, koji je tek stigao; u centru 2, 11 i 9 korpus; desno Mira sa 8 korpusom; severno od varoši Marmon, a zapadno Bertran kod Lindenaua.

Češka armija, ojačana Beningzenom, napada između Plajse i Holchauzena. Đulaji je prema Lindenauu; Bliher stiže sa severa; nazad, Bernadot, pošto je prešao Partu kod Tauhe, nastupa protiv Neja.

Akcija počinje u 10 časova izjutra, ali tako nepovezana od strane Saveznika, da oni nisu postigli nikakav uspeh do momenta kada su Saksonci, prešavši neprijatelju, naterali naše levo krilo da se povuče u zamak. Marmon, kako pritisnut, morao je takođe da se povuče u varoš. Borba se nastavila do noći jakom kanonadom.

Napoleon, uprkos dobrom držanju trupa, naređuje povlačenje noću. Ali je, zbog nesporazuma između komandanta inžinjerije i načelnika štaba, postojao samo jedan jedini most kod Lindenaua za prelaz armije.

19 oktobar. — Prelaz se nastavljao u strašnom neredu, dok su neke trupe, naročito 5 i 8 korpus, davale otpor u zamku. Prerano rušenje mosta dovršilo je rasulo, ostavljajući više od 20.000 ljudi na desnoj obali.

Ostupanje

(Skica 53)

Ostaci armije povlače se preko Lucena i Vajsenfelsa iza Sale. 4 korpus, koji je još u redu, obrazuje zaštitnicu. Sen Sir ostaje zatvoren u Drezdenu.

23 oktobar. — Armija je u Erfurtu, ali se pod pritisom neprijatelja mora produžiti otstupanje. Dok Bernadot ide u Vestfaliju, Bliher se trudi da nas pretekne na Rajni. Češka armija nastupa za nama, ali srećom ne pritisnuje. Najzad, austrobavarska armija (50.000 ljudi), koja je stigla sa Ina, žuri da nam preseće otstupnicu.

29 oktobar. — *Boj kod Hanaua.* — 29-og se prethodnica, izlazeći iz šume istočno od Hanaua, nalazi licem u lice sa tom armijom raspoređenom za bitku duž varoši. Ali, pod zaštitom svoje artiljerije, Garda udara na levo krilo Vrede, probija ga i ovaj uspeh izaziva povlačenje Bavaraca.

2 novembar. — Toga dana se najzad stiglo na Rajnu kod Majnca.

Armija broji oko 70.000 boraca, sa 40.000 vojnika iz rasutih jedinica. Ona je prešla reku bez uz nemiravanja.

Maršal Sen Sir, ostavljen u Drezdenu sa 1 i 14 korpusom (oko 33.000 ljudi), kapitulira 11 novembra pod uslovom da se njegovih 33.000 ljudi vrate u Francusku; ali, ovaj sporazum je pogažen.

Tako se završio ovaj nesrećni rat u kome su Napoleonove koncepcije stalno remećene mnogim nezgodama.

Treba li u tome gledati vanredan splet nesreća?

Nije li logičnije videti da li su učinjene pogreške proizašle iz jednog glavnog i dominirajućeg uzroka?

Taj uzrok je besumnje u obeshrabrenju i fizičkom i moralnom zamoru carevih pomagača.

»Uopšte, ono što je rđavo u stanju stvari«, pisao je Napoleon 22 avgusta Mareu, »to je nedostatak poverenja koje imaju generali u same sebe. Neprijateljske snage im se čine prejake svuda gde se ja ne nalazim.«

»Visoki komandanti više nisu hteli da se bore«, reći će on kasnije na Svetoj Jeleni, »vatra se gasila; oni su želeli da su marnali Luja XV.«

Svi se pitaju kako će se sve to svršiti, kuda će dovesti težnja za svetskom dominacijom ovoga čoveka i njegova gordost koja neće ni u čemu da popusti? Svi predviđaju krajnje survavanje u provaliju koja će progutati njihova bogatstva i njihove položaje zadobivene po cenu toliko rana i toliko opasnosti!

I dok se u francuskoj vojsci sve ruši, evo gde se malo pomalo budi nacionalni osećaj u toj Nemačkoj, negda tako pocepanoj. U toku deset godina Napoleon ju je gazio kao ogromno bojište, uzeo joj njenu decu i vukao sobom u Rusiju i Španiju: Bavarci, Saksonci, Prusi i Hesenci gomilali su protiv njega ogromnu mržnju... Ta dugo prikrivana mržnja razbuktala se na bojnom polju kod Lajpciga.

RAT 1814 GODINE¹⁾

(Skica 54)

Sedamdeset hiljada ljudi koji su prešli Rajnu, bili su iscrpene trupe koje će desetkovati tifus koji se pojavio u Majncu. To su, eto, jedine trupe kojima je raspolagao Napoleon za odbranu barijere Rajne.

U Italiji se princ Evgenije povlačio ispred Austrijanaca.

Na Pirinejima su jake englesko-španjolske snage natjerale na zapadu Sulta, a na istoku Sišea da pređu preko planine.

Depoi i arsenali su prazni.

10 novembar. — Napoleon se vraća u Sen Klu nadajući se još da neprijatelj neće preduzeti zimski rat.

Sa natčovečanskom aktivnošću on će da učini da iz francuskog tla izbiju nove armije. Ako mu saveznici ostave 6 meseci, on će imati vojsku od 600.000 ljudi pod oružjem.

U prvim danima novembra izbilo je 250.000 Saveznika na Rajnu. Oni su se zadržali тамо, kao da se nisu usuđivali da povrede francusko zemljište. Oni počinju pregovore za mir na bazi prirodnih granica.

Kraj decembra. — Savezničke snage su podeljene na ovaj način:

1) *Severna vojska . . .* { Bilov sa 20.000 ljudi u Holandiji,
Vincingerode sa 50.000 ljudi oko
Vezela,
Ostatak je pod Bernadotom, zauzet
protiv Davua u Hamburgu.

¹⁾ Bibliografija: *Korespondencija*, XXVI i XXVII; Tjer, XVII; Anri Usej, 1814.

- 2) Šleska armija... 130.000 ljudi pod Bliherom pred Majncem.
 3) Češka armija... 180.000 ljudi pod Švarcenbergom u oblasti Bazela.

Mnogobrojne trupe druge linije blokiraju utvrđena mesta Nemačke ili se spremaju da priđu operativnoj vojsci.

Jedan nepredviđen događaj odlučuje Saveznike da pređu Rajnu. Na dolazak Bilova na Ajsel Holandija se pobunila. Belgija je izgledala gotova da sleduje njenom primeru. Potrebno je iskoristiti ovo raspoloženje. To je u isto vreme otkriće očajnog stanja Francuskog Carstva. Saveznički vladari se više ne kolebaju i usvojen je ovaj plan:

Zauzeti Francusku nastupajući u tri pravca: *Severna vojska* preko Holandije, *Šleska armija* prelazeći Rajnu od Koblenca do Manhajma, *Češka armija* preko Švajcarske, Jure i Langrske Visoravni.

31 decembar. — Saveznici prelaze Rajnu (skica 54).

Napoleon tada naređuje svojim maršalima *odbranu za dobitak u vremenu* da bi usporio neprijatelja svojim slabim delovima a da ih ne izloži, i da bi stvorio vreme za prikupljanje snaga koje su bile u toku formiranja. Makdonald treba da manevruje ka Namiru i Liježu, Marmon ka Mecu i Mezi, Nej i Viktor ka izlazima iz Vogeza, Mortije ka Langrui.

12 januar. — Procenjujući opšte stanje svojih protivnika po dobivenim podacima, Napoleon računa, odbijajući snage koje neprijatelj mora ostaviti pred utvrđenim mestima da ih blokira, da će Severna vojska biti neutralizovana u Holandiji i da će Bliheru ostati najviše 30.000 ljudi, a Švarcenbergu 60.000 ljudi za marš na Pariz.

»Prepostavlja se da se 25.000 do 30.000 raspoloživih ljudi pod generalom Bliherom sjedini sa 50.000 do 60.000 ljudi princa Švarcenberga. Izgleda da oni neće moći ići ka Parizu sa više od 80.000 ljudi. Takva bi operacija bila luda, ali je treba prepostaviti«²⁾.

I onda, evo mera koje on preduzima:

»Vojvoda od Taranta sa 1-im korpusom konjice i svim što može prikupiti može da krene ka Liježu i Šarlemonu, da ugrozi desni bok Blíherov štiteći Mezu. Ovaj maršal, sa generalom Sebastijanijem, treba da bude u stanju da prikupi oko 10.000 ljudi sa 40 topova i, ako neprijatelj krene na Pariz, on će biti u mogućnosti da tamo stigne pre njega.

Vojvoda od Dubrovnika treba da ima oko 15.000 ljudi svih rodova vojske.

Vojvoda od Beluna oko 12.000 ljudi svih rodova vojske.

Ova četiri korpusa, piošto budu zadržala neprijatelja, osporavajući mu teren, moći će, ako ovaj odlučno nastupa ka Parizu, da stignu pre njega na položaj pred Parizom, gde će im se priključiti oko 60.000 ljudi, koje garde, koje drugih, i mi ćemo moći da imamo oko 100.000 ljudi u Parizu. Tome bi se dodalo 20.000 narodne garde. Najzad, biće u Parizu dosta pušaka da se naoruža oko 30.000 ljudi.

Dakle, pre polovine februara mogla bi se imati ispred Pariza armija od 120.000 ljudi, ostavljajući u samom gradu 30.000 ljudi posade...«²⁾

On šalje odgovarajuća uputstva maršalima. Ali naskoro, ugroženi na bokovima, maršali ne mogu nigde da se održe. Oni moraju da napuste liniju Mozela i Vogeza i da se povuku pozadi Meze.

17 januar. — Marmon, Nej i Víktor su pozadi Meze. Njihova 3 korpuša broje jedva 30.000 ljudi. Mortije, povišeći se ispred Češke armije, nalazi se oko Troaa sa 15.000 ljudi Stare garde. Prići će im oko 10.000 regruta. Makdonald je još u Ardenima.

Istoga dana su čela kolone Šleske i Češke armije kod Tula i Šomona. Može se predvideti da će one nastupati ka Parizu, idući: prva dolinom Marne, a druge dolinama Oba i Sene, na srednjem otstojanju od dva dana marša. Car više nema mogućnosti da odlaže, već mora da manevruje.

²⁾ Korespondencija, 21089.

Slabiji u snazi od svojih protivnika, Napoleon će od maneyra oko centralnog položaja očekivati pobedu:

»Kada sam sa malim snagama bio pred jednom velikom armijom, ja sam, grupišući brzo svoju armiju, kao munja udarao na jedno od njenih krila i odbacivao sam je. Korištio sam nered, koji je ovaj način uvek izazivao u neprijateljskoj armiji, da bih napao na drugi deo neprijatelja, i to uvek sa celom svojom snagom. Ja sam ga tako počesno tukao, i pobeda koja je otuda proizašla, bila je uvek, kao što vidite, trijumf velikog broja nad malim«^{3).}

Primenom ovog načela, iz koga je njegov genije izvukao tako lepe manevre i tako lepe pobeđe u 1796, kad je bio privezan za Mantovu, on će izvući sada još jedared svu korist. Nažalost, ovoga puta ne radi se o jednom utvrđenom mestu Italije, već o Parizu, prestonici Francuske koju treba obezbediti. On je sada privezan za Pariz. On ne raspolaže više mogućnošću da zasedne u svoj strateški doček. To je bojište koje se može uporediti sa onim koje oko Mantove obrazuju jezero Garda, Monte Baldo, Adiža, utvrđena Verona i Lesinski Visovi. Međutim, obuhvatajući u celini oblast između Pariza i Meze, gde prodiru Saveznici, on tu otkriva elemente za operacije na centralnom položaju.

Ova oblast je ispresecana Senom i njenim pritokama, orijentisana uopšte pravcem istok-zapad. Mostovi su retki, zaštićeni malim varošima, koje još imaju i svoje rovove i stare zidine, i koje mogu sa nešto radova da dadu Napoleonu ono što on naziva *vojnički položaj*⁴⁾, kadar da da otpor od nekoliko časova, odnosno od jednog do dva dana.

³⁾ Odgovor direktoru Goijeu posle 1796.

⁴⁾ »Sviše je jasno da Soason nije bio tvrđava već samo vojnički položaj koji štiti most preko Ene, gde se general Moro morao držati do krajnijih mogućnosti, kao što se mora držati kada se brani tesnac, do poslednjeg daha.« (Napoleonovo pismo ministru rata od 5 marta 1814; *Korespondencija*, 21251.)

U ovoj oblasti i na ovim vodenim tokovima Napoleon će kombinovati svoje manevre sa ciljem da podvrgeno tuče neprijateljske armije, čiji su prirodni pravci prodiranja: za Šlesku armiju, koja dolazi od Meca, dolina Marne; za Češku armiju, koja dolazi od Langra, doline Oba i Sene.

Posmatrajući opštu kartu zemljišta, uočavamo centralnu zonu, oivičenu: sa severa Marnom, sa varošima: Šomon, Žoenvil, Sen Dizije, Vitri, Šalon, Epernej, Šato Tijéri, La Ferte su Žuar, Mo, Lanji i Pariz; sa juga Obom, potom Senom, sa gradovima: Bar sir Ob, Plansi, Nožan, Brej, Montro, Melen i Pariz.

Na desnoj obali Marne, kojom treba da nastupa Šleska armija, Ornen, a zatim Urk koji se ulivaju u tu reku, prvi kod Vitrija a drugi ispod Moa, obrazuju prepreke za invazione vojske koje nastupaju ka Parizu.

Južno od vodenog toka Ob — Sena, kojim treba da ide Češka armija, teku: Sena, uzvodno od Romijija, Jona, Loang i Eson, koji, dolazeći sa juga, utiču u Senu kod Montroa, Manea i Korbeja i obrazuju prepreke nastupanju ove armije.

Te reke nisu, istina, velike, ali kad nadodu usled zimskih kiša, one ipak obrazuju izvrsne odbrambene linije svojim barovitim dolinama i uzdignutim obalama, preko kojih se mogu slabim snagama zadržati i slomiti protivnički jaki delovi.

S druge strane, držanje malih varoši koje se nalaze na tokovima reka, uređenih za odbranu, osigurava Napoleonu tačke prelaza, magacine sa namirnicama i municijom, bolnice za bolesne i ranjene, i omogućava mu da ne vuče velike komore i teške mostove trenove, dajući mu krajnju lakoću pokreta prema neprijatelju opterećenom ogromnom količinom kola u barovitoj oblasti, koja je 1814 godine imala veoma slabe puteve.

Po nesreći, radovi koje je Napoleon naredio da bi se ove male varoši spremile za odbranu nisu bili izvođeni sa željenom revnošću, te i koristi, koje je on predviđao, nisu bile potpuno ostvarene.

U centralnoj zoni, u kojoj će gledati da spreči pri-laz neprijatelju, Napoleon će imati svoju *komunikaciju* sa Parizom i svoj *operacijski centar*, koji će premeštati shodno potrebama svoga manevra: od Šalona u Arsi, Se-zan, Nožan i Proven.

U ovoj centralnoj zoni on će se starati da razdvoji Šlesku armiju od Češke armije. Kad se ovo postigne, dok jedan od njegovih pomagača, služeći se jednim od vode-nih tokova kao *odbranbenom linijom*, bude zadržavao jednu neprijateljsku armiju slabim snagama, Napoleon će krenuti svoju glavnu snagu protiv druge armije. Mi ćemo ga videti da svoj omiljeni manevr u pozadinu stal-no upotrebljava protiv armije koju napada, tako da *bez uređene bitke lomi* tu armiju u toku pokušaja prelaza preko vodenog toka ili u toku otstupnog marša.

Moraće se, kako je pisao maršalu Ožerou, *navući čizme i vratiti odlučnost iz 1793 godine*. Nažalost, te či-zme je sposoban još samo on da obuje. Ustvari, kao što ćemo videti, on je znao da izvuče divne pobede iz svojih koncepcija, i on je to učinio u više mahova, mada nije postigao krajnju pobedu.

Da bi se unela svetlost u proučavanje mnogih Na-poleonovih manevara za vreme ovog tromesečnog rato-vanja, oni se mogu podeliti na tri perioda koji odgo-rraju Napoleonovim operacijama protiv tri uzastopna *nadiranja* ka Parizu savezničkih armija koje su stalno po-jačavane.

Prvo nadiranje, koje je izvršila Šleska armija dolinom Marne do Laferte su Žuar i Češka armija dolinom Sene do Montroa, izazvalo je operacije čiji je rezultat bio prvo odbacivanje Šleske armije iza Šalona i Češke armije iza Troaa.

Drugo nadiranje, koje dovodi Šlesku armiju do Meri sir Sena, dovelo je do drugog odbijanja Šleske armije iza Remsa i Češke armije iza Troaa.

Treće nadiranje, koje carevi manevri neće moći za-u staviti, dovešće Saveznike u Pariz.

Mi ćemo svaki period podeliti na činove, prema tome da li Napoleon operiše protiv Šleske ili protiv Češke armije.

Ovo je ukupan pregled ovoga rata:

1-vi period (od 23 januara do 23 februara)

Prvo odbijanje Saveznika

1 čin protiv Šleske armije	Manevar kod Sen Dizijea, Manevar kod Brijena, Bitka kod Brijena, 29 januara, i La Rotijera, 1 februara.
-------------------------------	---

2 čin protiv Češke armije	Manevar kod Troaa.
------------------------------	--------------------

3 čin protiv Šleske armije	Šambober, 10 februara, Šato Tijeri, 12 februara, Monmiraj, 11 februara, Vošan, Etož, 14 februara.
-------------------------------	--

4 čin protiv Češke armije	Montro, 18 februara, Manevar na Troa.
------------------------------	--

2-gi period (od 23 februara do 20 marta)

Drugo odbijanje Saveznika

1 čin protiv Šleske armije	Manevar kod Soasona, Bitka kod Krana i Lana.
-------------------------------	---

2 čin protiv Češke armije	Manevar kod Meri sir Sena.
------------------------------	----------------------------

3-ći period (od 20 marta do 20 aprila)

Poslednji Napoleonovi manevri

1 čin Manevar kod Sen Dizijea ... Boj kod Arsi sir Oba.	
--	--

2 čin Povratak u Fontenblo ... Abdikacija.	
---	--

PRVI PERIOD

(od 23 januara do 23 februara)

PRVO ODBIJANJE SAVEZNIKA

PRVI ČIN

PROTIV ŠLESKE ARMIIJE

(Skica 55)

1. — Manevar kod Sen Dizije

23 januar. — Napoleon se odlučuje da preduzme ofanzivu. On ostavlja u Parizu caricu kao regentkinju i kralja Josifa kao »carevog zamenika«. Protiv Šleske armije, koja je samouvereno nastupala ka Sen Diziju, potiskujući pred sobom Neja i Viktora, on će udariti kao munja.

Od svih svojih rasturenih snaga on je sastavio u Vittiju, kao nekim čudom, armiju od 80.000 ljudi, od kojih 50.000 do 60.000 pešadije, i 12.000 do 14.000 konjice sa ogromnim brojem od 300 topova.

Sa glavnom svojom snagom on ide direktno na Blíhera, to jest na Sen Dizije, dok će pozvati Marmona iz Argone u Bar le Dik, to jest u pozadinu neprijatelja. Šalon će biti njegov operaciski centar. On ovu varoš uređuje za odbranu.

»Radi se o tome«, piše on svojim generalima, »da dobro prikupljeni udanite na neki neprijateljski korpus i da ga uništite¹⁾.«

¹⁾ Korespondencija, 21129.

»Moja je namera«, piše on 23-eg generalu Belijaru, glavnom ađutantu u Šalonu, »da sutra krenem uveče i da 25-og u podne stignem u Vitri gde će istovremeno stići: general Lefevr Denoet sa svojom pešadijom, konjicom, celom gardiskom artiljerijom i svom zapregnutom liniskom artiljerijom (linija treba da ima 72 topa).

Mislim da 26-og preduzmem ofanzivu.

Pretpostavljam da se vojvoda od Beluna zadržao u Sen Diziju, da će princ od Moskve sa 1 i 2 divizijom Mlade garde biti blizu; da je general Žerar u Brijenu, a vojvoda od Treviza u Bar Sir Obu. Prikupiću sve te snage i udariću na prvi neprijateljski korpus koji mi bude na dohvatu.

Starajte se da pri mom dolasku u Šalon i u Vitri nađem podatke koji će me obavestiti gde je neprijateljska pešadija da bih prema tome mogao kombinovati manevar i udariti.

Uglavnom, vojvoda od Dubrovnika treba da bude pripravan da krene uz Mezu. Držite u tajnosti vest o mome dolasku. Pažite na vaše depeše da ne bude ništa uhvaćeno i da se ne posumnja u moj dolazak.

Na sve moguće načine pecite hleb. Neka se peče u Vitriju i neka se svuda razdeli za 4 dana²⁾.

Ali Viktor već nije više u Liniju; on se čak povukao ka Vitriju ostavljajući slobodan prelaz preko Marne kod Sen Dizjea. S druge strane, Mortije i Žerar se još nisu sastali. Nadajući se da nađe neprijatelja još angažovanog pri prelazu Marne kod Sen Dizjea, Napoleon se rešava da udari na tu varoš sa svima snagašina.

Iz Vitrija piše Viktoru u 4 časa popodne:

»Stigao sam u Vitri. Biću u vašem štabu pre svanuća. Načelnik štaba vam je poslao armišku zapovest. Sve je na maršu između Vitrija i vaše prethodnice. Ne verujem da se neprijatelj kreće ka Vitriju, jer je opšti plan njegovih operacija, izgleda, da se kreće putem za Troa. Postarajte se da saznate da li je prešao most kod Sen Dizjea i šta radi. Pukovnik Bernar, moj ađutant, koji je prošao kroz ceo Bliherov korpus, ceni da ih nema više od 20.000—25.000 ljudi. Imaju samo 36 do 40 topova. Ako bi

²⁾ Korespondencija, 21131.

se sutra mogao angažovati ovaj korpus i dobro udariti, to bi imalo velikog uticaja na sve poslove, jer je neprijatelj vrlo rasturen... Mi možemo tući neprijatelja ogromnom nadmoćnošću u artiljeriji. Mislim da sutra upotrebim 300 topova«.

26 januar. — Napoleon je na čelu oko 54.000 ljudi maršovao ka Sen Diziju, ali je Bliher već bio prošao; naišli su samo na njegovu zaštitnicu.

Ustvari, taj prvi manevar je propao.

»Ja sam došao u Sen Dizije, koji je neprijatelj držao«, pisao je Napoleon 28-og ministru rata, »i proterao sam ga odatle. Uzeto mu je nekoliko topova, ubiveno nešto ljudi i nešto zarobljeno. Ovde sam doznao da je Bliher sa 25.000 ljudi krenuo ka Brijenu, gde stiže danas. Ja sam skratio operaciski pravac i zauuzeo Bar le Dik, i danas idem za Bliherovim petama. Ako me sačeka, možda će sutra biti boja kod Brijena.«

2. — Manevar kod Brijena

Napoleon bi htio da ponovi kod Brijena udarac koji je promašio na Sen Diziju.

Dok on upućuje glavninu poprečnim putem preko Eklarona i Montijerendera na Mezier, preko puta Brijena, dotle Marmona šalje u Vasi, a ispred Marmona diviziju Dihema ka Dulevanu da bi presekao Bliherov komunikacijski pravac za Sen Dizije i Žoenvil.

»Osmatrajte Žoenvil i Bar sir Ob«, piše on Marmonu, »i uzmite potpuno neprijateljsku komunikaciju.«

U slučaju bitke kod Brijena, Marmon i Dihem će tamo dojuriti udarajući u pozadinu desnog neprijateljskog krila, već po samom pravcu svog marša. To je manevar sa slabijim snagama, kao kod Aueršteta.

»Za tren oka«, piše on Marmonu, »vi biste mogli odatle biti u Brijenu, ako je to potrebno.«³⁾

³⁾ Korespondencija, 21144.

29 januar. — Bitka kod Brijena. — 29-og naša konjica, izbijajući ka Brijenu, nailazi na jake snage ruske pešadije i konjice, koje su zauzele položaj za zaštitu evakuacije artiljeriskog parka Šleske armije, koji se u tom momentu u Brijenu okreće nazad.

A evo šta se ustvari dogodilo: Bliher je, doznavši da se Mortijeov korpus nalazi kod Arsija, na putu da se sastane sa Napoleonom, krenuo na tu stranu da ga napadne. Ali na vest o carevom približavanju, on se požurio da se vrati natrag.

Imajući pod rukom samo konjicu sa lakin baterijama, Napoleon je bombardovao Ruse, a potom baca na njih Neja i Viktora sa prvim trupama koje su pristigle. Nej upućuje svoje dve slabe divizije na Brijen. Jedna Viktorova brigada se razvila desno kod zamka koji dominira zemljишtem. Viktor, sa ostatkom svog korpusa, nastupa protiv neprijateljskog desnog krila da bi mu presekao otstupnicu za Bar sir Ob. Celokupna snaga ne prelazi 10.000 pešaka i 6.000 konjanika. Bliher raspolaže sa više od 30.000 ljudi.

Naši mladi regruti, tek obučeni, i koji nikad nisu gđali, izdržavaju vrlo hrabro ruski udar. Međutim, na našem levom krilu Viktor se povlači u početku pred ruskom konjicom; ali desno, jedna njegova brigada zauzima zamak. Tada se Rusi, pokolebani ovim gubitkom, povlače. U 10 časova uveče Bliher hoće da povrati zamak. Posle početnog uspeha, odbijen je.

Sutradan je Bliher gonjen artiljerijom do sela La Rotier, gde se čvrsto održao.

Napoleon se zadržava pred Bliherom 30-og i 31-og nadajući se da će iskoristiti kakvu njegovu pogrešku. On je poslao Mortjea sa gardom u Troa da tu zadrži čela kolona Češke armije, i poziva Makdonalda iz Sen Menehulda ka Vitriju da osigurava prilaze od Šalona.

Uostalom, pošto ima nameru da sada dejstvuje protiv Češke armije, on menja operacijski centar. Mesto Šalona

on uzima Arsi sir Ob, i skreće komunikaciski pravac na Sezan, La Ferte su Žuar i Šato Tijeri.⁴⁾

U tom času francuske snage su podjeljene na ovaj način: glavna masa kod Brijena pred Šleskom armijom; dve pomoćne mase, jedna pod Makdonaldom u Šalonu, pred Jorkovim korpusom, a druga pod Mortijeom u Troau, zadržavajući čela kolone Češke armije.

1 februar. — Bitka kod La Rotijera (skica 55). — 1 februara u 10 časova izjutra, posle prijema izveštaja od Mortjea, koji javlja o mnogim neprijateljskim odredima južno od Troaa, Napoleon se pita da nije, dok ga Bliher zablavlja na Tranu, Švarcenberg na putu za Troa. On se spremi da se tu sastane sa Mortijeom i poziva Marmona ka Lemonu. Ali, oko podne, Viktor ga izveštava da se kod neprijatelja oko Trana i Eklansa uočavaju pokreti koji izgleda kao da nagoveštavaju napad.

Napoleon misli da je to prosta demonstracija u cilju da ga zadrži. Ali, pored svega, on ne može da se sastane sa Mortijeom dok stvari ne izvede načisto: on čeka neprijateljski napad.

Tada je Švarcenberg poslao Bliheru deo svojih snaga, tako da će Saveznici sa više od 100.000 ljudi da napadnu na 40.000 ljudi koji obrazuju Napoleonovu centralnu masu. Ali naš front od 5 km je solidno naslonjen: u centru na sela La Rotijer i Peti Mišel, desno na Dijanvil sir Ob i levo na La Žiberner i šume i baruštine. Marmon osigurava naš desni bok između majura Bovcar i Morvilije.

Od jedan do četiri sata naš front se snažno odupire svima napadima neprijatelja. Ali Marmonov korpus, koji je bio jako zamoren, popušta. Napoleon, koji je zadržao u svojim rukama trupe Garde, vrši protivnapad na La Rotijer koji izvode jedna pešadijska divizija, artiljerija Druova i konjica Milova. Druga divizija iz rezerve kreće u pomoć Marmonu. Ovaj protivnapad uspeva i noć pada te nam omogućava da prekinemo borbu.

⁴⁾ Korespondencija, 21162. — Isto, 2150. »Uzimam za pivo Arsi sir Ob«, piše on 31 januara ministru rata i Bertieu. »Rođače, odobravam da Vrhovna komanda dođe u Arsi sir Ob, kao i velike artiljeriske rezerve i delovi odećnih magacina koji su u Šalonu.«

DRUGI ČIN

PROTIV ČEŠKE ARMIJE

Manevar kod Troaa

(Skica 56)

Glavna snaga francuske vojske prelazi na levu obalu Oba preko mostova kod Lemona; za to vreme Marmon ostaje na položaju na desnoj obali da štiti naše pokrete. On treba potom da se povuče ovom rekom da bi Blihera doveo u neizvešnost o pravcu koji je uzela glavnina naših snaga.

Suviše slab da bi se borio protiv udruženog neprijatelja, Napoleon primjenjuje strategiju mladoga Horacija:

»On beži da bi se mogao bolje boriti, te ovim hitrim lukavstvom vešto deli neprijatelja koga obmanjuje.«

»Sutra ću biti u Troau«, piše on iz Pinea 2 februara ministru rata. »Bilo bi moguće da se Bliherova armija kreće između Marne i Oba prema Vitriju i Šalonu. Ja ću od Troaa prema prilikama operisati tako da zadržim pokret kolone, za koju mi tvrde da se uputila preko Sansa ka Parizu, ili ću se vratiti da manevrujem protiv Blihera i zadržim njegovo nastupanje.¹⁾«

3 februar. — On zauzima glavnom snagom položaj kod Troaa. Na svaki od puteva kojim bi neprijatelj mogao doći, on postavlja po jedan od svojih korpusa sa konjicom: Viktora, na putu za Arsi sir Ob, sa Grušijevim 5 konjičkim korpusom, »izviđajući puteve od Ramripta, Arsi sir Oba,

¹⁾ Korespondencija, 21169.

Kokloaa i Lemona«; Žerara na putu od Bar sir Oba, sa štabom u Sen Pare o Tertr, pred kojim izviđa konjica generala Defransa; Mortije sa nekoliko bataljona nastupa putem za Bar sir Sen, gde se nalazi jedan deo neprijateljskih snaga. U samom Troau Napoleon zadržava tri divizije Mlade garde, dve Nejove divizije i Staru gardu. On podiže tri mosta preko Sene »tako da se može preći zdesna na levo i sa jedne obale na drugu a da se na nađe ni na kakav tesnac«. On ne shvata dobro Bliherove namere:

»Prema vašem izveštaju, i onima koje imam«, piše on Marmonu, »neprijatelj je trebao prenoćiti juče na desnoj obali Voare. Da li će se on uputiti na Arsi ili na Vitri, ili će se vratiti kad bude doznao da se krećem drugače nego što je on mislio?«

On je odlučio, ako neprijatelj nastupa ka Arsiju, da udari na njega:

»Ako neprijatelj nastupa jakim snagama ka Arsiju«, pisao je on još Marmonu, »vi ćete prizvati k sebi generała Rikara (poslatog na pola puta između Troaa i Arsija sa 4.000 ljudi) da biste sačuvali most kako bih mogao da ga napadnem.«

5 februar. — Saznaje se da su neprijateljske trupe zapažene kod Sansa samo kozačke bande. Naprotiv, Marmon javlja da kolone Šleske armije defiluju ispred Arsija i kreću se ka Nožan sir Sen.

Pre svega, Napoleon hoće da on sam dođe na ovu vrlo važnu tačku gde stižu dve divizije iz Španske armije. Ali, ne gubeći nadu da će ugroziti Češku armiju, on privremeno tamo šalje samo Marmona i generała Rikara koji je u Obereti.²⁾ Uostalom, maršal Udino, koji je u Nožanu, primiće komandu nad svima trupama i raspolagaće 6-og sa 21.000 pešaka, 2.400 konjanika i 46 topova. Svega 25.000 ljudi.

Ali, ubrzo Napoleon doznaće da Šleska armija ne nastupa ka Nožanu, već ka Parizu, dolinom Marne. On se

²⁾ Korespondencija, 21180 i 21181.

odlučuje da ne napadne Češku armiju i da dovede svoje snage ka Nožanu, da bi ih odatle bacio u pozadinu Blihera.

»U velikoj sam neprilici zbog ovih rasporeda«, piše on kralju Žozefu, »jer ja bih htio da sutra napadnem Bar sir Sen da bih tukao cara Aleksandra, koji je, kako mi izgleda, uzeo pogrešne rasporede ali žrtvujem sve potrebi da zaštitim Pariz.«³⁾

6 februar. — On je sa Mortijecom⁴⁾ izvršio istočno od Troaa jake demonstracije, pred kojima je Švarcenberg prešao u otstupanje ka Bar sir Obu. Pošto je postigao taj uspeh, Mortije će obrazovati zaštitnicu glavnine, koja se usiljenim marševima kreće ka Nožanu.

6-og uveče Napoleon je u Nožanu; a noću piše kralju Žozefu:

»Mislim da sam svojim manevrima prinudio veliku armiju da se kreće od Troaa ka Bar sir Obu i da sam je pretekao za tri dana marša.«⁵⁾

On još piše 7-og Kambaseresu:

»Velika ruska armija, pred kojom sam se našao u Troau, vratila se za dva marša, što mi je dalo mogućnosti da pređem na ovu stranu.«

✓ Ovo povlačenje Češke armije omogućilo je caru da se okreće protiv Šleske armije.

³⁾ Korespondencija, 21190.

⁴⁾ »Preduzmite sve mere da neprijatelj ne primeti vaše pokrete do sutra oko 10 sati.«

⁵⁾ Korespondencija, 21195.

TREĆI ČIN

PROTIV ŠLESKE ARMije

(Skica 57 i 58)

Šampober. — Monmiraj. — Šato Tijeri. — Vošan. — Etož.

Od Šalona i Vitrija tri velika druma mogu odvesti Blihera ka Mou. To su ovi:

- 1) Šalon — Epernej — Šato Tijeri,
- 2) Šalon — Verti — Šampober — Monmiraj — La Ferte su Žuar, i
- 3) Vitri — Somsu — Fer Šampenoaz — Sezan — La Ferte Goše — Kulmije.

Ovi arumovi su u znatnoj meri paralelni do na 20 km otstojanja.

Napoleonov je plan: dok Mortije ostaje u Nožanu sa nešto snage da zadržava Češku armiju, on će pojuriti u pozadinu Blihera za koga se govori da je već kod Moa.¹⁾

¹⁾ »Maršal Makdonald mi je pisao u Šalon 5-og«, piše on 7-og noću kralju Žozefu, »da on osigurava tri puta: od Eperneja, Monmiraja i Sezana. Baš sada šaljem 20.000 ljudi da zauzmu Sezan. Ja ču tamo krenuti noću sa snagama potrebnim da tučem i odbacim neprijatelja koji se nalazi na toj komunikaciji za Mo«.

A Kambaseresu, carškom arhi-kancelaru:

»Stigao sam u Nožan. Jeden korpus od 20.000 ljudi je otisao da manevruje na putevima od Moa ka Vitriju i od Moa ka Šalonu. Ja ču ga pomoći ako je potrebno.«

Preko načelnika štaba on naređuje da se piše generalu Sen Žermenu: »Mi smo u pokretu u cilju da napadnemo iz pozadine neprijatelja koji nastupa duž one tri komunikacije koje se završavaju u Mou«. (Korespondencija, 21199.)

7. februar. — 7 februara izjutra Napoleon izdaje na-ređenje Marmonu da krene u podne za Sezan sa 20.000 ljudi. On će sa ostatkom snaga poći za njim čim primi sigurne vesti od Makdonalda. Podaci, koje sa nestrpljenjem očekuje, stižu mu u 3 sata popodne.²⁾ Ali mu je Mak-donald javljaо da nije mogao kontrolisati put od Monmiraja. Zbog toga je Napoleon, da ne bi činio pogrešne po-

Evo zapovesti izdate maršalu Marmonu 7-og izjutra: »Go-spodine vojvodo od Dubrovnika, krenite odmah da stignete u Sezan. Stignite rano. Krenite ka Sezani sa vašom prethodnicom sastavljenom od 2.000 konjanika, 6 topova lake artiljerije i 1.000 pešaka. Ostatak će sledovati za vama. Pošto imate inicijativu pokreta, neprijatelj ne zna šta imate pozadi. Meštani treba da vam saopšte šta ima u Sezamu. 6.000 ljudi gardiske konjice krenuće putem za Sezan i, ako to bude potrebno, ja ću sutra u svanuće biti tamo sa starom pešadiskom gardom (10.000 ljudi, 6.000 konja i toliko topova koliko bude trebalo). Naredio sam grofu od Valmija (Kelman-sin) da se vrati iz Kulomijera ka Sezani sa sna-gama koje ima. Kad stignite u Sezan, pošaljite jaku prethodnicu na put za Vitri i jake izvidačke delove na Monmiraj. Izvestite u La Ferte su Žuar, gde ima trupa, i u Mo o vašem pokretu i da dolazite sa 30.000 ljudi (Korespondencija, 21203).

²⁾ »Rođače, u 3 časa popodne dobio sam vesti od juče od vojvode od Taranta. On je bio u Eperneju; tukao se stalno sa ne-prijateljem. On nije uspeo da zauzme komunikaciju ni od Mon-miraja ni od Sezana. Juče je Glavni štab bio u Kulmijeu, gde je grof od Valmija imao nešto trupa. Dakle, jedno o komunika-ciji od Monmiraja nemam podataka. Kad stignite u Sezan, vi ćete imati samo 16 km do Monmiraja.

Javite mi u vašoj večerašnjoj depeši, koju želim da primim pre ponoći, o stanju puteva. Mislim da prema podacima koje budem dobio, krenem na marš u svanuće sa 6.000 konja gardiske konjice i 10.000 pešaka Starog garde. Ali kako neću da činim pogrešan pokret, trebaju mi tačni podaci koje ćete mi poslati iz Sezana.

Levalova divizija je u Provenu, a ja ću je poslati ka tački gde ću se ja nalaziti, što će činiti oko 30.000 ljudi naših najboljih trupa osim rezerve koja će moći da ide sutra, i jednog velikog osmatračkog korpusa koji ostaje u Nožanu«.

U 7 časova uveče on piše kralju Žozefu: »Još nemam nikakvih vesti od vojvode od Dubrovnika, ali hoću da napadnem što pre na neprijatelja u pravcu komunikacija za Mo i za Šalon. Uzbuna će tada možda doći sa Sansa«.

»Ja krećem sutra sa vojvodom od Dubrovnika, jednom divi-zijom iz Španije i Starom gardom, da bih upao u pozadinu nepri-jatelja«. (Korespondencija, 21206 Bertieu.)

krete, prinuđen da još čeka na podatke od Marmona. On, uostalom, ima da izdaje mnoga naređenja da bi osigurao snabdjevanje trupa.

9 februar. — U 11 časova izjutra on najzad dobija podatke od Marmona, koji mu javlja da je stigao u Šambober.³⁾ Sada on zna šta će raditi. Krenuće sa svojom glavninom za Šambober »da napadne Sakena i Šlesku armiju u čijoj se pozadini mi nalazimo«. (Korespondencija, 21221.)

Iz Nožana premešta svoj operacijski centar u Proven, gde će biti sigurniji. On će tamo postaviti Glavni štab, veliki liniski park i park Garde i komore. Rotemburgova divizija Mlade garde sve će to osiguravati.

Obrana Sene biće organizovana na ovaj način: Viktor, sa 2 korpusom, Žerarovom divizijom i 5 konjičkim korpusom treba da brani prilaze Nožanu i da ne prelazi na desnu obalu, piše Napoleon, »sem u slučaju absolutne potrebe, jer mi treba most kod Nožana, da priđem neprijatelju i da ga napadnem, ako uspem u svojoj operaciji protiv Šleske armije«. Udino će braniti mostove kod Breja i Montroa, Pon sir Jona, Morea i Montaržija: »pripremljena je za duže vreme obrana svih tih mostova«.

Udino raspolaže otprilike sa 16.000 do 18.000 ljudi dobrih trupa obrazovanih od 7-og korpusa i snaga prispeleih iz Španije, pod Pažolom, u Montro. Kao rezervu on ima Rotemburgovu diviziju, koju može pozvati sebi iz Provena.⁴⁾

³⁾ »Imao sam toliko posla cele ove noći«, piše on u 11 časova uveče, »da nisam mogao otići u Sezan. Vojvoda od Dubrovnika je stigao u Šambober. General Saken je sa 15.000 ljudi bio u Monmiraju. Njegov park je proveo 8-og u Šamboberu došavši iz Šalona. Ja ћu ga napasti sutra«.

⁴⁾ »Stavićete mu do znanja«, piše on Viktoru, »da treba da brani prilaze ka Nožanu, da požuri izradu reduta i barikada i da, ako na to bude prinuđen, pređe na desnu obalu rušeći most, ako je to neophodno; ali, ja na to gledam kao na nezgodu, jer bi to postavilo neprijatelja u sigurnost da operiše na Sans, a nas bi sprečavalo da preduzmemo ofanzivu. On treba da ostane u Nožanu što duže pošto bih se, po povratku sa svoje ekspedicije, vratio na neprijatelja koji bi se postavio na položaj prema njemu.

Od ove dve stvari biće jedna: ili će se princ Švarcenberg krenuti ka Nožanu, ili će odlučno krenuti ka Sansu radi pro-

Evo, uostalom, kako je Napoleon prikazao kralju Žozefu mere koje je preduzeo:

Nožan, 9 februara 1814
(2 časa popodne)

»Brate, ja krećem za Sezan i nadam se da će sutra napasti Šlesku armiju. Naredio sam generalu Milou, koga ste vi poslali u La Ferte su Žuar, da prodire ka Monmiraju gde se nalazi Saken sa jednom divizijom od petnaestak hiljada ljudi. Ja izbijam ka njemu preko Sezana i Šampobera. Ako ova operacija bude imala potpun uspeh, rat može biti rešen.

Evo mera koje sam preduzeo i koje je važno da znate: Ostavljam u Nožanu vojvodu od Beluna sa 2 divizije, sa divizijom generala Žerara i 5 konjičkim korpusom generala Miloa. To obra-

diranja u Pariz prelazeći Jonu, Loenski kanal i Fontenbloovsku Šumu. Verovatno je da će ovaj general učiniti to tek pošto zauzme Nožan i odbaci vojvodu od Beluna na desnu obalu. Vojvoda od Redija biće u stanju da dode u pomoć vojvodi od Beluna, ako je potrebno.

Ako, protivno svakom očekivanju, cela neprijateljska vojska kreće ka Sansu, vojvoda od Redja bi mogao zauzeti položaj kod Montroa, na sastavu dveju reka, naslonjen i na Jenu i na Senu. U tom slučaju će se parkovi i kola vratiti ka Nanžiju, Ginju ili čak ka Bri Kont Roberu.

Neću biti nikad dosta daleko da ne mogu lično dojuriti da pariram ovaj pokret neprijatelja sa Defransom.

Ako odlučan marš neprijatelja, ne vodeći računa o Nožanu, bude bio ka Pon sir Jenu, neka vojvoda od Redija sa Starom garnodom dobro čuva levu obalu Sene, a mogao bi čak prizvati sebi i vojvodu od Beluna, ako je ovaj prešao na desnu obalu. U tom slučaju spaliće sve brodove sa ugljem i druge koji su na Seni.

Mostovi kod Melena, Korbeja i Šoazija su posednuti. Oko 100 topova je u rezervnom parku Garde i liniskom parku; vojvoda od Redija bi se mogao u hitnom slučaju njima koristiti.

Moja je namera, ako uspem protiv Šleske armije, da pređem u Nožan, da tu prikupim trupe i napadnem na neprijatelja.

General Blen sa 2 čete sapera i voznom četom inžinjerije, ostaće u Nožanu radi pojačavanja gradskih fortifikacija. Moja je namera da ih postepeno pojačavam ako mi neprijatelj za to da vremena, tako da tu stvorim jedan neosvojiv utvrđeni logor. On će pripremiti sve što treba da baci most. Taj će general biti odgovoran i zapaliće most svojom rukom u času kad to bude naredio vojvoda od Beluna«. (Korespondencija, 21221.)

zuje jedan korpus pešadije, konjice i artiljerije od 14.000 do 15.000 ljudi. On ima naredenje da brani visove oko Pon sir Sena, varoš Nožan, koji sam naredio da se zabarikadira, i, najzad, ako cela Švarcenbergova armija udari na njega i ako on ne može da brani Nožan, da razori most i zauzme položaj na desnoj obali.

Veliki park, Štab intendanture i najveći deo moga štaba doći će u Proven u pravnji divizije Mlade garde generala Rotemburga.

Vojvoda od Redija komanduje 7 korpusom sastavljenim od 26 bataljona koji dolaze iz Španije i Bordoa. Jedna od tih divizija je u Provenu, druga će biti večeras ili sutra u Nanžiju. Njegov štab je Proven. Rotemburgova divizija i ceo štab su pod njegovom zaštitom. Divizija Narodne garde koja je u Montrou i Sansu, general Pažol, odbrana Sene do na pola puta od Nožana do Breja, Brej, Pon sir Jon, Sans i u drugoj liniji More, Nemur, Montarži, sve do Loare, pod komandom je vojvode od Redija.

Računam da 2 divizije iz Španije, pojačane svima bataljonima iz Bordoa, imaju 12.000 ljudi; Pažol treba da ima 2.000 konjanika; narodne garde Montroa treba da imaju 6.000 ljudi; Rotemburgova divizija ima 4.000 ljudi; vojvoda od Redija ima, dakle, pod komandom oko 25.000 ljudi.

Ako Švarcenbergova armija, koja je u Troau, ide na Sans i Pon sir Jon, zanemarujući Nožan ili ga samo maskirajući, ili ako, pošto ga zauzme, odbaci vojvodu od Beluna na desnu obalu, u svima ovim prepostavkama vojvoda od Redija, pomognut od vojvode od Beluna krenuće, ako je neprijateljski pokret ozbiljan, ka Joni, ka Montrou, gde će prikupiti sve svoje trupe.

Izvešteni o velikom neprijateljskom pokretu ka Fontenblou, vi ćete imati vremena da posednete mostove u Korbeju i Šoaziju i da krenete naše rezerve ka Moreu i Loenu.

Ako uspem da za dvatri dana potučem Šlesku armiju, ja ću izbiti na Nožan i na Montro. Moći ću sa vašim rezervama imati 80.000 ljudi i dati stvarima neočekivan obrt.

Moja armija je podeljena na tri korpusa.

Korpus pod mojoj komandom. — Sastavljen je od 3 divizije Staré garde, 8.000 ljudi; 2 divizije Mlade garde, koje su sa princem od Moskve, 6.000 ljudi; iz korpusa vojvode od Dubrovnika, 6.000 ljudi; svega 20.000 ljudi pešadije; gardiske konjice 6.000 ljudi; iz Prvog konjičkog korpusa, 2.000 ljudi; iz konjice

generala Defransa, 2.000 ljudi; ukupno 10.000 konjanika. Ja danas imam pod svojom komandom 30.000 ljudi i oko 120 topova.

Misli se da generali Jork, Bliher i Saken imaju oko 40.000 do 45.000 ljudi. Ali vojvoda od Taranta mora zanimati bar 5.000 ljudi. Ja će dakle imati 30.000 protiv 40.000, srazmera koja uliva nadu na uspeh.

Oslona tačka moga korpusa je večeras Sezan, a on se kreće putevima za Monmiraj i Šato Tijeri.

Centralni korpus: vojvoda od Beluna, kao što sam rekao, ima 14.000 ljudi.

Desnokrilni korpus: vojvoda od Ređija kao što sam rekao, ima 25.000 ljudi.

Ukupne moje snage iznose, tako, 60.000 do 70.000 ljudi svih rodova vojske, podrazumevajući i inžinjeriju i artiljeriju. Računam da prema sebi imam 45.000 ljudi Šleske armije i 150.000 Švarcenbergovih ljudi, ali, računajući tu i Bubnu i kozake. Tako, ako postignem uspeh prema Šleskoj armiji i ako je za nekoliko dana izbacim iz borbe, ja će moći da se okrenem na Švarcenberga sa 70.000 do 80.000 ljudi, računajući tu i pojačanje koje ćete mi poslati iz Pariza; ne mislim da će on moći da mi se suprotstavi sa više od 110.000 do 120.000 ljudi.

Ako ne budem dovoljno jak da ga napadnem, bar će biti toliko jak da ga zadržim 15 do 20 dana, što će omogućiti nove kombinacije.

Kako će sutra napasti neprijatelja u njegovu pozadinu ako on bude nadirao ka La Ferteu i Mou, zbog toga se ne treba uzbunjivati.

Nisam uračunao u svoja sredstva diviziju Narodne garde iz Moa, koja će mislim imati naskoro 8.000 do 10.000 ljudi.

P.S. — Naredio sam Sen Žermenu, koji je u Mou sa 800 konjanika, da krene ka La Ferte su Žuaru. Tamo bi mogla ići i divizija Narodne garde».

Posle toga je izvedena ova čudesna operacija u kojoj je Šleska armija bila potpuno uništена.

Da vidimo u kakvom će stanju Napoleon zateći tu armiju.

Znajući da će idući Marnom ka Parizu sresti samo maršala Makdonalda sa 10.000 ljudi, Bliher je odlučio da, dok Švarcenberg drži Napoleona na Obu, levom obalom Marne kreće Jorkov (15.000 ljudi), Klajstov (15.000 ljudi), Kapcevićev (10.000 ljudi), Sakenov (10.000 ljudi) i Olsufjeov korpus (5.000 ljudi), koji čine njegovu armiju; ukupno 55.000 ljudi.

8 februar. — Šleska armija se otegla u dugačkoj koloni od 60 km na putu od Vertisa do La Ferte su Žuara. Saken je na čelu u Monmiraju. Olsufjev je u Etožu, na 22 km od Sakena, Glavni štab je u Vertisu, na 15 km od Etoža, Klajst i Kapcević tek stižu u Šalon.

Bliher hoće da obide Makdonalda sa severa, te je zato poslao Jorka u Dorman. Sva se konjica, smatrana za nepotrebnu u koloni, nalazi napred. Jedna konjička divizija trebala je u početku da drži vezu sa Šleskom armijom, ali je nju Švarcenberg opozvao.

9 februar. — Kolona se malo prikupila. Saken se zadržao u Monmiraju, ali je njegova prethodnica u La Ferte su Žuaru; Jork je u Dormanu, Olsufjev u Etožu, Klajst i Kapcević u Beržeru. Sutradan je trebalo krenuti napred. Tada je Bliher izvešten o Napoleonovom dolasku sa jakim snagama. On odmah poziva Jorka i Sakena ka Monmiraju, dok on sam sa Klajstom i Kapcevićem ide ka Fer Šampeanoazu da opkoli francusku armiju. Zapovesti stižu Sakena još u La Ferteu a Jorka u Šato Tijeriju. Oba generala otpočela su otstupanje noću.

10 februar. — Šampober. — 10-og u 10 časova izjutra Marmon iznenađuje pretstraže Olsufjeva u Pon San Priju. Olsufjev zauzima položaj kod Šampobera. Njegovih 5.000 ljudi, koji su držali širok front, potučeni su od Marmona i Neja. Olsufjev je zarobljen.

Tada Napoleon, ostavljujući Marmona u Etožu sa 4.000 do 5.000 ljudi svih rodova, frontom ka istoku, kreće ostatak svojih snaga iste noći ka Monmiraju, to jest ka Sakenu.

U 10 časova on piše Žozefu:

»Brate, napao sam neprijatelja danas u Šambojeru. Bio je jak 12 pukova i imao 40 topova. General Olsufjev je zarobljen sa svima njegovim generalima. U ovom času se računa da ima 6.000 zarobljenika i da je zaplenjeno 40 topova i 200 kola. Ostatak je bačen u jednu baru ili ubijen na bojištu. Ovaj korpus je potpuno uništen.

Krećemo ka Monmiraju gde ćemo biti večeras oko 10 časova. Ja lično biću tamo ujutru pre svanuća i poći ću na Sakena sa 20.000 ljudi. Gonim neprijatelja uzastopce. Vojvoda od Taranta, 8.000 do 10.000 ljudi sa Nacionalnom gardom iz Moa, i sve ono što možete odvojiti iz Pariza, biće potpuno dovoljni da ga zadrže. Imam najveće nade da je Saken izgubljen, i ako nas sreća prati kao danas, stvari će se promeniti za tren oka, jer u Sakenovom korpusu je sva ruska snaga, pošto on ima 10 divizija ili 60 pukova. Bliher je otsečen od Sakena. On ima sa sobom dve divizije. On je na 32 km odavde na putu od ... zadržan za vreme mog marša. Ne verujem da smo izgubili 200 ljudi.«

Da se ne bi opteretio ruskim topovima, Napoleon je naredio da se pobacaju u bare i bunare.

11 februar. — Monmiraj. — Oko 11.30 časova izjutra Saken, koji se vraća Bliheru, izbija sa 20.000 ljudi iz Vjej Mezona, 10 km zapadno od Monmiraja. Mesto da se razvije ka putu za Šato Tijeri, da dođe u vezu sa Jorkovim korpusom koji stiže tim putem, Saken se razvija južno od puta za Monmiraj, sa namerom da kroz snage, za koje je mislio da su neznatne, otvorit najkraći put ka Bliheru. Napoleon, postavljajući, na putu od Šato Tijerija, Mišelovu diviziju i Nansutijevu konjicu da osmatraju, dejstvuje protiv Sakena sa ostatkom svojih snaga. On ga zadržava sa fronta kod sela Marše, potom okreće ka Sakenovom levom boku u obuhvatni napad da bi ga odvojio od Jorka. Neprijatelj je tada oslabio svoj centar, na koji je onda Napoleon uputio otsudan napad.

Ostaci Sakenovi sastali su se sa Jorkovim korpusom na putu za Šato Tijeri. Neprijatelj vrši povlačenje tim

putem. Ova pobeda kod Monmiraja odneta je sa 15.000 protiv 30.000 ljudi.

U 8 časova uveče Napoleon piše Žozefu:

»8 je časova i pre nego što zaspim šaljem vam ovo nekoliko reči, da vam stavim do znanja da je današnji dan bio otsudan. Šleska armija više ne postoji. Ja sam je doveo u potpuno rasulo. Mi smo uzeli sve njene topove i spremu i zarobili smo više hiljada zarobljenika, možda više od 7.000. Oni nam pristižu svakog časa. Sve je to postignuto angažovanjem samo polovine moje Stare garde, koja je učinila više nego što se može od ljudi očekivati.⁵⁾ Neprijatelj se u rasulu povukao ka Šato Tijeriju. Nadam se da ih je vojvoda od Taranta sledio do Ferte su Žuara. Ova dva dana menjaju potpuno celu situaciju.

Muslim da smo u toku noći vodili borbu sa Jorkovim korpusom koji je stigao na bojište; on je pretrpeo sudbinu Russa.

Računam da nisam izgubio više od 1.000 ljudi. Muslim da će ova dva dana učiniti da isčeznu sve opasnosti za Pariz, jer je Šleska armija bila najbolja među Saveznicima.

Dajte mi podatke o tome šta se događa sa strane Sansa i Montroa. To mi je potrebno radi upravljanja sledećim operacijama«.

12 februar. — Boj kod Šato Tijerija. — 12-og Napoleon naređuje Marmonu da nastupa ka Vertisu, dok on sam ide ka Šato Tijeriju za Jorkovim i Sakenovim trupama. On računa da će im Makdonald sprečiti prelaz preko mosta:

»Pišite vojvodi od Dubrovnika da se neprijatelj povukao ka Šato Tijeriju, da smo ga odbili na svima stranama i da kreće ka Vertisu. Od ove varoši on će se odlučiti da ide ka Eperneju ili ka Šalonu.

Šta će činiti neprijatelj? Da li će od Šato Tijerija preći most da bi se prebacio ka Remsu ili će hteti da nastupa drumom

⁵⁾ »Ono što su oni činili može se naći samo u romanima o vitezovima i ratnicima iz tog doba, kada su njihova bojna oprema i veština njihovih konja činili da jedan udara na 300 ili 400 njih. Neprijatelj mora da je prestrašen«. (*Korespondencija*, 21234.)

za Eperne da bi došao u Šalon? U svakom slučaju, njegov mi položaj izgleda vrlo težak. Konjica vojvode od Dubrovnika treba da učini strašan pokolj u njegovoј pozadini, s obzirom da je njegova konjica napred, i da ovi ljudi nisu naviknuti da vide svoju pozadinu ugroženu«.

Nesrećom, Makdonald ostaje nepokretan u Mou. Neprijatelj može da prede Marnu i da spali most, ali nam je njegova zaštitnica pala u ruke.

»Broj topova koje smo zaplenili nije daleko od 60 do 80«, piše Napoleon ministru rata. »Broj kola je ogroman, zarobljenika ima 8.000 do 10.000.

Zarobljenici će biti poslati u Pariz. Želim da ih uvedete sa malo pompe i na način da to publika oseti.«⁶⁾)

13 februar. — Napoleon vaspostavlja most i oko 4 časa popodne Mortijeove trupe i najveći deo konjice nastavljaju gonjenje sa one strane Marne.

Istoga dana Bliher, misleći da se Napoleon okrenuo ka Češkoj armiji, napada u Etožu sa 20.000 pešaka i 2.000 konjanika na Marmona koji se lagano povlači pred njim.

14 februar. — *Boj kod Vošana i Etoža.* — Napoleon stiže iz Šato Tijerija sa Nejovom pešadijom i Grušijevom konjicom i razbija kod Vošana Blihera koji se povlači u neredu. Bliher misli da se u toku noći može zadržati u Etožu, ali ga Marmon tu napada, odbija ga u mraku i odbacuje ka Beržeru u potpunom rasulu. Ostaci Klajstovog i Kapcevićevog korpusa beže do blizu Šalona, gde su se sastali sa ostacima Jorkovog i Sakenovog korpusa:

U ovoj vanrednoj borbi od šest dana Šleska armija je od 55.000 izgubila više od 20.000 ljudi i najveći deo svoje artiljerije i spreme.

Po nesreći, Napoleon nije mogao da je dovrši. On je pozvan na Obu, a Vincingerodov korpus, koji će da se spoji sa Bliherom u Šalonu, potpuno će izgladiti nedaće Saveznika.

⁶⁾) Korespondencija, 21235.

ČETVRTI ČIN

POVRATAK KA ČEŠKOJ ARMII

Plan manevra u Švarcenbergovu pozadinu (Skica 59)

Za vreme ove ekspedicije protiv Šleske armije, Švarcenberg, ohrabren Napoleonovim odlaskom, udara na Nožan.

»Brate«, piše Napoleon Žozefu, »neprijatelj je 11-og napadao celog dana na varoš Nožan. Vojvoda od Beluna je prešao sa celom svojom snagom na desnu obalu, ostavivši samo 1.200 ljudi pod komandom generala Burmona. Neprijatelj je htio da uđe u grad u smaknutoj koloni: pucalo se na njega iz kuća i sa barikada. Ukratko, bio je odbijen u tri uzastopna napada i izgubio je, kao što se može i misliti u takvim puškaranjima, oko 2 000 do 3.000 ljudi. Tada je, u svom besu, neprijatelj došao u grad i otvorio vatru na varoš. Tim se nije ništa uspeло; 12-og smo bili spremni da neprijatelja dočekamo na isti način. Uveravaju da je general Švarcenberg sa celom svojom armijom pratio ovaj pokret.

Ne mislim da će se knez Švarcenberg krenuti ka Fontenblou sve dotle dok mi držimo most u Nožanu. *Austrijanci poznaju suviše dobro moj način operacije* i vrlo su dugo nosili njegove tragove, i dobro znaju da će ja, ako nas ostave gospodarom mosta kod Nožana, izbiti u njihovu pozadinu kao što sam to uradio ovde.

Međutim, ako neprijateljski pokret bude izražen velikim snagama, narediću vojvodi od Beluna da krene od Nožana ka Montrou da pomogne vojvodu od Redija. On će razoriti most kod Nožana

i ostaviće na desnoj obali potrebne trupe koje će sprečiti neprijatelja da popravi most.

Još se nisam odlučio na operacijski plan po kome hoću da radim danas. Ali sa korpusom vojvode od Beluna, vojvode od Ređija i Ornanovom rezervom, ja ću lično najvećom brzinom otići ka Montrou i imaću dovoljno snage da zadržim Švarcenberga.¹⁾

Ali Napoleon doznaće da je Švarcenberg prešao Senu kod Pon sir Sena, Nožana i Breja, i da su se Viktor i Udino 14-og povukli ka Ginju. Po carevom naređenju Makdonald iz Moa, u kome se nalazio, ići će da se sa njima sastane.

15 februar. — Napoleon se, ostavljujući u osmatranju pred Šleskom armijom u dolini Marne Mortijea (na desnoj obali) i Marmona (na levoj), okreće protiv Češke armije sa Nejom i delom Garde.

On je tu htio da operiše u pozadini Saveznika,²⁾ ali Švarcenberg grozi Parizu suviše izbliza. Zato kreće preko La Ferte su Žuara da se forsiranim marševima sastane sa svojim maršalima kod Ginja na Jeru, reci koja Švarcenbergu preseca direktni put za Pariz. Njegove trupe su prešle 75 km za 36 sati. Jedan deo pešadije je prenet na rekviriranim kolima.

Iz La Ferte su Žuara, 15-og u 2 sata popodne, on šalje maršalima zapovest da se drže pozadi Jera:

»Reka Jer je nadošla, i nije gazna. Ona može da štiti armiju najmanje tri dana. 17-og ću biti u mogućnosti da napadnem.

Ako je neprijatelj uporan u svojoj operaciji i posle neuspeha koje je pretrpeo, što će verovatno povući njegovo potpuno uništenje, biće potrebno da se prikupe sve snage u artiljeriji, pešadiji i konjici, a to će se učiniti preko mosta kod Korbeja i Šoazija. Mostovi kod Šoazija i Korbeja treba da se čuvaju i da se ne ruše. Oni su mi potrebni za manevrovanje na obema obalama, jer čim neprijatelj pređe u otstupanje svojom voljom ili posle bitke, ja ću preći na drugu obalu da ga gonim i obidem. A to mogu učiniti samo preko mostova Korbeja i Šoazija, pošto su razoreni mostovi kod Melena i Montroa.³⁾

¹⁾ Korespondencija, 21236.

²⁾ Korespondencija, 21261.

³⁾ Korespondencija, 21264.

16 februar. — U 3 sata uveče Napoleon je stigao u Ginj. Češka armija je nastupala u tri kolone: Vitgenštajn od Nožana, Vrede od Breja i princ od Virtemberga od Montroa.

Ali je Švarcenberg već bio nespokojan zbog vesti koje je počeo da dobija iz bazena Sone gde počinju da se pojavljuju znatne snage, a morao je da odvoji iz svoje armije snage koje su trebale da obrazuju Južnu armiju, te preduzima povlačenje čim je saznao za Napoleonov dolazak.

17 februar. — Vitgenštajnova prethodnica (Palen) razbivena je u Mormanu. Udino nastupa ka Provenu i Nožanu. Viktor i Žerar tuku kod Valžuana prethodnicu centralnog korpusa. Dok Makdonald goni centralnu kolonu, Napoleon upućuje Viktora, Žerara i Gardu ka Montrou, gde Pažol stiže iz Melena.

Car misli da sutradan izbjije preko Montroa da bi pretekao neprijatelja u Troau i da bi ga napao iz pozadine.

Po nesreći, Viktor se zadržava u Vilnevju, južno od Valžuana, pred slabim otporom.

»Izrazite moje nezadovoljstvo maršalu Viktoru zbog slabe energije kojom je napadao Vilnev i zbog toga što nije izvršio moje naređenje kojim mu je naređeno da dođe u Montro; neka objasni zašto nije izvršio moju zapovest, čime se stavlja u pitanje ishod rata. Napišite mu vrlo oštro pismo. Dodajte da se njegove trupe žale kako ne mogu da ga nađu i da nikad ne dobijaju naređenja u toku borbe.«⁴⁾

18 februar. — Trebalо je izgubiti ceo dan, 18-ti, da se zbaci princ od Virtemberga sa visova na desnoj obali Sene. Već su se neprijateljska artiljerija i konjica bile prebacile na levu obalu, pod zaštitom pešadije, kad general Pažol gurnu svoju konjicu duž strme padine koja se završava zamkom Sv. Nikole, zauze mostove na Seni i Joni u momentu kad je neprijatelj htio da ih poruši, i začas prođe kroz varoš. Ovaj smeli juriš, koji je Virtembergovo povla-

⁴⁾ Korespondencija, 21286.

čenje preobratio u poraz i učinio da izgubi 6.000 zarobljenika i sve topove, bio je delo mlađih konjanika, od kojih je većina jedva umela da rukuje konjem i oružjem. Nije ubijen nijedan konj.

Princ od Virtemberga je s mukom pobegao ka Breju, ali njegov jak otpor je omogućio ostalim korpusima Češke armije da se izvuku.

»Neprijatelj je imao retku sreću što mu je veliki mraz omogućio povlačenje preko polja, inače bi polovina njegove spreme i njegova artiljerija bili uzeti«, pisao je Napoleon.

Manevar nije uspeo. Besan na Viktora, Napoleon mu naređuje da napusti armiju.⁵⁾ Naše trupe prelaze Senu kod Montroa, koji postaje operacijski centar.

Manevar kod Troaa

20 februar. — Napoleon smišlja da kod Troaa izvrši manevar koji mu je propao kod Montroa.

On još ne može da dokuči šta neprijatelj namerava.

»Šta je njegova namera?« piše on 20 februara Bertieu u 5 sati izjutra iz zamka Sirvila. »Hoće li da zametne bitku kod Troaa i da pozove Blihera iz Šalona preko Arsi sir Oba, koji bi za tri dana mogao stići u Troa? ... Ili možda neprijatelj hoće još da se izmakne radi koncentrisanja i približenja svojim pojačanjima? Razlog koji bi ga mogao odlučiti da se drži u Troau bila bi želja da zaštitи kongres u Šatijon sir Sen, ali bi ovaj razlog međutim bio samo drugostepeni.«⁶⁾

Bez obzira na sve, dok on ide sa svojom glavninom direktno na Troa, on ostavlja Marmona između Marne i Oba sa zadatkom da osigurava Pariz na putevima od Šalona i Vitrija. Ako Bliher dođe od Šalona preko Arsija da se sastane sa Češkom armijom, Marmon će se priključiti Napoleonu u Troau.

⁵⁾ Viktor je komandovao dvema gardiskim divizijama.

⁶⁾ Korespondencija, 21320

»Ukratko, uputstva za vojvodu od Dubrovnika su ova:

- 1) osigurati Pariz na putevima od Šalona i Vitrija;
- 2) priključiti se armiji na Obu i kod Troaa istovremeno kad i Bliher, ako bi se Bliher priključio savezničkoj vojsci«.⁷⁾

Na severu je Mortije u Soasonu, koji je zauzeo 19 februara. Na jugu je Žerar u Sansu.

21 februar. — Napoleon misli da nastupa ka Troau po tri puta:

Žerar će ići putem od Sansa ka Troau,
glavnina putem Nožan-Troa,
Udino putem od Romilija.

Protiv severnih snaga on poziva Mortijea u Šato Tijeri »da osigurava La Ferte su Žuar i da se spoji sa vojvodom od Dubrovnika, koji je u Sezanu«. Mortije treba da ostavi u Soasonu posadu dovoljnu »da zaštiti varoš od svakog napada«.

Što se tiče vojvode od Dubrovnika, evo uputstva za njega:

»Pišite mu da hoću da idem za Troa. Neka pazi na Arsi sir Ob. On može tamo da krene, ako to smatra potrebnim, ali neka ide desnom obalom Oba. U tom položaju njegov je cilj da se odupre Bliheru i Jorku, te mora, pre svega, osigurati Pariz sa vojvodom od Treviza, i to putevima od Remsa, Šato Tijerija i Monmiraja. Ako se Bliher pridruži savezničkoj vojsci, koja je blizu Troaa, on bi mogao da se priključi meni. Ja ću biti u Troau 23-eg«.⁸⁾

Nožan će u ovo vreme biti armiski operacijski centar.

Da bi se imala ideja o obimnom Napoleonovom radu, treba pročitati 18 strana koje je on ispisao 21 februara, a koje su samo mali deo njegovog ogromnog posla. Među ovim aktima nalazi se dugačko pismo austrijskom caru kojim mu nudi pregovore na bazi postavljenoj u Frankfurtu, to jest na liniji Rajne:

⁷⁾ Korespondencija, 21320, od 20 februara.

⁸⁾ Korespondencija, 21335, od 21 februara.

»Da sam čak i bio toliko malodušan da prihvatom uslove engleskih i ruskih ministara, trebalo je da me Njegovo Veličanstvo austrijski car odvratii od toga, jer zna da ono što vreda i unižava 30 miliona duša ne može biti trajno.«

On najzad piše uzbudljivo pismo⁹⁾ maršalu Ožerou, ostavljenom u Lionu, koji se nikako ne odlučuje da otpočne operacije:

»Rođače, ministar rata mi je stavio na uviđaj pismo koje ste mu pisali 16-og. Ovo pismo me je jako zbolelo. Šta, zar posle 6 časova od pristizanja prvih trupa pridošlih iz Španije vi još niste u borbi! Šest sati odmora im je bilo dovoljno. Ja sam dobio boj kod Nanžija sa dragonskom brigadom koja je došla iz Španije i koja od Bajone nije razuzdala konje.

Šest bataljona divizije iz Nima nemaju, kažete vi, odela ni spreme, i nedovoljno su izvežbana. Kakve bedne razloge vi tu iznosite, Ožero! Ja sam razbio 80.000 neprijatelja sa bataljonima regruta koji nisu imali ni fišeklija i bili su rđavo odevani! Vi kažete da je Narodna garda bedna; ja ih imam ovde 4.000 koji su došli iz Anžera i Bretanje, sa okruglim šeširima, bez fišeklija, sa kondurama, ali su imali dobre puške, i ja sam ih dobro koristio. Ni novaca nemate, nastavljate vi. A odakle mislite da ga dobijete? Vi ćete ga imati samo kad budete oteli naše žetvę iz ruku neprijatelja. Nemate zaprega. Uzmite ih odasvud. Nemate magacina? To je suviše smešno. Naređujem vam da krenete 12 sati po priјemu ovog pisma i da stupite u borbu. Ako ste uvek Ožero od Kastiljona, zadržite komandu. Ako su vam teški vaših 60 godina, predajte komandu najstarijem generalu. Otadžbina je ugrožena i u opasnosti. Ona može biti spasena samo smelošću i dobrom voljom, a ne uzaludnim oklevanjem. Vi treba da imate jezgro od više od 6.000 ljudi elitnih trupa. Ja ih nemam toliko a ipak sam razbio tri neprijateljske armije, dobio 40.000 zarobljenika, 200 topova i tri puta spasao prestonicu. Neprijatelj beži sa svih strana u Troa.

Budite prvi u borbi. Ne sme se više raditi kao u poslednje vreme, već treba obuti svoje čizme i povratiti odlučnost iz de-

⁹⁾ Korespondencija, 21343.

vedeset treće! Kad Francuzi budu videli vašu perjanicu na pretstražama, i kad vas budu videli da se prvi izlažete mecima, vi ćete od njih činiti što hoćete!«

23 februar. — Dok Udino ostaje pred Merijem kao pobočnica protiv Šleske armije, armija nastupa ka Troau, koji Švarcenberg napušta da bi se povukao ka Vandevru, ali ostavlja zaštitnicu da brani grad. Ne htevši da spali grad i nemajući komore, Napoleon se miri s tim da pusti Češku armiju da otstupi.

24 februar. — Car ulazi u Troa 24-og izjutra.

»Ušao bih juče u Troa«, piše Napoleon 24-og izjutra Žozefu, »ali je trebalo žrtvovati grad, jer je neprijatelj nameravao da ga brani kako bi popravio svoje stanje. Da sam imao 20 čamacu da pređem Senu tamo gde bih hteo, ne bi više bilo austrijske vojske. No, pri svem tom je strah ušao u neprijateljske redove. Pre nekoliko dana su mislili da ja nemam vojske; danas se njihova uobrazilja ne ograničava ničim: nisu im dovoljni ni 300.000 ni 400.000 ljudi. Oni su doskora mislili da imam samo regrute; danas kažu da sam prikupio sve svoje veterane i da im suprotstavljam samo elitnu vojsku i da je francuska vojska bolja nego ikad... Eto šta znači strah.

Potrebno je da pariske novine pišu tako da održavaju njihov strah. Novine nisu istorija, kao što to nisu ni bilteni. Treba uvek uveravati neprijatelja da imamo ogromne snage....«

25-og trupe ulaze u Vandevr i Bar sir Sen. Švarcenberg će se zadržati tek u Šomonu.

DRUGI PERIOD

(od 23 februara do 20 marta)

DRUGO ODBIJANJE SAVEZNIKA

PRVI ČIN

PROTIV ŠLESKE ARMIJE

(Skica 60)

1. — Bitka kod Krana i Lana

Uvreme kada su naše trupe ulazile u Troa, Bliher je, koga je pozvao Švarcenberg, došao na Ob sa preuređenom Šleskom armijom.

Pošto je prešao Ob, krenuo je na Meri. Ali pošto se Švarcenberg još nije bio odlučio da zametne bitku, Bliher se odvojio od njega i prešao Ob 24-og kod Anglira da bi se na Marni sastao sa Bilovljevim i Vincingerodovim korpusima, koji su bili došli da pojačaju njegovu armiju i da udruženo idu ka Parizu. Čineći to, on je potiskivao pred sobom Marmonov korpus.

25 februar. — Napoleon je iz Troaa pratio ovaj nov manevr:

»Čim budem procenio šta Bliher hoće da čni«, pisao je on 25 februara Žozefu, »nastaću da mu prodrem u pozadinu i da ga izolujem.«

On je, pre svega, krenuo Neja, Viktora i vojvodu od Padove za Bliherom, dok je on sam ostao u Troau očekujući nove podatke.

Njegov plan je da se, pošto prekine Bliheru mostove na Obu, baci u njegovu pozadinu.

27 februar. — »Izgleda sasvim sigurno«, piše on 27-og noću, »da će Bliher, kad nemadne više mostova na Obu i kad bude video jedan korpus između njega i Vitrija, odustati od svih operacija, ako ima u vidu i druge sem zauzimanja Šalona¹⁾.«

Bliher je, međutim, imao i drugih namera: bilo mu je stalo do toga da se što pre sastane sa korpusima Bilova i Vincingeroda, koji su se, dolazeći iz Belgije, približavali Soasonu. Prvi je imao 17.000 ljudi, a drugi 26.000 ljudi.

27-og izjutra Napoleon doznaće da je Bliher ušao u La Ferte Goše i da se Marmon povukao ka Rebeu, gde se morao sastati sa Mortijecom. U 9 sati ovi podaci su se potvrdili. Onda car donosi svoju odluku.

Njegov plan je da se jednim delom svojih snaga baci u pozadinu Šleske armije, zadržane sa fronta od Marmona i Mortijea, dok će Makdonald, sa svojim korpusom i korpusom Udinoa, Žerarovim trupama i Kelermanovom i Milodovom konjicom, to jest sa 40.000 ljudi, zadržavati Češku armiju. On je Makdonaldu do sitnica izložio mere koje treba da preduzme.

»Nadam se«, dodao je on, »da će imati vremena da izvršim svoju operaciju pre nego što to neprijatelj primeti i krene napred.«

Još mi je pisao:

»Da je potrebno da preduzme sve mere da izgleda kao da sam ja sa njim i kad bude u prisustvu neprijatelja neka naredi da se viče: Živeo car!«²⁾

Marmonu i Mortijeu je naredio:

»Da manevruju tako da stalno idu ka neprijatelju i da ga sprečavaju da se okreće ceo protiv mene«³⁾.

¹⁾ Korespondencija, 21387.

²⁾ Korespondencija, 21396.

³⁾ Korespondencija, 21398.

»Pišite mu (Marmonu) da ja krećem u pozadinu neprijatelja radi otsecanja Bliherove armije«.

1 mart. — Ali je Bliher, koji nije uspeo da sa svojim čelom kolone probije liniju Urka, doznao o Napoleonovom dolasku. On se žuri da prebaci sve svoje trupe na desnu obalu Marne, i udaljava se od Ulši le Šatoa u susret Bilovu i Vincingerodu. Napoleon stiže u La Ferte su Žuar 1 marta u 2 časa po podne, i može samo artiljerijom da tuče Bliherovu zaštitnicu.

Bliher je porušio most kod La Fertea, međutim, mostovi tren, koji je Napoleon odavno tražio iz Pariza, nije još tamo. Časovi prolaze dok se čine naporci da se popravi most i dok Šleska armija odmiče⁴⁾.

2 mart. — »Gopodine vojvodo od Feltra«, piše Napoleon 2 marta iz La Ferte su Žuara ministru rata, »prepostavljam da će mostovi tren krenuti noćas iz Pariza i stići sutra, 3-eg, u Mo. Šta bih sve ja uradio da sam imao ovaj tren! Evo me ovde zaučavljenog mnogo sati teškoćama da popravim most kod La Ferte su Žuara«⁵⁾.

Međutim on ne gubi nadu da će 3-eg stići Bliher i potući ga sa Marmonom i Mortijecom.

»Naš most će biti dovršen večeras u 9 časova«, piše on Mortijeu 2-og u 7 časova uveče⁶⁾. »U ponoći će 6.000 konjanika preći i stići neprijateljske trupe. Ljudi iz okoline mi kažu da se sva njihova sprema zaglavila u baruštinama Košerela i od Košerela do Kruja, i da je neprijateljska vojska u takvom stanju da ljudi plaču i u očajanju bacaju oružje.

Možete računati da ćete uzoru čuti grmljavinu njihovih topova. Iako vi ne budete u borbi, odmah čim čujete topove, otvorite paljbu kao signal. Čim budete videli da je došao čas, nastupajte odlučno. Ja ću biti na čelu sa celom Starom gardom. Prepostavljam da su vam osigurana sredstva za prelaz Urka, ako

⁴⁾ U ovom času Napoleon uzima raspored preko Moa ka Parizu.

⁵⁾ Korespondencija, 21413.

⁶⁾ Korespondencija, 21418.

je to potrebno radi bržeg nastupanja. Nadam se da čemo sutra imati lep dan».

I, računajući na Bliherov neuspěh, on predviđa da će odmah ići ka Mecu i Verdenu, ostavljajući pred Bliherovim ostacima samo 25.000 ljudi Marmonovih i Mortijeovih, a da će povući sve dobre vojnike koji se nalaze tamo kao i one iz Strazbura, Tionvila, itd.

On računa da će ovim neočekivanim udarom odmah odbaciti Saveznike.

»Između vas i vojvode od Dubrovnika⁷⁾ treba da imate blizu 25.000 ljudi, podrazumevajući sve rodove vojske, sa 80 topova. Čim budem umiren u pogledu ofanzivnog pokreta protiv vas, moja je namera da krenem ka mojim tvrđavama, idući u pravcu Šalona (jer oni ne blokiraju nijednu tvrđavu, tako da posada Meca vrši ispadne i ide do blizu Nansija), te će sva ova pojačanja znatno povećati moju vojsku«.

Najzad, u toku noći, most je gotov i car piše Klarku:

»Blagodareći veštini i aktivnosti mojih mornara iz Garde, most kod La Fertea će biti gotov za jedan sat. Da sam imao mostovi tren u Meriju, Švarcenbergova armija bi bila potučena. Da sam ga imao jutros, Bliherova armija bi bila izgubljena⁸⁾.«

2. — Manevar kod Soasona

Napoleon ne zna gde je Bliher prešao. Ali, računajući da Mortije i Marmon idu odmah za njim i da će ga, besumnje, prestići u Soasonu, on se lično žuri ka Šato Tijeriju i ka Fimu, odakle će stići u Rems i Beri o Bak. Na taj će način Bliher, koji ne može preći Enu kod Soasona, utvrđenog mesta, biti uhvaćen kao u klopcu.

On je, stvarno, siguran da, lišen mosta u Soasonu, Bliher ne raspolaže sredstvima dovoljnim za prelaz pre dolaska Napoleonovog na Enu, koja je široka 60 m i nadošla.

⁷⁾ Korespondencija, 21416.

⁸⁾ Korespondencija, 21421.

»Ja sam jutros prešao Marnu kod La Ferte su Žuara«, piše Napoleon Klarku, »i stigao sam u Šato Tijeri; krenuo sam svoju prethodnicu do sela Rokura, i došao sam da prenoćim u Bizi Sen Žermen. Neprijatelj je krenuo preko Nejija ka Ulši le Šatou i Ulši la Vilu. Misli se da se povukao ka Remsu preko Noajona, ne računajući da će više moći da stigne tamo preko Fer an Tardenoaa i Fima.

Bliher izgleda jako zbumen i svakog časa menja pravac. Imam nadu da će nas to odvesti rezultatu. Moja je namera da tada prenesem rat na domak svojih tvrđava, manevrujući u pozadinu Švarcenberga, koji će biti prinuđen da obrne front kada bude video da su njegove bolnice, magacini i parkovi i njegov operacioni pravac ugroženi od mene i vojvode od Kastiljona.«.⁹⁾

4 mart. — 4 marta Napoleon stiže u Fim.

»Stigao sam u Fim«, piše on kralju Žozefu. »Neprijatelj je potisnut u svima pravcima. Pokupljeno mu je 2.000 zarobljenika i uzeto 400 do 500 kola sa spremom u karama. Vojvoda od Dubrovnika treba da je u Soasonu, a moji kuriri su upućeni ka Remsu. Neprijatelj izgleda da kreće ka Lanu i Avenu. On je u najvećoj zabuni i izgubio je mnogo ljudi, konja i kola. Pošaljite jednog od vaših oficira u Troa ka vojvodama od Taranta i Reda, da im stavi do znanja da je moguće da će ja manevrovati preko Vitrija, Sen-Dizijea i Žoenvila u pozadinu neprijatelja, a to će učiniti da on isčezne i da napusti Senu i hitno ode da zaštiti pozadinu. Taj pokret imaće tu korist što će deblokirati tvrđave, odakle će ja povući mnogobrojne posade i velika pojačanja.«.¹⁰⁾

Dok se on zavaravao nadom da će najzad stići Blihera, odjednom stiže vest da se Soason predao Bilovu i Vincingerodeu bez borbe, koji su, videći njihovog komandanta u kritičnoj situaciji, krenuli ovom mestu obema obalama Ene. Uplašeni guverner predao je tvrđavu i povukao se sa ratnim počastima. A Marmon i Mortije se nisu pomakli sa svojih položaja na Urku. Oni su čekali formalnu zapovest za pokret ka severu.

⁹⁾ Korespondencija, 21426.

¹⁰⁾ Korespondencija, 21427.

Tako je ne samo spasen Bliher, već je on, posle spašanja sa Vincingerodeom i Bilovom, raspolažao sa 100.000 ljudi.

»Brate«, piše Napoleon iz Fima 5 marta u 11 časova pre podne kralju Žozefu, »stavite sledeći članak u *Moniteur*.

»...Neprijateljska armija Blihera, Sakena, Jorka, Vincingerodea i Bilova bila je u povlačenju. Da nije bilo izdajstva komandanta Soasona, koji je otvorio kapije tvrđave, ona bi bila izgubljena«.¹¹⁾

6 mart. — Napoleon, međutim, neće da se odrekne koristi od gonjenja. Mada nije doveo više od 50.000 ljudi, on ima nadu da tuče Blihera. Trebalо mu je najpre da pređe Enу; srećom imao je most kod Beri o Baka.

¹¹⁾ Ova stvar kapitulacije Soasona vredi da se na njoj zadržimo: »Brate«, piše Napoleon Žozefu 5 marta, »mislio sam da je vojvoda od Dubrovnika bio juče u Soasonu; ali general koji je komandovao ovom tvrđavom učinio je sramotu da evakuiše tvrđavu ne opalivši ni metka i da se povuče sa celim ljudstvom sa vojnim počastima i sa 4 topa. On je u Viler Korteu. Naredujem ministru vojske da ga uhapsi, stavi pod vojni sud i strelja. Treba da bude streljan nasred Grevskog trga i da se da veliki publicitet tom izvršenju... Ovo nam je nanelo neocenjivu štetu. Ja bih danas bio u Lanu, i nema sumnje da bi neprijateljska vojska bila u raspadanju. Sada treba da manevrujem i da izgubim mnogo vremena u podizanju mostova«.

Sutradan, primivši relaciju generala Moroa, on piše ministru: »Relacija generala Moroa nimalo ga ne pravda. Nije nje govo da rezonuje; pošto mu je izdato naređenje da drži Soason, on ga je trebao držati. Očigledno je da Soason nije bio jaka tvrđava već samo vojni položaj koji štiti most preko Ene, i gde se on morao držati do krajnjih granica, kao što se to mora pričuvanju jednog tesnaca. Zašto nije porušen most preko Ene? Njegovo pravdanje se ne može primiti. Trebalо je 30 kg baruta da se baci taj most, to jest vrednost 20 topovskih metaka. Pošto je imao vremena potrebnog za rušenje, trebalо ga je srušiti. Bio sam naredio da se poruši i podigne privremeni most za održanje saobraćaja. Kako odbranbeni savet nije to uvideo, po predlozima koji su mu učinjeni, da je neprijatelj u vanredno teškoj situaciji i da pridaje veliku važnost zauzeću Soasona?...« (Korespondencija, 21451.)

On naređuje Marmonu da krene od Soasona ka Korbeniju, »da bi stigli zajedno u Lan«.¹²⁾

• S druge strane, on piše Makdonaldu da se dobro drži u Troau.¹³⁾

Ali u podne mu javljaju iz Pariza da je Makdonald bolestan i da će se napustiti Troa.

»Ne mogu da verujem u takvu nesposobnost«, piše on Žozefu. »Nema lepšeg položaja nego što je Troa, gde je neprijatelj prinuđen da manevruje dvema obalama. Danas ću potisnuti neprijatelja ka Lanu. Posle toga ću maršovati preko Lana na Arsi. Neophodno je držati pet do šest dana položaj na Seni kod Nožana, Breja i Montroa.

Nemoguće je da čovek bude gore pomagan nego što sam ja. Ostavio sam u Troau divnu armiju, odličnu konjicu, ali im nedo-

¹²⁾ Korespondencija, 21447.

¹³⁾ »Stavite do znanja vojvodi od Tarenta uspeh koji smo postigli i da se nadam da će se on držati u Troau, koji je dobar položaj, da ni u kom slučaju ne treba da napusti Senu gde mora da se drži najmanje do 12-og, i da ja idem danas u Lan da oteram korpus švedskog princa i Blihera, kojima svakoga dana ninosimo mnogo zla. Ja ću narediti da izadu iz mojih utvrđenih mesta u Ardenima i na Mozel dve jake divizije; neka se pazi da ih neprijatelj ne blokira. Mislim da se bacim na desni bok njihove velike armije preko Sen Dizijea i Žoenvila, dok će se vojvoda od Kastiljona baciti na njihov levi bok preko Burga, Lon le Solnijea, koji već drži i Bezansona, sa koga je digao opsadu. Neprijatelj nije nigde tako jak kao što kaže. Garnizon u Majncu se bori i pridružio se garnizonu u Landauu. Neprijatelj ne blokira nijedno od naših utvrđenih mesta; to je bio prepad koji je trebalo učiniti na Pariz, ali koji je promašio. (Korespondencija, 21448.)

Istoga dana naređuje ministru da pošalje jednog komandanta u Soason.

»Pošaljite tamo za komandanta ne nekog glupaka dotrajalog kao što je Moro, već mladog čoveka, majora ili pukovnika, koji ima da stvara svoju vojnu sreću.«

U to vreme Napoleon izdaje naređenje da Narodna garda dobije plave bluze, »Galsko odelo«, piše on ministru unutrašnjih poslova. »To odelo mi izgleda tako zgodno da ću ga možda jednog dana usvojiti i za linijske trupe. Bluze, uostalom, služe i kao šinjeli.«

staje duha. Izvesno je da bi ova armija u uređenoj bici bila jača od one koju joj princ od Švarcenberga može suprotstaviti.

A Klarku je pisao:

»Vojvoda od Taranta je bolestan, vojvoda od Ređija će primiti komandu, a general Sebastijani će komandovati 11 korpusom.

Armija švedskog prestolonaslednika sa Bliherovom armijom povlači se ka Lanu. Ja ih gonim. Gledaću potom da manevrujem ka Šalonu, Vitriju i Žoenvilu i da otsečem austrijsku vojsku, a to će je brzo vratiti na njene komunikacije.«

5 marta, dok Marmon i Mortije zadržavaju Blihera kod Soasona, Napoleon žuri Neja, Viktora i Gardu ka Beri o Baku. Kad se prelaz bude izvršio, on će ići ka Lanu u pozadinu Šleske armije. Naskoro doznaće da je neprijatelj postavio jake snage na platou Krana, besumnje kao pobočnicu za svoje otstupne pokrete.

Ne mogući da nastupa ka Lanu, i pošto je na svom levom krilu ostavio jake snage, Napoleon naređuje Neju da 6-og uveče izvidi Kranski plato čiju ivicu on zauzima, ali ga otpor na koji je naišao primorava da napad odloži za sutradan.

3. — Bitka kod Krana

7 mart. — Plato koji se pruža između Ene i Lete završava se kod Krana kao nekom vrstom grebena povezanog za veliki plato prevlakom u blizini sela Ertebiza.

Bliher je razvio zapadno od prevlake Voroncovljev korpus, a pozadi, kao rezervu, Sakenov korpus, što čini oko 30.000 ljudi sa mnogo artiljerije, ali ne kao pobočnicu, kako je mislio Napoleon, već da primi udar francuske vojske. Vincingerode, kome je bio poverio svu svoju konjicu (10.000 konja) sa 60 topova luke artiljerije, praćen Klajstovim korpusom, treba da izvrši upad i baci se u pozadinu Napoleona i napadne ga u momentu njegovog napada na Voroncova.

7 marta Napoleon zauzima greben kako bi na prevlaci Ertebiza organizovao napad sa fronta koji će vršiti izvestan

broj baterija pomognutih pešadiskom rezervom. Njegov plan je bio da, dok zanima neprijatelja napadom sa fronta, sa severa baci na njega Neja i Viktora sa Grušijevom konjicom, a sa juga Nansutijevu konjicu.

Nej se, po nesreći, neoprezno suviše zaleteo i mi smo pretrpeli velike gubitke do momenta dok nisu izbila 72 topa iz gardiske artiljeriske rezerve koja su preko prevlake Ertebiz brisala Ruse.

Na neprijateljskoj strani Vincingerode se bio zaglibio u barovitu dolinu, i Bliher je uzalud pokušavao da mu pride. On nije mogao da krene svoju konjicu te je morao poslati naređenje Voroncovu i Sakenu da se povlače. 5.000 ljudi je palo na jednoj i drugoj strani.

4. — Bitka kod Lana

9 mart. — Pošto je 7-og kod Krana odbacio deo Bliherove armije, postavljen, kako je njemu izgledalo, kao pobočnica za zaštitu ostatka Šleske armije pri njenom povlačenju, car misli da sutradan ima samo da se kreće ka Lanu u gonjenju Blihera, dok mu Marmon, koji nadire drumom za Rems, preseca put za otstupanje na istok.

Da ne bi bio zadržan otporom zaštitnice ostavljene u Lanu, Napoleon šalje noću svog ordonans-oficira, majora Gургоа, sa delom konjice da severno od varoši viču »ura« i privuku pažnju garnizona, dok će Nej sa nekoliko bataljona pokušati prepad sa juga. Sutradan izjutra Nej i Mortije su trebali da gone Blihera, a Marmon će ih stići putem od Remsa.

Ali, situacija je bila drugačija nego što je pretpostavljao Napoleon.

Bliher je odlučio da se odupre na jakom položaju kod Lana i tu se postavio sa 100.000 ljudi. Bilov je na samom Lanskom platou obrazovao centar. Vincingerode je u ravnici bio desno krilo, a korpusi Klajsta i Jorka bili su na levom krilu. Saken i Lanžeron su u rezervi.

Ujutru, po magli, Mortije i Nej su napali, i to Mortije na Semih, a Nej na Klasi. A Marmon se, pod izgovo-

rom magle, odlučuje da napusti Beri o Bak tek 6 časova kasnije od časa koji mu je bio naređen.

Pred Lanom, izjutra, kada se magla podigla, Nej i Mortije su na svoje veliko iznenadenje videli u bici celu neprijateljsku armiju.

Napoleon izvešten dojurio je oko podne. On nije imao nikakve vesti od Marmona, pošto su oficiri za vezu pali kozacima u ruke. Da bi sprečio neprijatelja da krene protiv njegovog maršala, car krene u napad pred Lanom gde se zaustavlja tek oko 5 časova uveče. Na jednoj i drugoj strani bilo je velikih gubitaka.

Marmon je stigao u Atis tek u 2 časa popodne. On je zauzeo selo, ali, videći pred sobom ogromne snage, zaustavio je svoju ofanzivu. Mesto da se povuče do tesnaca kod Festijea, gde bi njegov korpus bio u sigurnosti, on ostaje pred neprijateljskim snagama, ne brinući se mnogo o sigurnosti svojih trupa. »Vojvoda od Dubrovnika se poнашао као какав потпоруčник«, писао је Napoleon. Marmon, обешрабрен, izgubio је своју уobičajenu активност. Njegovi premoreni ljudi су polegали на mestu i korpus se rasturio tražeći hranu i konak.

U takvom ih je stanju u 7 časova uveče, u potpunoj pomrčini, Jorkov korpus iznenadio u Atisu. Ostavljajući artiljeriju, наши ljudi су бежали на put за Rems. Marmon, који је дојурio iz zamka Ep, bio је повућен talasom begunaca. Srećom, njegov načelnik štabа, пуковник Favije (Favije de Dirnštajn), који је oko 6 časova uveče са око 1.000 пеšака и 2 topa bio издвојен ради вaspостављања везе са Napoleonom, чуо је узбуну и вративши се natrag razumeo situaciju. I, mada nije имао довољно snage, on odlučno напада Klajstove Pruse који су изbijали на put за Rems. Ovi se, iznenadeni, povlaче и oslobođaju put, на коме се Favije поставио са свима онима које је могао prikupiti od begunaca. Blagodareći тој diverziji, Marmon је uspeo да povrati red код svojih ljudi и povlaчење ka Festiju izvršено је у redu. Sutradan, Marmonov korpus се koncentriше код Beri o Baka. Od 9.000 ljudi он је izgubio 3.000, од којих су 700 bili ubijeni ili ranjeni, а

ostali zarobljeni. Skoro cela artiljerija, 45 topova i 120 kara i kola, pali su u ruke neprijatelja.

10 mart. — 10 marta, ujutru, Napoleon koji nije znao za neuspeh svoga maršala, preduzima ponovo napad pred Lanom. To je bio najbolji način da dođe u pomoć Marmonu koga očekuje u Lanu. Car se nada da će Bliher popustiti. I doista, on uspeva da na komandanta Šleske armije ostavi takav utisak da on celog dana ostaje u odbrani. Kad je pala noć i kad je doznao za Marmonov neuspeh, Napoleon se povlači ka Soasonu »da bi bio bliže Parizu«, pisao je Žozefu. On vreba na kakav pogrešan pokret Šleske armije.

»Dotle dok ne budem mogao ovu armiju da uvučem u borbu koja će je ponova kompromitovati, teško mogu otići na koju drugu stranu«, dodao je on.

12 mart. — Ali sreća će mu pružiti osvetu nad Prusima. 12-og on doznaće da je jedan francuski emigrant, Sen Pрист, stigao u Rems sa 15.000 Prusa koje je vodio Bliheru. On je te trupe noću doveo u Rems.

»Moja namera je«, piše on Bertijeu, »da sutradan napadnem Sen Prista pred Remsom, da ga tučem i povratim varoš.«.¹⁴⁾

13 mart. — Sen Pрист je iznenađen. 4.000 Marmono-vih ljudi, koji su činili našu prethodnicu, bili su dovoljni da ga potuku. Sen Prist je poginuo, zaplenjeno je 20 topova i veliki broj kola.

Napoleon smatra da je ovaj boj kod Remsa morao na Blihera učiniti mučan utisak što će mu omogućiti izvršenje manevra ka tvrđavama.

¹⁴⁾ Korespondencija, 21476.

DRUGI ČIN

PROTIV ČEŠKE ARMIJE

Manevar kod Meri sir Sena

(Skica 61)

No, za vreme ovih operacija, Švarcenberg je prešao u ofanzivu, istina neodlučno; bio je stalno nespokojan da će mu strašan protivnik doći iznenadno u pozadinu.

17 mart. — On toga dana, ipak, prelazi Senu kod Nožana. Makdonald i Udino se povlače ka Provenu. Pariz je ponovo ugrožen.

Napoleon, shodno svojoj navici u ozbiljnim prilikama, pismeno je izneo svoju situaciju. On upoređuje tri poduhvata koja može preduzeti da bi što više naškodio Švarcenbergu, dolazeći što je moguće brže u pomoć Makdonaldu i Udinou.

Ovo su tri poduhvata:

1) baciti se preko Arsi sir Oba na Troa, to jest u pozadinu neprijatelja;

2) sastati se direktno sa Makdonaldom i Udinoom kod Provena;

3) stići u Mo radi prestizanja neprijatelja na putu za Pariz.

»Ova tri projekta«, zaključuje on, »imaju svaki svoje dobre i rđave strane.

Prvi je najsmeliji, zadaje najviše straha neprijatelju i daje neočekivane rezultate.

Drugi ima nezgodu što se uvek kreće poprečnim putevima, ali se najzad otseca neprijatelj na desnoj obali Sene.

Treći je najsigurniji, jer vodi pravo na Pariz, ali je on isto tako i onaj koji, nemajući nikakvog moralnog efekta, stavlja sve na sreću jedne bitke. Dakle, ako neprijatelj ima 70.000 do 80.000 ljudi, ova će bitka biti luda sreća, dok se, idući na Troa i izbjegujući u pozadinu neprijatelja dok se vojvoda od Taranta bude povlačio i borio na svima pogodnim položajima može imati najviše izgleda na uspeh«.¹⁾

On se rešava na manevar u pozadinu.²⁾

Ostavljajući pred Bliherom generale Mortijea i Marmona, on najpre upućuje svoju armiju u pravcu Arsija; potom je, u toku puta, pošto je neprijatelj zauzeo Arsi, upućuje ka Plansiju, da odatle ide ka Meriju u pozadinu Švarcenberga. On računa da Bliheru treba najmanje dva dana da se može ponovo krenuti, kao i da će mu to nametnuti i demonstracije koje prema njemu vrši Marmon i njegova konjica.

19 mart. — Napoleon prelazi Ob kod Plansija i upućuje se ka Meriju, dok odmah šalje svoju konjicu putem od Nožana za Troa radi presecanja ovog poslednjeg otstup-

¹⁾ Korespondencija, 21506.

²⁾ »Dolazim u Eperne«, piše on 17-og ministru rata. »Sutra pre svanuća krenuću na marš da stignem u Arsi sir Ob. Tamo ću biti prekosutra u podne. Odatle, prema prilikama, krenuću ka Meriju ili ka Troau da izbjem u pozadinu neprijatelja. Vojvoda od Taranta treba da brani zemljište stopu po stopu. Neprijatelj će saznati za moj pokret, koji će od sutra u 10 časova uveče, uplivisati na sve njegove operacije.

Vojvoda od Dubrovnika je u Beri o Baku, vojvoda od Treviza je u Remsu, a general Šarpantije u Soasonu.

Bliher, koji je veoma iscrpen, verovatno neće moći da krene na marš pre dva dana; a pošto će imati da prede Enu, to će vojvode od Dubrovnika i Treviza biti tamo da brane teren...«

On šalje naređenje za naredenjem Diritovoj diviziji, sastavljenoj od svih garnizona na Mezi, da pride Marmonu kod Remsa, Retela ili Salona.

Zatim piše Marmonu:

»Da vrši što više pokreta konjice da bi omeo Blihera i dobio u vremenu; da, ako Bliher prede Enu, brani zemljište i ofigurava put ka Parizu; da je moguće da će moj pokret naterati neprijatelja da se ponovo vrati preko Sene, a to će zadržati Blihera i učiniti raspoloživim vojvodu od Taranta, koga ću onda tamo uputiti.«

nog pravca Češkoj armiji. Ali je to isuviše kasno, jer je armija već bila prošla.

Na vest o dolasku cara, Švarcenberg, koga Makdonald ne bi mogao zadržati, krenuo je najvećom brzinom nazad, i to tako da se mogla zarobiti samo njegova komora i jedan divan mostovi tren.³⁾.

Ispuštena je još jedna prilika da se uništi Češka armija pri njenom povlačenju. Ta armija beži i ide da se preuredi u Troau. Nadirući na tu stranu došlo bi se pred jake snage, zato Napoleon neće da ide ka Troau. On smatra da je, stanjem u kome se nalazi saveznička komanda, došao moment da se primeni obiman manevar u pozadinu neprijatelja preko Sen Dizijea i Žoenvila, na koji on, kao što smo videli, misli još od 3 marta.

»Moja je namera«, pisao je on 3 marta ministru rata, »da tada prenesem rat ka svojim tvrđavama, manevrujući ka Švarcenbergovoj pozadini, koji će biti prinuđen da okrene front kad bude video svoje bolnice, magacine, svoje parkove i operacijski pravac ugrožen od mene i od vojvode od Kastiljona«.

4-og je pisao u jednom pismu Žozefu:

»Moguće je da će manevrovati preko Vitrija, Sen Dizijea i Žoenvila u pozadinu neprijatelja, što će učiniti da on ižčeze i naterati ga da napusti Senu i što brže ide da spase svoju pozadinu. Ovaj pokret imaće tu korist što će deblokirati moje tvrđave iz kojih će izvući mnoge garnizone i znatna pojačanja«.

³⁾ »To je baš ono što nam je nedostajalo«, piše Napoleon Klarku, »jer je onaj što ste nam ga poslali grozan«.

A Marmonu piše:

»Da nije moguće da Bliher izvrši ikakav ofanzivni pokret, a ako ipak to učini vojvode od Treviza i Dubrovnika trebalo bi da se povuku ka Šalonu i Eperneju, da bismo bili svi prikupljeni i da bismo zatvorili put ka Parizu delovima konjice; ali u sadanjem stanju stvari, trebalo bi da Bliher bude lud pa da učini makakav ozbiljan pokušaj«.

TREĆI PERIOD

(od 20 marta do 20 aprila)

POSLEDNJI NAPOLEONOVI MANEVRI

PRVI ČIN

MANEVAR KOD SEN DIZIEJA

(Skica 62)

20 mart. — U Sen Dizieu Napoleon će biti između puta za Strazbur, koji je komunikacijski pravac Šleske armije, i puta iz Bala u Šomon, koji je otstupni pravac Češke armije. On će dakle groziti obadvema neprijateljskim komunikacijama. On će, sem toga, biti bliže Verdenu i Mecu, tvrđavama od kojih hoće da učini privremeni operacijski centar.

»Ja ču da krenem ka Brijenu«, piše on Klarku 20 marta. »Zanemariću Troa i krenući što brže ka svojim tvrđavama.«

Boj kod Arsi sir Oba (20—21 marta)

20-og naša vojska, počinjući pokret ka Sen Dizieu, ide ka Arsiju obema obalama Oba, kad se odjednom naša konjica sukobila sa ogromnom savezničkom konjicom. Dakle, suprotno onome što je mislio Napoleon, Češka armija nije bila u povlačenju. U momentu kada se car, posle prelaska Oba kod Plansija, uputio ka Meriju, Švarcenberg se, računajući da se francuska vojska, imajući iza leđa

barovitu obalu, nalazi u kritičnom položaju, osmelio i krenuo napred ka Arsi sir Obu sa svima svojim snagama. Nej, koji je pomogao našu konjicu, bio je sam suviše slab. Mi smo odbačeni ka Arsiju kad je odjednom divizija Stare garde, dolazeći sa leve obale, vođena od Frijana, izbila kod Arsija. Napoleon je stao na njeno čelo.¹⁾

Ova borba se produžila do noći. 16.000 francuskih pešaka i konjanika držalo se 8 časova pred ponovljenim napadima dvaput jačih snaga, koje su iza sebe imale ogromne rezerve. Ne samo što nije izgubljeno zemljište, nego se neprijatelj povukao radi bivakovanja.

21 mart. — Ova borba od 20-og obmanula je Švarcenberga o jačini naših snaga, te on smatra za umesno da se 21-og postavi za odbranu.

Napoleon, koji je dobio pojačanja, raspolaže 21-og sa 28.000 ljudi, od kojih su 9.000 bili konjanici. Makdonald još nije stigao. Pošto neprijatelj nije napadao, car misli da je on u povlačenju i krenuo je napred. Ali, nailazi na 100.000 ljudi Češke armije uređenih u polukrugu oko Arsija. On je mogao samo da se prebaci preko Oba, zadržavajući neprijatelja demonstracijama.

Oko 3.30 časova uveče, Švarcenberg se rešava da krene sve svoje trupe napred i da udari na Arsi koji je Udino uporno branio, uspevajući ne samo da i on pređe preko Oba, nego i da poruši mostove kod Arsija. Od 10 časova izjutra do noći 30.000 ljudi odupiralo se pred 100.000 ljudi.

Švarcenberg ne goni, a naša se armija, koju je stigao Makdonald, povukla u redu ka Sompiju u Vitriju.

¹⁾ Tu je jedno đule, koje je palo pred front jedne čete, učinilo da nekoliko ljudi načini pokret unazad. Napoleon, nateravši svog konja pravo na đule zadržao ga je na jednom koraku od đuleta koje se pušilo. Đule je eksplodiralo, a konj je rasporen pao povukavši i svoga konjanika. Car je iščezao u prašini i dimu. Digao se čitav i, pojehavši drugog konja, krenuo da označi položaje drugim bataljonima.

Napoleon je htio da uzme Vitri, ali mu je rečeno da je varoš dobro branjena.

»Moje pretstraže su kod Vitrija«, piše on Klarku 22 marta. »Kažu da je varoš dobro utvrđena i spremna da se brani. U tom slučaju, ja će podići most kod Frinjikura i ići ka Sen Dizijeu. Cela neprijateljska armija je u Arsiju. Verovatno je da će ona krenuti ka Brijenu...«

23 mart. — On prelazi na gazu kod Frinjikura i stiže 23 u Sen Dizije, gde razbija jedan neprijateljski konjički korpus (8.000 ljudi) pod komandom Vincingeroda, kao jedinu snagu poslatu da ga goni.

On se u ovom času pita šta da preduzme, i diktira sledeću belešku vojvodi od Basana:

»Postoje četiri mogućnosti:

1) krenuti odavde u 2 časa izjutra, biti u Vitriju u 8 časova i napasti neprijatelja;

2) krenuti rano ujutru i nastupati preko Bar sir Ornena ka Sen Mihijelu, tako da sutra imam most kod Sen Mihijela. Od tog momenta imam svoju komunikaciju osiguranu preko Verdena i prešao sam Mezu. Odatle bih išao ka Pont a Musonu, čime bih vaspstavio svoju komunikaciju sa Mecom. Bio bih pojačan sa 12.000 ljudi izvučenih iz utvrđenih mesta, prebacio bih preko Vogeza korpus koji je u Nansiju i dao bih jednu bitku imajući za operacijski pravac Mec;

3) da sutra krenem ka Žoenvilu i Šomonu, odakle bih uzeo pravac ka Bar sir Obu i Troau;

4) ići ka Brijenu ili Bar sir Obu, gde bih prešao preko Vassija i sutra bih bio sasvim blizu Bar sir Oba.

Najrazumniji od ovih planova izgleda onaj koji se oslanja na Mec i na moja utvrđena mesta, i kojim se rat primiče granici. Stvarno, od Sen Dizijea do Meca preko Bar sir Ornena i Pont a Musona ima 120 km drumom. Istim putem do Nansija ima 120 km. Direktnim putem od Sen Dizijea do Nansija preko Tula i Voada ima samo 88 km.²⁾

²⁾ Korespondencija, 21538.

27 mart. — Napoleon ostaje u Sen Dizieu od 23 do 27 marta, očekujući efekat svoga pokreta ka neprijatelju, kada 27-og, u Vitriju, gde se vratio nespokojan što nema vesti, doznaje za neuspeh Marmona i Mortjea kod Fer Šampenoaza i o jednovremenom maršu neprijateljskih armija ka Parizu.

Evo šta se dogodilo:

Na vest o pokretu francuske vojske ka Sen Dizieu, štab Češke armije, u ratnom savetu održanom u Pužiju 22 marta, raspravljao je najpre o povlačenju ka Švajcarskoj. Potom je odlučeno da se napusti operacijski pravac na Šomon, da se u Šalonu izvrši spajanje sa Šleskom armijom i da se snabdevanje vrši komunikaciskim pravcem koji su savezničke vojske imale preko Remsa i Monsa ka Holandiji, te da se tako udruženi krenu protiv Napoleona u Sen Dizieu.

Pokret je preduzet odmah.

Ali 24 marta, shodno vestima primljenim iz Pariza koje su javljale o očajanju carske vlade, održan je novi ratni savet u Sompijiju, na kome je rešeno da obe armije krenu odmah na Pariz, čiji će izvori biti dovoljni za sve savezničke snage, a do koga će se moći stići dva dana pre Napoleona.

Međutim, Marmon i Mortije, koji su bili pozvani od Napoleona ka Vitriju, nisu mogli iz Šato Tijerija ići putem Epernej — Šalon. Oni su krenuli putem za Etož, a zatim okrenuli ka Sude Sent Kroau. Ali, oni su našli put zatvoren dvema neprijateljskim armijama koje su se sastale radi zajedničkog marša na Pariz.

Maršali su preduzeli povlačenje pod borbom preko La Ferte su Žuara, Namžija, Melena i Bri kont Robera. Stigli su pred Pariz 29 marta.

Za ovo vreme dve divizije Narodne garde, Paktodova divizija, Makdonaldova zaštitnica, koju je otsekla pretvodnica Češke armije, i Amejeva divizija koja je sprovođila transport sa 200 artiljeriskih kola poslatih armiji iz

Pariza, sastale su se i zajedno preduzele traženje Marmona i Mortijea u pravcu Pon Sen Prea i Vitrija.

Ali, istočno od Fer Šampenoaza, opkoljene jakom konjicom, one su obrazovale karu i, čuvši topove od Fer Šampenoaza, povlačile su se ka toj tački, gde su Marmon i Mortije pretrpeli neuspeh. One padaju usred neprijateljskih kolona. Opkoljene, sečene i tučene mnogo jačim snagama i pribivene do baruština Sen Gonda, ove su dve divizije, posle junačke borbe, uništene. Samo 500 ljudi od 3.500 uspelo je da se spase.

DRUGI ČIN

MARŠ KA FONTENBLOU — ABDIKACIJA

28 mart. — Na ove vesti car upućuje 28 marta svoju armiju usiljenim maršem ka Parizu preko Troaa, levom obalom Sene.

30 mart. — 30-og u Troau, Napoleon predaje komandu armije Bertijeu koji treba da je vodi u Fontenblo, i odlazi konjem, praćen samo jednim eskadronom na službi. Na putu ga je obuzelo nestrpljenje i on ostavlja svoju pratnju i sa Kolenkurom seda u čeze od pruća. Druo ga je pratio u drugim dvokolicama sa Gurgoom i maršalom Lefevrom, koga su vodili da komanduje Narodnom gardom.

31 mart. — 31-og, kada su stigli do relejne pošte »Kur de Frans«, sa druge strane Esona, Napoleon doznaće za predaju Pariza.

Uoči toga dana Saveznici su, stigavši pred Pariz, napali grad, Bliher preko Monmartra, a Češka armija preko Vensena. Sredstva za odbranu nisu bila skoro nikakva: 25.000 liniskih trupa i jedva 6.000 narodne garde; kao odbranbeni radovi, postojalo je nekoliko reduta slabo oružanih i palisade oko kapija.

Predveče su Saveznici uspeli da potisnu odbranu u varoš, a u toku noći su maršali, kojima je vlada regenstva ostavila punomoćje odlazeći za Bloa, odlučili da potpišu konvenciju na osnovu koje su Saveznici imali sutradan da uđu u Pariz, a da se ostaci francuske vojske povuku pozadi Esona putem za Orleans.

Međutim, car koji je oko Fontenbloa koncentrisao sve snage koje su mu ostale, uzima Orlean za operacijski centar.

11 april. — Rđave vesti su stigle iz Liona i sa Pirineja, i 11. aprila na navaljivanje maršala, Napoleon se potpuno odriče borbe i potpisuje abdikaciju.

20 april. — 20-og aprila oprašta se sa Gardom u dvořištu »Šval Blan« (Cheval Blanc) i upućuje se na ostrvo Elbu, nad kojim su mu Saveznici dali suverenitet.

30-og maja 1814, Pariski ugovor vraća Francusku na granice iz 1792 godine.

ZAKLJUČAK

Takav je bio rat od 1814: čudo od genijalnosti, smestosti i upornosti. To je najdivniji od svih carevih ratova; nikad Napoleon nije bio veći i nikad jedan vojskovođa nije bio tako veliki.

Nijedan nije pokazao takvu snagu karaktera. Nijedan nije nikad razvio takvu aktivnost kao što je bila njegova u ovom ratu. Njegova prepiska zadirajuće. On misli na sve, zažiže vatru svuda. Ovde je nekoliko narodnih gardista kojima treba poslati toliko pušaka i metaka; tamo su magacini u koje treba poslati toliko džakova žita; dalje su pojedinosti o raznim radovima na podizanju i uređenju tvrđava za odbranu. On ne izdaje samo naređenja za svoje vojište, nego i za Pirineje, za Sonu, Belgiju i Italiju.

A vojnički poslovi nisu sve. Dok se vode borbe kod Brijena, Troaa, Monmiraja, Šampođera, Lana i Arsija, jedan kongres raspravlja u Šatijon sir Senu o sudbini Francuske. Kada neprijatelj grozi Parizu, Napoleon se čini kao da prima uslove Saveznika. Sutradan on odbacuje Saveznike i misli samo kako da ih izbaci iz Francuske, htevši, kako je on govorio, »da preseče politiku kao što je Aleksandar presekao Gordijev čvor: mačem«.

On mora ne samo da sačuva svoju duševnu snagu, nego i da je ulije i drugima. On piše kralju Žozefu:

»Carici je palo na um da ode u Sent Ženevjevu. Bojim se da to ne učini rđav utisak i ne doneše i druge posledice. Naredite da prestanu ta četrdesetočasovna molepstvija i te liturgije. Kada bi se nama činili toliki majmunluci, mi bismo se svi bojali smrti. Odavno je rečeno da popovi i lekari čine smrt bolnom. Ovo je, besumnje, težak trenutak, ali, otkako sam otisao, ja sam do ovog časa, imao samo uspehe. Taljeranov zao duh i onih ljudi koji hoće da uspavaju naciju sprečili su me da je uzbunim na oružje, i evo šta je rezultat. U ovakovom stanju stvari treba pokazati poverenje i preduzeti smelete mere.«

Treba čitati njegovo pismo od 8 februara kralju Žozefu, koji mu je predložio da ostavi u Parizu caricu i kralja Rima u slučaju da se mora evakuisati varoš.

»Ako, prema prilikama koje ne mogu predvideti, odem na Loaru, neću ostaviti caricu i svoga sina daleko od sebe, jer će se, u svakom slučaju, dogoditi da budu uhvaćeni i odvedeni u Beč... Budite sigurni da bi Austrija od tog trenutka bila nezainteresovana i da bi je (caricu) odvela u Beč, sa dobrom apanažom, a pod izgovorom da je carica srećna, oni će nametnuti Francuzima sve ono što engleski regent i Rusija budu predložili. Što se tiče mene, više bih voleo da mog sina udave nego da ikad gledam kako ga vaspitavaju u Beču kao austriskog princa... Nikad nisam gledao pretstavu *Andromahę* a da nisam zažalio sudbinu Astinaksovou koji je nadživeo propast svoje dinastije, i da nisam smatrao da je njegova sreća što nije nadživeo svoga oca...«

U ovom času on može samo da računa na svoju braću koja su imala veoma malo vrednosti, i koja, takođe, žele mir po svaku cenu.

»Kralj Luj govori o miru«, piše on Žozefu. »To znači davati vrlo neumesne savete. Uostalom, ja ništa ne razumem u vašem pismu. Mislio sam da sam se bio objasnio sa vama, ali vi se nikad ne sećate onoga što vam je rečeno i usvajate mišljenje prvog čoveka koji vam govori i koji izgleda da ima neko mišljenje.«

U opštoj utučenosti samo on ima vere u neiscrpne izvore hrabrosti, energije i istrajnosti francuske zemlje, i čovek dolazi u iskušenje da mu, zbog poverenja koje je pokazao da ima u Francusku i zbog heroizma koji je on učinio da ponikne sa našega tla, oprosti bezumno politiku koja ga je dovela do ove natčovečanske borbe.

U ovom strašnom brodolomu, u kome sve tone, on, kapetan, ostaje čvrsto na mostu. Njegov duh zagreva sve, njegova volja pokreće volju drugih i zbilja je veličanstven prizor u kome se ovaj čovek bori sam protiv cele Evrope.

RAT 1815 GODINE¹⁾)

Vladavina Luja XVIII postala je za deset meseci potpuno nepopularna. Zato je krajem aprila 1815 godine Napoleon mislio da je došlo vreme da još jednom oproba sreću. Ukrcao se na brod sa nekoliko odanih ljudi i 1 marta stigao u zaliv Žuan.

20 mart. — 20 marta on je ušao u Tiljerije i, bez iluzije o tome kakvo će držanje zauzeti vladari Evrope prema njemu, brinuo se samo da ponovo vaspostavi svoju armiju. Snage koje je našao nisu iznosile više od 200.000 ljudi, ali on je imao kadar za nova godišta i stare vojниke koji su došli iz Italije, Nemačke i Španije.

Korpuse koji su ratovali 1814 godine Saveznici nisu bili raspustili; oni mogu na prvu zapovest izaći na naše granice.

Pošto je rat neizbežan, potrebno je odmah se odlučiti kakvo će se strategisko držanje zauzeti: da li će se *odmah preduzeti ofanziva* ili će se *odlučiti na strategiski doček*.

Preduzimajući odmah ofanzivu sa 200.000 raspoloživih vojnika, Napoleon može da se nada da će iznenaditi Saveznike i da će postići neke uspehe. Ali, postojala je bojazan da naši neprijatelji, brzo pojačani, ne unište našu malu vojsku. Pored toga, uzimajući inicijativu za agresiju, Napoleon se neosporno kompromituje pred narodom koji želi samo mir, i on će odmah iscrpsti sve izvore. Zato se odlučio da tu inicijativu prepusti Saveznicima.

¹⁾ Bibliografija: *Korespondencija*, XXVIII i XXIX; Napoleon, *Rat 1815*, XXXI; Anri Usej, *Vaterlo*, 1815.

On će iskoristiti vreme koje će mu oni ostaviti da osigura svoju vladavinu i da sa francuskog tla izvuče nove armije. Besumnje će to vreme koristiti i njegovi protivnici, ali on računa da će njegov dobitak biti veći.

U toku dva meseca obe su se strane pripremale za rat. Napoleon organizuje nove jedinice i hoće da utvrdi Pariz i Lion.

U toku maja savezničke snage su u blizini naših granica i podeljene su u pet armija:

1) Englesko-holandska armija (100.000 ljudi), pod Velingtonom, u Holandiji;

2) Pruska armija (135.000 ljudi), pod Bliherom, na Mezi;

3) Armija Barklaja de Toli (225.000 ljudi), na srednjoj Rajni;

4) Austro-bavarska armija (250.000), pod Švarcenbergom, oko gornje Rajne;

5) Italijanska armija (75.000 ljudi), pod generalom Fremonom; ona treba da dođe na Alpe.

Za Napoleona je nastupio trenutak da stvori svoj ratni plan.

Ratni plan. — On bi mogao da ponovi, između Sene i Marne, operacije iz centralnog položaja iz 1814 godine, stavljajući u akciju najpre 200.000 ljudi, mesto 90.000, i sa tim preimcućtvom što su Pariz i Lion utvrđeni. Ali, njemu je rat od 1814 godine baš otkrio teškoće ovih operacija, koje su vrlo pogodne za dobitak vremena potrebnog za podizanje novih snaga, a kada te snage budu prikupljene, mora se preći na odlučnu ofanzivu. Međutim, da li se može nadati da će Francuska, u stanju razdijenosti u kome se nalazila, dati 600.000 ljudi potrebnih za tu ofanzivu?

S druge strane, puštajući da neprijatelj zauzme pokrajine na severu i istoku Francuske, žrtvovao bi se veliki deo naših budućih izvora.

Postojaо je bolji način: satrti u Holandiji englesko-pruske snage pre nego što Rusi budu gotovi i dok ne bude pojačana velika Švarcenbergova armija.

Savlađujući Blihera i Velingtona, dvojicu najčuvenijih generala među Saveznicima, Napoleon će zbuniti Saveznicke i povratiti pouzdanje Francuza. To je način da se situacija znatno popravi.

Napoleon se odlučio na ovaj plan i evo kako on na Svetoj Jeleni pravda tu odluku:

»Meseca maja, kada je u Francuskoj bio uspostavljen red i kada više nije bilo nade da će se moći održati mir, i kada su armije savezničkih sila već bile na maršu ka francuskim granicama, car je razmišljao o ratnom planu koji treba da usvoji. Bilo ih je više.

Prvi, ostati u defanzivi, ostavljajući Saveznicima da na sebe prime krivcu za agresiju, da se uvuku među naše tvrđave, da prodru do Pariza i Liona, pa tamo početi, oslanjajući se na ove dve baze, živ i odlučan rat. Ovaj plan je imao svoja preimutstva²⁾.

Napoleon ih ređa: Saveznici mogu ući u rat tek 15 jula i neće biti pred Parizom i Lionom pre 15 avgusta.

U to vreme će se imati 110.000 ljudi posade u Parizu i 25.000 u Lionu; 240.000 ljudi za manevrovanje pred Parizom i 60.000 ljudi za manevrovanje pred Lionom. Savezničke armije biće prinuđene da ostave 200.000 ljudi pred 42 utvrđena mesta na severnoj i istočnoj granici. Prešavši granicu sa 600.000 ljudi, one će biti svedene na 350.000 ljudi pred Parizom.

Austriska vojska, koja kreće sa 120.000 ljudi, ne bi imala više od 80.000 ljudi pred Lionom. Ugrožena Francuska će svakog dana slati pred Pariz i Lion mnoge bataljone.

»Sve će ići na povećanje snaga na strani Francuske i sve na smanjivanje savezničkih snaga. 240.000 liniskih trupa u carevim rukama, manevrujući obema obalama Sene i Marne, pod zaštitom širokog utvrđenog logora Pariza, koji štite 116.000 poziciskih trupa, bio bi pobedilac nad 400.000 saveznika. 60.000 ljudi pod komandom generala Sišea, manevrujući obema obalama Rone i

²⁾ Rat 1815, Korespondencija, XXXI, 154.

Sone, pod zaštitom Liona, koji štite 25.000 poziciskih trupa, svršće sa austrijskom vojskom.

Drugi plan je bio: preteći Saveznike i početi neprijateljstva pre nego što oni budu gotovi. Jer, oni će moći početi neprijateljstva tek 15. jula. Treba dakle ući u rat 15. juna, potući Englesko-holandsku i Prusko-saksonsku armiju u Belgiji pre nego što stignu na Rajnu ruske, austrijske, bavarske i virtemberške trupe. Oko 15. juna se može prikupiti armija od 125.000 ljudi u Flandriji, ostavljajući jedan zastor na celoj granici, sa dobrim posadama u utvrđenim mestima.

1) Ako se potuče Englesko-holandska i Prusko-saksonska armija u Belgiji, Belgija će se podići i njena vojska će dati regrute za francusku vojsku.

2) Poraz engleske vojske povući će pad engleske vlade koju će zameniti prijatelji mira, slobode i nezavisnosti nacija. Sama ova okolnost završiće rat.

3) Ali, ako bi se, pri svem tom, savez i dalje održao, pobeđenosna armija u Belgiji, pojačana sa 5 korpusa koji su ostali u Alzasu i pojačanjima koja će biti pripremljena u depoima i utvrđenim mestima u toku juna i jula, krenuće u Vogeze protiv ruske i austrijske vojske.

4) Preim秉stva ovoga plana su mnogobrojna: on je saobrazan narodnom duhu i duhu i načelima ovoga rata; on nema velike nezgode koje ima prvi plan: napuštanje Flandrije, Pikardije, Artoaa, Alzasa — Lorena, Šampanje i Burgonje, Franš Kontea i Dofinea bez opaljenog metka.

Ali, da li se sa armijom od 125.000 ljudi mogu tući dve armije koje osiguravaju Belgiju, to jest: Englesko-holandsku armiju jaku 110.000 ljudi i Prusko-saksonsku armiju od 130.000 ljudi, ukupno 240.000 ljudi?

Ne treba ceniti snage ovih vojski po odnosu brojeva 240.000 prema 125.000, jer su savezničke vojske bile sastavljene od trupa različite vrednosti. Jedan se Englez mogao računati na jednog Francuza, a dva Holandanina, Prusa ili vojnika Konfederacije, na jednog Francuza. Te su trupe b'le pod komandom generala iz nacija razjedinjenih različitim interesima i osećanjima.«

OPERACIJE U BELGIJI

(Skica 63)

Tako je Napoleonov plan počeo 15 juna munjevitim udarom na prusku i englesku vojsku u Belgiji.

Operacijski plan. — Ove dve vojske su bile zajedno jače od francuske vojske. Ali, kao austrijska i pijemontska vojska u ratu 1796 godine, one su imale različite interese, a komunikacioni pravci su bili različiti i divergentni. Komunikacioni pravac engleske vojske je vodio na Ostende, a pruske vojske na Lijež. Zato Napoleon, kao 1796 godine, hoće da počne jednim ofanzivnim udarom na tačku spajanja dveju vojski da bi ih razdvojio i omogućio njihovo počesno tučenje.

14 jun. — 14-og uveče, neprijateljske vojske su potpuno spokojne u svojim kantonmanima: Bliherova armija obrazovala je levo, a Velingtonova desno krilo.

Bliherova armija, jaka 120.000 ljudi, podeljena je na 4 korpusa koncentrisana na sledećim tačkama:

1-vi korpus (Citen), kod Flerisa,

2-gi korpus (Pirš), kod Namira,

3-ći korpus (Tilman), kod Seneja, blizu Dinana,

4-ti korpus (Bilov), kod Liježa.

Za svaki korpus je potrebno pola dana za njegovo prikupljanje. Zborna tačka armije je Fleris. Bliherov štab je u Namiru, 64 km od Brisela, gde je Velingtonov štab.

Zborna tačka engleske vojske je Brisel.

Njeni kantonmani su još rastureniji nego pruski.

Drum Namir — Brisel, preko Sombrefa i Katr Braa, najdirektnija je veza između dve armije.

Ustvari, potrebno je dva dana za prikupljanje ovih dveju armija na jednom bojištu. Zajedno, one bi predstavljale snagu od 224.000 ljudi.

Ovo stanje je poznato Napoleonu i na njemu je on unapred izgradio svoj operacijski plan.

»Car je«, pisao je Napoleon na Svetoj Jeleni, »uzeo kao uslov da zaštiti svoje pokrete Sambrom i da probije liniju dveju armija kod Šarleroaa, njihove spojne tačke; manevrujući brzo i vešto, on je mogao računati da će ih razdvojiti i napasti počesno. On je, na taj način, u tajni ratne veštine našao pojačanje svoje snage koje mu je vredelo 100.000 ljudi koji mu nedostaju«¹⁾.

Kad jednom stigne na tačku spajanja dveju armija, on će se postarati da ih razdvoji i stvori mogućnost da uništi jednu, neuznemiravan od druge. U tom cilju on će podeliti svoju armiju na dva krila i rezervu.

»Usvojio sam, kao opšte načelo u ovom ratu«, piše on 16 juna maršalu Neju, »da podelim svoju armiju na dva krila i rezervu.«

On računa da će svako krilo biti jako 45.000 ljudi.

»Garda će«, dodao je on, »obrazovati rezervu, a ja ču, prema prilikama, udariti na jedno ili drugo krilo. Prema prilikama ču i oslabiti jedno ili drugo krilo, radi pojačanja svoje rezerve.«

Uostalom, on hoće prvo da napadne prusku vojsku iz istih razloga iz kojih je prvo napao austrijsku vojsku 1796 godine:

»Karakteri neprijateljskih glavnokomandujućih bili su suprotni«, pisao je on na Svetoj Jeleni. »Husarske navike maršala Blihera, njegova aktivnost i hazardni karakter bili su u suprotnosti sa promišljenim karakterom i laganim pokretima vojvode od Velingtona. Ako Prusko-saksonska armija ne bi bila prva napadnuta, ona bi unela više aktivnosti i poleta da dojuri u pomoć

¹⁾ Rat 1815, XXXI, 206

Englesko-holandskoj armiji nego što bi se ova žurila u pomoć Bliheru. Sve Napoleonove mere su imale za cilj da prvo napadne Pruse²⁾.

Početkom juna su francuski korporusi bili ovako podeđeni:

1-vi korpus, d'Erlon	22.000 ljudi, kod Lila,
2-gi korpus Rej	24.000 ljudi, kod Valansijena,
3-ći korpus, Vandam	17.000 ljudi, kod Mezijera,
4-ti korpus, Žerar	16.000 ljudi, kod Tionvila,
6-ti korpus, Lobau	14.000 ljudi, kod Lana,
Garda, Mortije	21.000 ljudi, kod Pariza,
4. rezervni korpus konjice	15.000
	129.000 ljudi

Sve ove snage Napoleon će prikupiti u jednu vrlo gusto masu, da bi prešao Sambru kod Šarleroaa i stigao pravo na kaldrmisani drum između Namira i Brisla preko Sombreta.

On računa da će iznenaditi Pruse koristeći tajnost i brzinu.

Velikim marševima naši korporusi treba da obrazuju tri kolone:

— desno krilo: 16.000 ljudi, korpus generala Žerara (4-ti) i nešto konjice, kod Filipvila;

— centar: 60.000 ljudi, Vandamov korpus i korpus Lobaua, Garda i konjička rezerva, kod Bomona;

— levo krilo: 44.000 ljudi, Rejev i Erlonov korpus, kod Solr sir Sambra.

Žborni front, Filipvil, Bomon, Solr sir Sambr, nije duži od 30 km.

Da bi osigurao tajnost prikupljanja armije, car je zabranio svaki saobraćaj sa Belgijom i Rajnskim Oblastima, a da ne bi dao nikakav znak neprijateljskim pret-

²⁾ Rat 1815, XXXI, 164.

stražama, slobodni odredi i divizije Narodne garde primili su na granici dužnost pretstraže naših operativnih trupa³⁾.

Tajna koncentracija je bila tako dobro osigurana da je pruski Generalštab tek 14-og saznao da su francuski korpsi bili u pokretu, a tek noću 14/15-og da se neprijatelj pojačao kod Šarleroaa. On je primio sigurne vesti tek 36 časova pre početka bitke kod Linjija⁴⁾.

15 juna, onda kad je car već bio stavio nogu na belgisku teritoriju, Wellington je mirno izlagao ruskom caru, u jednom dugačkom pismu, da računa da će krajem meseca preduzeti ofanzivu.

15 juna izjutra general Burmon je prebegao neprijatelju i odao mu naš raspored.

Ovaj trodnevni rat se može podeliti na tri dela:

1 deo: *Izbijanje francuske vojske ka Šarleroau i razdvajanje dveju neprijateljskih armija..*

2 deo: *Ofanziva na prusku vojsku. — Bitka kod Linjija.*

3 deo: *Ofanziva na englesku vojsku. — Bitka kod Vaterloa.*

³⁾ *Korespondencija*, 22027. Maršalu Sultu, vojvodi od Dalmacije, načelniku štaba u Parizu, Pariz, 7 juna 1815 godine.

»Izdajte najizričnija naređenja da na celoj liniji na severnoj granici, duž Rajne i Mozela, sve komunikacije budu zatvorene, da se ne propuste nijedna kola niti diližans. Preporučite da se vrši najveća kontrola, da nijedno pismo ne može preći, ako je to moguće. Saopštite ministru policije i finansija da pišu svojim organima da potpuno zabrane svaki saobraćaj.«

⁴⁾ Nekoliko dana ranije, Bliher je pisao svojoj ženi: »Mi ćemo naskoro ući u Francusku i možda ćemo ovde ostati još godinu dana, jer nas Bonaparta neće napasti. H. U s e j, Vaterlo, 107.

PRVI ČIN

NASTUPANJE FRANCUSKE VOJSKE

(Skica 64)

Sutra, 15-og», piše Napoleon svom bratu Žozefu, »krenuću na Šarleroа, gde se nalazi pruska vojska, što će dovesti do bitke ili povlačenja neprijatelja«.

15 jun. — Tri kolone koje obrazuje francuska vojska maršuju ovako:

Desna kolona od Filipvila preko Florena i Žerpina ide ka Šatleu;

Srednja kolona, od Bomona, ka Šarleroau;

Leva kolona od Solr sir Sambr, preko Tiena, ka Maršienu.

Cela armija treba da pređe Sambr kod Šarleroaa na frontu od 5 km.

Napoleon je sve predvideo da se kretanje njegovih trupa izvrši brzo i bez zamora. Dizanje bivaka trebalo je da se vrši u razmacima od pola časa: u 3 časa za delove najbliže granici, a u 8 časova za najudaljenije delove¹⁾.

12 konjičkih pukova vršiće izviđanje pred kolonama na maršu. Na čelu svake kolone, pozadi prvog pešadiskog puka, ići će pioniri kolone za opravku mostova i popravku puteva.

Po nesreći, desile su se nezgode:

Vandam nije primio naređenje na vreme, jer je oficir koji ga je nosio pao s konja, te je Vandam, umesto da

¹⁾ U s e j, Vaterlo, 107.

stigne u Šarleroа u 10 časova izjutra, stigao tek u 3 časa popodne.

S druge strane, Pažol, koji je, sa svojom konjičkom divizijom iz 3-eg korpusa i svima pionirima toga korpusa, trebao da izvrši prelaz preko Sambra kod Šarleroaa, bio je celo jutro zadržan od Citena.

Najzad, u 11 časova izjutra, umesto Vandama, stiže car sa mornarima, pionirima Garde i Dihemovom divizijom Mlade garde.

Obavešten o Vandamovom zakašnjenju, on naređuje da njegove trupe izađu iz kolone i krenu brzim maršem poprečnim putem za Šarleroа.

Desno, Žerar je takođe zadocnio.

Levo, Rej prelazi most kod Maršijena i odatle ide ka Gosliju.

Citenove pruske trupe povlače se iz Šarleroaa: 2 divizije putem za Fleris a 1 divizija ka Gosliju. Rej zauzima Gosli posle slabog otpora.

Razdvajanje dveju neprijateljskih armija. — Ustvari, prelaz francuske vojske je uspeo. Radi se sada o tome da se razdvoje dve savezničke armije. Zato treba izbiti na drum za Brisel. Došao je momenat da se obrazuje strategiski raspored koji je Napoleon odlučio da zauzme u ovoj operaciji sa centralnog položaja, to jest dva krila i rezerva određena da pomogne jedno od tih krila.

U 3 časa Nej dolazi caru koji mu daje komandu nad 1 i 2 korpusom, kojima treba, 16-og, da se pridruže Kelermanovi kirasiri.

»Hajde«, reče mu on, »potisnite neprijatelja na put za Brisel i zauzmite položaj kod Katr Braa«.²⁾

Istovremeno Napoleon predaje Grušiju komandu nad desnim krilom. On mu naređuje da sa Vandamovim korpusom napadne prusku diviziju koja se povukla na visove severno od Šarleroaa, da goni Pruse ka Sombrefu i da тамо zauzme položaj.

²⁾ Usej, Vaterlo, str. 123.

Pošto ova operacija bude izvršena, dve neprijateljske armije moći će da se spoje samo poprečnim putevima severno od velikog kaldrmisanog druma Namir — Brisel.

Od Sombrefa do Katr Braa naša dva krila bila su ne više od 12 km daleko jedno od drugog.

Ali naređenja Napoleonova nije izvršio ni Gruši ni Nej.

Prema Prusima, Vandam, uvređen što je stavljen pod komandu Grušija, smatra da su njegove trupe suviše zamorene i zaustavlja ih pred Flerisom.

Sa svoje strane Nej, koji se sudario kod Goslijia sa nekim pruskim trupama, strahuje da se ne kompromituje. On od 4 divizije postavlja tri oko Goslijia; u Meleu, na putu za Fleris, postavlja Bašliovu diviziju i Pireovu laku konjicu, i šalje u Katr Bra samo kopljanike i lovce iz Garde.

Boj kod Frana. — Ova konjica stigla je u 5.30 časova na domać Frana i tu biva dočekana artiljeriskom vatrom. 4 nasauska bataljona sa 6 topova zauzela su ovu važnu tačku. Oni su se naskoro povukli na ivicu šume Bosi, na 2 km ispred Katr Braa.

Da bi ih odatle izbacio, Lefevr-Denoet, koji komanduje gardiskim kopljanicima i lovcima, traži pešadiju. Nej mu šalje samo jedan bataljon. On dolazi lično u 7 časova uveče, ali ne smatra da treba da pokuša napad, i vraća svoju konjicu u Fran.

U svakom slučaju, armija je sjedinjena sa one strane Sambre.

»Noć 15/16-og armija je provela u bivaku u kari čije su strane duge 16 km«^{8).}

16 jun. — Oko 6 sati izjutra Napoleon donosi odluku prema podacima pristiglim u toku noći. Nigde se nije našlo na Engleze. On dakle može da misli da se obazrivi Velington povukao ka Brislu, da bi bio bliže Anversu i Ostendu^{9).} Prema tome, idući ka Brislu, on će imati dve

⁸⁾ Korespondencija, XXXI, 168.

⁹⁾ U sej, Vaterlo, 133.

koristi: pre svega, ubrzaće povlačenje Engleza i, zatim, povećaće rastojanje između njih i Prusa, a osim toga njegov ulazak u Brisel napraviće veliki moralni efekat.

Ali, da ne bi bio uznemiravan u svome kretanju, on treba da potisne Pruse iz Žamblua, gde prolazi jedan put iz Namira za Brisel, preko Vavra, kojim bi se, u nedostatku puta Katr Bra—Sombref, mogli neprijateljski generali sa stati. Prema tome su izdate zapovesti oko 7 časova izjutra. Dok će Gruši, sa 45.000 ljudi, obrazujući desno krilo, maršovati ka Sombrefu na Pruse, Nej će sa levim krilom, koje isto tako broji 45.000 ljudi, biti gotov da krene na Brisel.

Sa svojom rezervom od 36.000 ljudi Napoleon će se držati najpre kod Flerisa, gotov da pomogne Grušija, u slučaju potrebe, ili da ide za Nejom ka Brislu, ako ga odvede tamo popodnevni rezultat Grušijeve operacije. On računa da će, prelazeći jednu etapu u toku noći, imati čelo kolone u Brislu 17. juna u 7 časova uveče.

»Vi ćete primiti zapovest za pokret«, piše Napoleon Neju⁵), »ali hoću da vam pišem detaljno, jer je to od najveće važnosti.

Upućujem maršala Grušija sa 3 i 4 pešadijskim korpusom ka Sombrefu; svoju Gardu upućujem u Fleris, a ja ću lično tamo biti prepodne. Napašću tamo neprijatelja, ako na njega naiđem, i izviđaču put od Žamblua. Tamo ću se, prema događajima koji se budu odigrali, odlučiti; možda oko 3 časa popodne, a možda večeras. Moja je želja da vi, odmah, čim se rešim, budete gotovi da nastupate ka Brislu. Ja ću vas pomagati Gardom koja će biti u Flerisu ili u Sombrefu, i želeo bih da stignem u Brisel sutra ujutru.

Vi ćete krenuti na marš još večeras, ako budem doneo odluku dovoljno rano, tako da vi za nju možete saznati u toku dana i večeras preći 12—16 km, a sutra ujutru u 7 časova biti u Brislu.

... Vi dovoljno osećate važnost koju pridajem zauzeću Brislja. To će, uostalom, moći da dovede do sukoba, jer će tako brz i nagao pokret odvojiti englesku vojsku od Monsa i Ostenda ...

⁵) Korespondencija, 22058.

Želim da vaše mere budu dobro preduzete, tako da odmah po prijemu zapovesti vaših 8 divizija mogu brzo i bez zapreke maršovati ka Brislu.«

S druge strane, on piše Grušiju:

»Moja je namera da vi, kao komandant desnog krila, uzmete pod komandu 3 korpus kojim komanduje general Vandam, 4 korpus kojim komanduje general Žerar i konjičke korpuse kojima komanduju generali Pažol, Milo i Ekselman; sve to činiće blizu 50.000 ljudi.

Ja ću biti između 10 i 11 časova u Flerisu i doći ću u Sombref, ostavljajući svoju pešadisku i konjičku gardu u Flerisu; nju ću uputiti u Sombref samo ako to bude bilo potrebno. Ako je neprijatelj u Sombrefu, ja ću ga napasti, napašću ga i u Žambluu da bih zauzeo i taj položaj, jer je moja namera da na Engleze, pošto izvidim ta dva položaja, krenem ove noći i operišem svojim levim krilom kojim komanduje maršal Nej. Ne gubite nijedan časak, jer ukoliko pre izvršim svoju nameru, utoliko će biti bolje za nastavljanje mojih operacija...«

Ove mere su dovele do bitke kod Linjija i do boja kod Katr Braa.

DRUGI ČIN

OFANZIVA PROTIV PRUSKE VOJSKE

Bitka kod Linjija

(Skica 65)

Južno od Sombrefa, to jest ispred druma Namir — Brisel, Linjiski Potok obrazuje prav ugao, otvoren ka jugu, čije se teme nalazi kod Sombrefa. Mali visovi na kojima se nalaze sela, koja ojačavaju njihovu odbranu, iviče potok.

Na vest o približavanju francuske vojske, Bliher je, sa 3 korpusa kojima je raspolagao, zauzeo položaj na oba kraka ugla koji obrazuje Linjiski Potok: 1 i 2 korpus (Citten i Pirš) na zapadnom kraku, od Sent Amana do Linjija, ostavlјajući mesto za Velingtona; 3 korpus (Tilman) na istočnom kraku, od Sombrefa do Balatra, ostavlјajući mesto 4-om korpusu (Bilov) koji je pozvan da dođe najvećom brzinom.

Bliher misli da je cela francuska vojska pred njim sa svojih 130.000 ljudi; on sam raspolaže u tom času sa 80.000 ljudi. Ako Velington dovede 40.000 ljudi, to će biti 120.000 ljudi protiv 130.000 ljudi, a ako Bilov stigne na vreme sa svojih 35.000 ljudi, onda je pobeda osigurana.

9 časova. — Car, sa svoje strane, čeka u Flerisu izvršenje zapovesti izdatih Grušiju i Neju.

Od Grušija ubrzo dobija izveštaj u kome javlja da jake neprijateljske kolone izbjijaju sa puta od Namira i idu ka Briju i Sent Amanu. Napoleon, koji misli da se Bliher

povlači, u pokretima o kojima mu javlja Gruši, vidi proste demonstracije određene da nas zavedu.

Od 9 do 10 časova. — Između 9 i 10 časova izjutra jedan oficir poslan od Reja izvestio je:

»Neprijatelj ima jake snage na pravcu od Katr Braa.«

Uveren da Nej nema ništa pred sobom, car mu piše:

»Bliher je bio juče u Namiru, nije verovatno da je uputio trupe ka Katr Brau. Prema tome, vi imate posla samo sa onim što dolazi od Brisla. Prikupite korpusne grofa Reja, grofa Erlona i grofa od Valmija; sa ovim snagama vi ćete tući i uništiti sve neprijateljske delove koji se mogu pojaviti.«

Da bi sprečio svaku eventualnost, car piše Lobauu da privremeno ostane kod Šarleroaa tako da 6 korpus može brzo da krene, ako bude potrebno, u pomoć maršalu Neju.

11 časova. — Napoleon je stigao u Fleris gde, na svoje veliko iznenađenje, nalazi još Grušija. Zbunjen neprijateljskim snagama koje su zauzimale položaj severno od Flerisa, ovaj je general smatrao da ne sме da krene napred.

Na severnoj ivici Flerisa jedna vodenica nadvišava celu ravan. Car nju uzima za osmatračnicu.

Podne. — Osmatrajući visove oko Linjija, Napoleon je ocenio da se tamo nalazi samo jedan pruski korpus,¹⁾ ali je raspored ovoga korpusa uticao da on izmeni svoje mišljenje od toga jutra. Ovaj korpus nije bio postavljen upravno na put od Namira, kao što bi morao biti za štićenje Bliheroševog povlačenja. On je ispred ovoga puta. To znači da Bliher računa na dolazak trupa tim putem: na Velingtonov dolazak na njegovo desno krilo, a na dolazak ostalih pruskih snaga na levo krilo, dok ovaj korpus ima zadatku da drži visove kod Linjija radi osiguranja spajanja dveju armija.²⁾

¹⁾ U podne je Bliher stvarno pokazao samo jedan korpus, ostala dva je prikrio na terenu.

²⁾ Rat 1815, XXXI.

Više nije moglo biti pitanje za Napoleona da istog dana nastupa ka Brislu. Treba iskoristiti to što je pruska vojska iznenađena u toku prikupljanja i uništiti je, dok Velington može pokazati samo čela svojih kolona oko Katr Braa.

Car bi htio da napada odmah, ali je Žerar bio zakanio i akcija može početi tek oko 3 časa.

Plan bitke. — Međutim, Napoleon sastavlja svoj plan za bitku. Pruski front se, kako izgleda, protezao od Sent Amana do Tongrinela. Ograničavajući se na to da zadržava levo prusko krilo na istočnoj strani pravog ugla, car će koncentrisati sve napore na desno prusko krilo. On će pozvati Neja sa njegovim snagama da obrazuje nakovanj na kome će napadna snaga (masse d'attaque) slomiti levo prusko krilo. Lobafov korpus je pozvan iz Sarleroaa da obrazuje opštu rezervu.

»Car me je ovlastio da vas izvestim«, piše u 2 časa Neju načelnik štaba Sult, »da je neprijatelj prikupio jedan korpus između Sombrefa i Brija, i da će ga u 2.30 časova maršal Gruši napasti sa 3 i 4 korpusom. Namera careva je da vi takođe napadate na snage koje su pred vama i da se, posle jakog pritiska na njih, vratite k nama i pomognete opkoljavanje korpusa o kome sam vam govorio⁸⁾.«

U 3.15 časova. — Videći da izbijaju druge pruske snage, Napoleon naređuje da se Neju pošalje nova zapovest, energičnija od prve.

»Manevrujte odmah tako da opkolite desno neprijateljsko krilo i najkraćim putem dođete u njegovu pozadinu. Ova armija je izgubljena ako vi radite energično. Sudbina Francuske je u vašim rukama. Zato ne oklevajte ni trenutka da izvršite pokret koji vam car naređuje, i krenite ka visovima kod Sent Amana i Brija.«

⁸⁾ Potsetimo se da od Katr Braa do Sombrefa ima najviše 10 km.

I, računajući vreme potrebno da zapovest stigne maršala i vreme koje će on upotrebiti da pređe 8 km koji ga razdvajaju od Sent Amana, car kaže Žeraru:

»Moguće je da kroz tri časa sudbina rata bude rešena. Ako Nej izvrši dobro moje zapovesti, neće umaći nijedan top iz ove armije.«

U tom momentu general Muton⁴⁾ javlja da pukovnik Žanen, njegov načelnik štaba, poslat od cara da vidi šta se radi kod Katr Braa, ceni na 20.000 ljudi neprijateljske snage koje maršal Nej ima pred sobom.⁵⁾

Pod ovakvim uslovima Napoleon razume da Nej neće moći da se okreće sa svima svojim trupama u pozadinu desnog pruskog krila, ali će Rejov korpus biti dovoljan da zadrži Engleze, dok će Erlonov korpus izvršiti naređen pokret i verovatno proizvesti željeni efekat.

Pošto nema ni trenutka za gubljenje, Napoleon šalje direktno grofu Erlonu zapovest da kreće sa svojim korpusom u pozadinu desnog pruskog krila. Pukovnik Forben Žanson, koji nosi ovu zapovest, mora da ide zatim do maršala Neja da mu to saopšti.

Bitka

Boj za vezivanje snaga i iznuravanje. — 3 časa. —
 Na znak tri topovska pucnja, Vandam upućuje Lefolovu diviziju protiv Sent Amana, koji je držao Citenov korpus. Naskoro zatim, da bi odgovorio na protivnapad neprijatelja, on razvija na svom levom krilu Bertezenovu diviziju. Najzad, on napada odlučno Žirarovom divizijom na Amo (ili Mali Sent Aman).

Žerar napada Linji sa Pešeovom divizijom. Borba se širi od Amoa do Linjija vanrednom žestinom. Linji je padao iz ruku u ruke četiri puta.

⁴⁾ Grof of Lobaua.

⁵⁾ Usej, Vaterlo, 161.

Za to vreme Gruši sa svojom konjicom odbacuje neprijateljske delove ka Boanjeu i nastupa sa Iloovom divizijom (Zirarovom) ka Potriou i Tongrinelu.

Videći da je njegovo desno krilo obuhvaćeno Žirarovom divizijom, Bliher se odlučuje da sa jednom divizijom koja obrazuje njegovu rezervu i sa 47 eskadrona izvrši protivnapad na toj strani, da bi ostao gospodar terena na koji treba da izbije Velington.

Žirar odbija prusku pešadiju, ali pada smrtno ranjen.

U ravnici, Aberova divizija, poslednja Vandamova i Domonova konjička divizija iz 3-eg korpusa, odbijaju prusku konjicu.

5.30 časova. — U 5.30 časova nastupilo je zatišje u bici. Dok Bliher šalje pojačanja na front i upućuje južno od Brija Piršov korpus (2-gi) da ponovi protivnapad pokušan protiv našeg levog krila, Napoleon priprema svoj odlučujući napad (*attaque décisine*).

Odlučujući napad. — Po proračunu, oko 6 sati treba da se čuje top maršala Neja u pozadini pruske vojske. U tome momentu on će pustiti svoju pešačku gardu i Miloove grenadire na pruski centar. Ove trupe su već bile počele da se formiraju oko Linjija. Odjednom, jedan Vandamov ađutant javlja da se neprijateljska masa od 20.000 do 30.000 ljudi pojavila oko Viler Perijena, idući ka Flerisu. Vandam saopštava još da je Žirarova divizija već evakuisala La E (La Haye), i da će on sam biti prinuđen da evakuše Sent Aman.⁶⁾

Napoleon ne može sebi da objasni kako se engleska snaga mogla provući između dva Nejova korpusa. S druge strane, ove trupe ne mogu biti one Erlonove koje treba da stignu preko Marbea. On šalje svog ađutanta, generala Dežana, da ih izvidi. Očekujući njegov povratak, obustavlja pokret Garde protiv Linjija i ograničava se da pošalje Dihemovu diviziju Mlade garde u pomoć Vandamu. Ova pomoć je stigla baš kad treba.

Bliher čini još jednom napor protiv našeg levog krila. Na celom frontu bitka besni.

⁶⁾ Usej, Vaterlo.

Oko 6.30 časova general Dežan saopštava da je ono za što se mislilo da su engleske kolone korpus grofa Erlona. S obzirom na otstojanje na kome se nalazio taj korpus, Napoleon ne može da računa na njega za bitku i rešava se da uprkos svemu uputi svoj odlučujući napad na Linji.

Rezervne baterije su otvorile vatru na visove koji nadvišavaju Linji.

»U 7 časova«, kaže se u Biltenu, »mi smo bili gospodari svih sela koja su se nalazila na ivici jaruge koja je štitila neprijateljski položaj. Ali je neprijatelj svim snagama držao plato vodenice kod Bisija.

Car kreće sa Gardom ka selu Linjiju. General Žerar je uputio u napad generala Pešea sa ostatkom rezerve, jer su skoro sve trupe bile angažovane u selu. 8 bataljona Garde je izvršilo napad bajonetom, a pozadi njih 4 eskadrona careve pravnje, kirasiri generala Delora i generala Miloa, i gardiski grenadiri na konjima. Stara garda je bajonetima napala neprijateljske kolone koje su bile na visovima Bisija i u jednom času prekrila bojište mrtvima. Eskadron pravnje napade i probi jednu karu, a kirasiri potiskoše neprijatelja u svima pravcima. Do 7.30 časova mi smo zaplenili 40 topova, mnogo kola, zastava i zarobljenika, a neprijatelj je potražio spas u žurnom povlačenju«.

Za pola časa bitka je dobivena.

»To je bilo kao na pozornici«, pisao je Sult Davuu⁷⁾.

Dojuriv iz La Eja u brzom galopu, Bliher baca na našu napadnu snagu 32 Rederova eskadrona, jedine trupe koje su mu ostale.

Do pada noći francuski i pruski eskadroni su se kovitlali i sudarali na padinama visova pred gardiskim karama koje su nastupale lagano ali sigurno ka vodenici kod Bisija.⁸⁾

⁷⁾ Usej, Vaterlo. Davu je bio ministar vojske.

⁸⁾ Isto.

Pogoden jednim zrnom, Bliherov konj je pao i prisnuo svoga jahača; Bliher se nalazio jedno vreme usred francuskih kirasira, koji su u mraku prolazili pored njega ne videći ga. Digli su ga i odveli dalje od razbojišta u gomilu begunaca. Oni su bezbrojni. Sutradan ih je zadržano 8.000 kod Liježa i Ahena.⁹⁾

Francuska vojska je zanoćila na položaju. Zbog Nejovog nedolaska Napoleon nije mogao da ostvari bitku kako je zamislio niti da uništi prusku vojsku.

Boj kod Katr Braa. — Zašto Nej nije stigao kod Linija? Zašto se Erlon nije pojavio na bojištu?

Naznačen za glavnokomandujućeg 1-og i 2-og korpusa, Nej je dobio zadatak da spreči Engleze da stignu u pomoć Prusima tako da Napoleonu da vremena da potuče Pruse.

Najbolji način za izvršenje zadatka bio je da krene rano na marš, da napadne Engleze kod Katr Braa i protera ih odatle, sprečavajući njihov direktni dodir sa Prusima i ostavljući im za vezu sa njima samo uzane i teške puteve.

Preduzimajući odlučnu ofanzivu, Nej je imao veliki izgled da zbuni Engleze i da ih odluči da se prikupe za bitku daleko unazad, što bi donelo jedan dan. Kada bude postigao taj rezultat, on će moći odvojiti veći deo svojih snaga i uputiti ih Napoleonu.

Naprotiv, Nej je krenuo na marš vrlo kasno, i Englezzi, koji su uveče uoči toga dana imali samo 4 bataljona kod Katr Braa, imali su vremena da dovedu jače snage.

Nej, koji je ostavio Erlona pozadi, ne može samo sa Rejovim korpusom da zauzme Katr Bra. On čini još veću grešku pozivajući sebi Erlona, mada je Napoleon izrično naredio da on bude poslat na Linji.

Tako se Erlon, krivicom Nejovom, nije pojavio ni na jednom ni na drugom bojištu.

Nej je noću vratio svoje trupe u Fran.

⁹⁾ Isto.

17 jun. — 16-og uveče Napoleon se, ne znajući šta se dogodilo kod Katr Braa, ograničio na to da naredi Grušiju da do zore goni Pruse konjičkim korpusima Pažola i Ekselmana.

7 časova. — 17-og oko 7 časova izjutra on saznaće za borbu kod Katr Braa, ali još ne zna da li je Nej imao posla sa zaštitnicom ili sa celom Velingtonovom armijom.

U isto vreme Pažol jednom depešom javlja da goni *neprijatelja* u otstupanju ka Liježu i Namiru.

Neprijatelja? Je li to jedan korpus ili cela pruska armija?

Napoleon nije mogao doneti odluku na osnovu ovako šturih podataka.

TREĆI ČIN

OFANZIVA PROTIV ENGLESKE VOJSKE (Skica 66)

11 časova. — Pismo od Neja javlja da su Englezi na položaju kod Katr Braa sa 8 pukova i 2.000 konjanika. S druge strane, Pažol i Ekselman potvrđivali su povlačenje pruske armije ka Namiru i Žambluu, to jest ka njihovim magacinima.

Napoleon se tada odlučuje da krene protiv Engleza. On naređuje Neju da napada, a Mutonu da krene 6 korpusa ka Marbeu, da bi pomagao Nejov napad na Katr Bra, obuhvatajući levi bok Engleza. Druo treba da prati pokret sa celom Gardom.

Što se tiče Prusa, Napoleon naređuje Grušiju da ih goni. Potvrđujući uputstva koja mu je dao usmeno, on mu piše:

»Idite u Žamblu sa konjičkim korpusima generala Pažola i Ekselmana, lakovim konjicom 4-og korpusa, Testovom divizijom i 3 i 4 pešadijskim korpusom. Izvršite izviđanje u pravcu Namira i Mastrihta i gonićete neprijatelja. Izviđajte njegove pokrete i javljajte mi o njegovim pokretima tako da saznam njegove namere. Ja prelazim sa štabom u Katr Bra, gde su jutros još bili Englezi. Naša veza biće, dakle, neposredno kaldrmisanim drumom za Namir. Važno je da saznam šta će da rade Bliher i Velington, i da li nameravaju da prikupe svoje armije za osiguranje Brisla i Liježa, pokušavajući da biju bitku.

U svakom slučaju, držite stalno svoja 2 pešadijska korpusa prikupljena na prostoru od 4 km, tako da imate više izlaza za povlačenje. Postavite konjičke odrede za vezu sa Glavnim štabom».

7.30 časova. — Kod Katr Braa su Francuzi i Englezi ostali na svojim položajima. Oko 7.30 časova izjutra Wellington je doznao za Bliherov poraz kod Linjija i povlačenje Prusa ka Vavru. Ne mogući ostati istaknut kod Katr Braa i izložen napadima svih naših snaga, on se rešava da otstupi i posedne plato Mon Sen Žan južno od Soanske Šume.

10 časova. — On počinje povlačenje, njegova konjica ga osigurava. Ovo povlačenje nije bilo uznemiravano od Neja.

1 čas popodne. — Nešto pre jednog časa Napoleon stiže u Marbe. On se tu zadržava nekoliko trenutaka da bi sačekao vesti od Neja ili čuo grmljavinu topova. Nestrljiv, on je ponovo krenuo na marš ka Katr Brau. Usput je doznao za povlačenje Engleza. Vrlo nezadovoljan što mu Wellington izmiče, on kreće u gonjenje svim snagama sa konjicom na čelu.

2 časa. — Malo posle 2 časa konjica se sudarila sa engleskim baterijama na položaju koji je presecao put za Namir. U tom času je nastala jaka oluja koja je usporila pokret.

10 časova uveče. — Oko 10 časova uveče Napoleon stiže čelom svoje kolone na visove kod Bel Alijansa. Njemu se učinilo da je tamo video mnogo konjice i pešadije i, da bi se uverio, naredio je da 4 lake baterije otvore vatru. Tada su se otkrile mnoge neprijateljske baterije. Cela engleska armija bila je tamo.

Za to vreme šta se događalo na strani Prusa? Mesto da se povlače ka Mezi, Prusi su se povlačili ka Vavru, prepostavljajući kao bolje da napuste svoj komunikacijski pravac ka Namiru i Liježu nego da se odvoje od Wellingtona. Uostalom, oni su odmah uspostavili drugi komunikacijski pravac preko Tirlemona i Luvena ka Mastrihtu, Kelnu, Vezelu, Minsteru i Ehenu.

Podne. — Oko podne je Gruši krenuo u jednoj koloni ka Žambluu. Njegovo kretanje je bilo tako sporo da je Vandam stigao na tu tačku tek u 7 časova uveče, a Žerar u 9 časova. Ekselman je opet izgubio trag Prusima. Ubivakovalo se oko Žamblua.

Podaci prikupljeni uveče javljali su da Prusi nisu otstupili ka Namiru već da su išli delom ka Liježu, a delom ka Vavru. Ovi podaci su trebali odlučiti Grušija da odmah krene ka Vavru da bi sprečio Pruse da se sjedine i posle toga spoje sa Velingtonom. Naprotiv, Gruši se zadržava u Žambluu i odlaže gonjenje za sutradan.

U 2 časa izjutra, izveštavajući cara da su se Prusi povukli jednim delom ka Liježu a drugim ka Vavru, Gruši je dodoao: »ako konjički izveštaji jave da se glavna snaga Prusa povukla ka Vavru, on će je goniti da bi je odvojio od Velingtona«.

»U toku 17-og«, pisao je Napoleon na Svetoj Jeleni, »francuska vojska se našla pocepana na tri dela: 62.000 ljudi sa 212 topova pod carevom komandom išlo je ka Brislu, drumom od Šarleroaa; 34.000 ljudi i 108 topova pod komandom maršala Grušija išlo je ka ovoj prestonici putem od Vavra u gonjenje za Prusima; 3.000 ljudi je ostalo na bojištu kod Linjija (to je bila Žirarova divizija) radi ukazivanja pomoći ranjenicima i da za svaki slučaj služi kao rezerva kod Katr Braa. 4.000 do 5.000 ljudi iz rezervnog parka ostalo je kod Flerisa i Šarleroaa.

34.000 ljudi maršala Grušija, imajući 108 topova, bilo je dovoljno da se potuče pruska zaštitnica na svakom položaju koji bi ona posela, da se goni pobedena armija i da se zadrži.

To je bio lep rezultat pobjede kod Linjija, moći suprotstaviti 34.000 ljudi jednoj armiji koja je imala 120.000 ljudi.

62.000 ljudi pod carevom komandom bilo je dovoljno da se tuče Englesko-holandska armija od 90.000 ljudi. Nesrazmerna koja je postojala 15-og između dve zaraćene strane, koje su tada bile u odnosu 2 prema 1, bila je sasvim promenjena. Ona je sada bila u odnosu 3 prema 4. Da je Englesko-holandska armija potukla 62.000 ljudi koji su išli protiv nje, moglo bi se prebaciti Napoleonu da je rđavo računao; ali je izvesno, čak i po priznanju neprijatelja, da bi Englesko-holandska armija, da general Bilov nije

stigao, izgubila bitku pre 3 časa popodne, a da bi ona, čak i posle dolaska Bilova (čime je pojačana na 140.000 ljudi), da nije stigao Bliher sa 1 i 2 korpusom, ipak izgubila bitku između 8 i 9 časova uveče.

Marš ka Brislu u dve kolone u toku 17-og imao je više preimrućstava: levo krilo je pritiskivalo i zadržavalo Englesko-holandsku armiju; desno krilo, pod komandom maršala Grušija, gonio je i zadržavalo Prusko-saksonsku armiju. A uveče, cela francuska vojska trebala se naći ujedinjena na liniji od 20 km, od Mon Sen Žana do Vavra, imajući svoje pretstraže na ivici šume.

Ali, pogreška koju je učinio maršal Gruši zadržavši se 17-og kod Žamblua, prešavši u toku dana svega 8 km, umesto da nastavi pokret do Vavra, to jest da pređe još 12 km, ta je pogreška postala još veća i postala nepopravljiva pogreškom koju je učinio sutradan, 18-og, izgubivši 12 časova i stigavši tek u 4 časa popodne pred Vavr, umesto da stigne u 6 časova izjutra. A on je imao da pređe samo 16 km.

Određen da goni maršala Blihera, Gruši ga je izgubio iz vida čitava 24 časa, od 17-og u 4 časa popodne do 18-og u 4 časa popodne.¹⁾

I dalje, on dodaje:

»Maršal Gruši sa 34.000 ljudi i 108 topova pronašao je tajnu koju je izgledalo nemoguće pronaći, da u toku 17-og, noću 17/18-og i izjutra 18-og ne bude ni na bojištu kod Mon Sen Žana ni kod Vavra. Držanje maršala Grušija, koji se tako često odlikovao u toku 20 godina na čelu konjice, bilo je tako nepredvidljivo kao kad bi, na svom putu, njegova armija doživela zemljotres koji bi je progutao.²⁾

U toku te noći 17/18-og Napoleon nije skoro ni spavao. On se naročito bojao da Englesko-holandska armija ne iskoristi pomrčinu i ne umakne mu.

»Bilo je verovatno«, pisao je on, »da će vojvoda od Velingtona i maršal Bliher iskoristiti ovu noć da prođu kroz Soanjsku Šumu i da se sjedine pred Brislom. Posle ovog sjedinjavanja, koje bi

¹⁾ Rat 1815, XXXI, 181.

²⁾ Rat 1815, XXXI, 209.

se izvršilo pre 9 časova izjutra, položaj francuske vojske postao bi vrlo delikatan. Dve neprijateljske armije pojačale bi se svim snagama koje su se nalazile u pozadini. Bilo je nemoguće da se francuska vojska usudi da prođe kroz Soansku Šumu da bi na izlazu iz nje stupila u bitku sa snagama više od dva puta jačim, koje su usto posele položaj. Međutim, kroz nekoliko nedelja bi ruska, austrijska i bavarska vojska prešle Rajnu i krenule na Marnu. 5 korpus, koji je bio u osmatranju u Alzasu, imao je samo 20.000 ljudi.³⁾

U jedan čas noću, veoma obrvan ovim teškim mislima, Napoleon je izašao peške praćen samo svojim maršalom dvora. Njegova je namera bila da podne za engleskom vojskom ako se bude povlačila i da nastane da je napadne, bez obzira na pomrčinu, čim bude krenula. On je prošao duž pretstraža. Soanska Šuma je izgledala kao u požaru. Horizont između ove šume, Bren L'Alea, majura Bel Alijans i La Eja svetleo se od boračnih vatri. Vladala je najveća tišina.

Englesko-holandska armija bila je u najdubljem snu posle napora koje je izdržala prethodnih dana. Stigavši blizu šume zamača Ugomon, on je čuo lupu jedne kolone na maršu. Bilo je 2.30 časova. To je bilo vreme kada je zaštitnica trebala da počne da napušta položaj, ako bi se neprijatelj povlačio. Ali, ova je iluzija bila kratka. Lupa je prestala, pljuštala je kiša. Razni oficiri poslati u izviđanje i poverenici potvrdili su da se Englesko-holandska armija ne miče. U 4 časa su mu kuriri doveli jednog seljaka koji je služio kao vođa jednoj engleskoj konjičkoj brigadi, koja je išla da zauzme položaj na krajnjem levom krilu u selu Oen. Dva belgiska begunca, koja su napustila svoje pukove, saopštila su mu da se njihova vojska spremila za bitku i da nikakav pokret unazad nije učinjen...

Neprijateljski general nije ni mogao učiniti ništa suprotnije opštem duhu ovoga rata, pa čak i najprostijim ratnim pravilima, nego što je ostao na položajima koje je držao. On je imao iza sebe tesnac Soanske Šume, i ako bi bio potučen, svako bi mu povlačenje bilo nemoguće.

Dan se počeo pojavljivati. Car se vratio u svoj štab potpuno zadovoljan zbog velike pogreške koju je učinio neprijateljski ko-

³⁾ Rat 1815, XXXI, 181.

mandant, i vrlo nespokojan da ga rđavo vreme ne spreči da to iskoristi.

Snage koje je neprijatelj pokazivao bile su različno procenjene. Ali najiskusniji oficiri su ih, sa bočnim delovima, cenili na 90.000 ljudi, a to se slagalo i sa opštim podacima. Francuska vojska imala je samo 62.000 ljudi, ali zato pobeda nije izgledala ništa manje sigurna. Ovih 62.000 ljudi su bili dobre trupe, a u neprijateljskoj armiji su se samo Englezzi, kojih je bilo najviše 40.000, mogli za takve smatrati.

Bitka kod Vaterlooa

(Skica 67)

18-og je Napoleon kod Vaterlooa ili tačnije na Mon Sen Žanu, zametnuo svoju poslednju bitku.

Englesko-holandska armija je bila sa obe strane druma od Šarleroaa za Brisel, ispred Soanske Šume, posednuvši jedan dosta prostran plato. Desno krilo se naslanjalo na jednu jarugu sa one strane puta za Nivel. Centar je ispred Mon Sen Žana. Levo krilo se prostiralo do pozadi sela Eja. Rezerva je bila u Mon Sen Žanu.

Front je zaštićen ukopanim drumom koji ide iz Bren L'Alea za Oen i čini preponu koja izdaleka ne pada u oči.

Zamak Ugomon, majur La E Sent i selo La Ej obrazuju istaknute tačke*) ispred engleskog fronta koji se protezao oko 5 km.

Da bi sprečio povlačenje Velingtonovo, Napoleon je želeo da se rano izjutra baci na englesku armiju. Ali noćno nevreme je raskvasilo teren toliko da je bilo onemogućeno svako kretanje artiljerije i manevrovanje konjice. Bio je prinuđen da sačeka sunce koje će malo osušiti teren.

»U 8 časova donet je caru doručak, za koji je selo više generala. On reče: »Neprijateljska vojska je jača od naše skoro za jednu četvrtinu. Mi imamo najmanje 90 procenata za nas, a 10 protiv...«

*) Ustvari je to bila prva linija engleske odbrane koju su Englezzi otsudno branili. — Prim. red.

U tom momentu artiljeriski oficiri, koji su prešli preko ravnice, javljaju da bi artiljerija mogla manevrovati, mada sa izvesnim teškoćama koje će se za jedan čas smanjiti.

Car odmah skoči na konja; on krenu strelcima koji su se nalazioil prema La E Sentu, pregleda ponovo neprijateljsku liniju i naredi inžinjeriskom generalu Aksou, poverljivom oficiru, da se tamo približi više i uveri se da li je podignut još koji redut ili opkop.

Ovaj general se brzo vrati da izvesti da nije primetio nikakav trag od utvrđenja. Car razmisli četvrt časa i izdiktira zapovest za bitku, koju su dva generala pisala sedeći na zemlji. Adu-tanti je razneše raznim delovima vojske koji su bili pod oružjem puni nestrpljenja i vatre. Armija se pokrenula i pošla u napad u 11 kolona«.

Plan za bitku. — Ovaj plan nije bio uobičajenog tipa. On se sastojao iz jedne vrste *otsudnog napada* bez pret-hodnog iznuravanja i bez obuhvatnog napada.

Uveren da Wellington ima namenu samo da provuče svoju armiju kroz Soansku Šumu, da bi se sastao sa glavninom pruske vojske ispred Brisla i da tu čeka francusku vojsku, Napoleon hoće da se, dok Rej i Erlon zadržavaju neprijatelja sa fronta, probije ka Mon Sen Žanu sa 6-tim korpusom, ispred koga je ogromna artiljerija, da se dokopa te tačke i da se tu po svaku cenu drži tako da Englezima preseče njihov jedini otstupni pravac.

»Čete sapera iz 1-og korpusa biće pripravne da odmah barikadiraju Mon Sen Žan«, pisao je on u svojoj zapovesti za bitku.⁴⁾

On kombinuje ovaj iznenadni napad sa obuhvatnim napadom levog neprijateljskog krila. Za desno krilo on će se zadovoljiti samo da ga zadržava.

⁴⁾ Položaj Englesko-holandske armije ispred Soanske Šume sličan je položaju ruske vojske ispred reke Ale kod Fridlanda, pa je zato Napoleon i usvojio plan sličan planu za bitku kod Fridlanda.

On će da se trudi da se brzim napadom dočepa sela Mon Sen Žan, koje je tesnac za neprijateljsku vojsku, kao što je to bila varošica Fridland sa svojim mostovima za rusku vojsku 1807 godine.

Napoleonu je bilo javljeno da se jedan pruski korpus nalazi desno, ali on misli da je to samo pobočnica Blieherove armije na maršu ka mestu sastanka koje je označio Velington.

U 10 časova on je primio novo pismo od Grušija, datirano iz Žamblua, kojim mu javlja da dve pruske kolone maršuju koncentrično ka Brislu, u verovatnoj nameri da se pridruže Velingtonu.

Računajući na Grušija, ili, sav u uverenju da su Velington i Blieher ugovorili sastanak severno od Soanske Šume, Napoleon ne preduzima nikakve mere za slučaj ako Prusi imadnu nameru da se sastanu sa Anglo-Holandanima južno od šume, to jest kod Mon Sen Žana.

Evo kako je na Svetoj Jeleni Napoleon izložio svoj plan za bitku:

»Deset artiljeriskih diviziona, među kojima 3 diviziona od 12 funti, prikupilo se na levom krilu sa naslonom na drum od Šarleroaa, na brežuljcima Bel Alijansa i ispred levokrilne divizije 1-og korpusa. Oni su bili određeni da pomognu napad na La E Sent, koji su trebale da vrše 2 divizije iz 1-og korpusa (Erlonovog) i 2 divizije iz 6-og korpusa (Lobauovog) u vremenu kada druge 2 divizije 1-og korpusa krenu ka La Eju. Na taj način će celo neprijateljsko levo krilo biti obuhvaćeno.

Divizija lake konjice iz 6-og korpusa, u smaknutoj koloni, i divizija 1-og korpusa, koja je bila na njegovim krilima, treba da sudeluju u ovom napadu, koji će pomagati konjica iz 2-ge i 3-će linije, kao i cela pešadiška i konjička garda.

Francuska vojska, gospodar La Eja i Mon Sen Žana, presekla bi drum od Brisla celom desnom krilu engleske armije, onde gde su se nalazile glavne snage. Car je više voleo da obide levo neprijateljsko krilo nego desno: 1) da bi ga otsekao od Prusa koji su bili u Vavru, i da bi se odupro njihovom spajanju, ako su na to pomicali; ali, čak i da oni nisu na to mislili, ako se napad izvrši na desno krilo engleske vojske i ona bude potisнута, ona će se, prirodno, povući ka pruskoj vojsci; međutim, ako napad bude izvršen na levo krilo, ona će od nje biti odvojena i odbačena ka moru; 2) levo krilo je izgledalo mnogo slabije; 3) najzad, car je svakog trenutka očekivao dolazak jednog odreda maršala Gru-

šija na njegovo desno krilo i nije htio da rizikuje da od njega bude odvojen.

Za ovo vreme, dok su se činile sve te pripreme za otsudan napad... maršal Nej dobio je čast da komanduje velikim napadom na centru. On nije mogao biti poveren čoveku koji bi bio hrabriji i veštiji u ovoj vrsti posla... «

Bitka

10.30 časova. — Razvoj kolona je izvršen; car prolazi ispred fronta trupa.

2 korpus (Rej) je razvijen levo od puta za Brisel; 1-vi korpus (Erlon) desno, 6 korpus (Lobau) je grupisan pozadi majura Bel Alijans. Garda više unazad, na uzvišenje Ristema, gde se nalazio Napoleon. Laka konjica osigurava krila. 4 konjički korpus (Milo) je pozadi Erlonovog korpusa; 3 konjički korpus (Kelerman) je pozadi Rejovog korpusa. Gardiska konjica je razdeljena na oba krila.

11.15 časova. — Da bi privukao neprijatelja na sporedno krilo, Napoleon počinje napad sa te strane. U 11.15 časova Rej upućuje Žeromovu diviziju ka šumi kod zamka Ugomona. Žerom zauzima šumu, ali ne uspeva da zauzme zgrade. On je uporan, desetkuje diviziju i konačno biva odbiven u šumu.

Za to vreme se priprema veliki napad u centru, koji Nej treba da izvede. Ogromna baterija od 80 topova treba da mu otvori put.

1 čas popodne. — U momentu kada treba da otpočne otsudan napad, car primećuje kretanje trupa u pravcu Sen Lambera. On šalje Domonovu konjičku diviziju u izviđanje i naskoro doznaće od jednog zarobljenika da su ove trupe prethodnica Bilova, koji stiže sa 30.000 ljudi, i da druga 3 korpusa pruske vojske, ulogorovana jutros u Vavru, nisu imala nijednog Francuza pred sobom. Napoleon nije time zbumen; on računa da je Gruši otišao ka Vavru, gde će zadržati ta 3 korpusa ili će bar dovesti ka Plansnoau svojih 30.000 ljudi.

On se ograničava na to da Mutonovom (6-om) korpusu promeni pravac ka Sen Lamberu i daje mu uputstvo:

»Da izabere dobar položaj na kome će sa 10.000 ljudi moći da zadrži 30.000 ljudi, ako to bude bilo potrebno, i da snažno napadne generala Bilova čim bude čuo topovske pucnje ispaljene od trupa koje je maršal Gruši uputio za njima.«

U isto vreme, on šalje maršalu Grušiju hitno naređenje da se približi njemu. On računa da je Gruši izvršio ranije poslato naređenje da odvoji 6.000 do 7.000 ljudi ka Sen Lamberu.

Ali ceo plan za bitku je promenjen odašiljanjem 10.000 ljudi protiv Bilova. Napoleonu je ostalo samo 52.000 ljudi protiv 90.000 ljudi.

1.30 časova. — Otsudan napad. — U 1.30 časova car šalje Neju zapovest za napad. Baterija od 80 topova otvara vatru protiv engleskih položaja, i, posle pola časa artiljeriskog dejstva, on zaustavlja njenu vatru da propusti pešadiju Drua d'Erlona. Četiri divizije maršuju u ešelonima uлево na 400 m otstojanja između svakog ešelona. Nej i Erlon predvode napad.

Umesto da su trupe raspoređene u bataljonske kolone po divizijama, na polovini otstojanja ili na punom otstojanju, koji je raspored pogodan i za brz razvoj i za formiranje kare, svaki ešelon je obrazovan od razvijenih i smaknutih bataljona.

Dakle, nije bilo borbe za iznuravanje niti je makav obuhvatni napad privukao engleske rezerve na neku drugu tačku na bojnom polju; vatra 80 topova nije mogla za pola časa da napravi brešu. Zato je Neju napad propao pred La E Sentom, dok je njegovo desno krilo zadržano pred Papelotom koju nije moglo preći.

Međutim, Nej preuređuje svoje kolone; on stiže do La E Senta, a kako mu se Velington odupire masom konjice, Nej, radi daljeg prodiranja, traži pojačanja od cara. Napoleon mu šalje Milodove kirasire, koje on upućuje na prvu englesku liniju.

Iako se nije slagao sa ovim preuranjenim napadom, car smatra da je ipak najbolje da pokuša da ga učini otsudnim. On ga pomaže Kelermanovim kirasirima. Ovi povlače za sobom tešku gardisku konjicu koja vrši juriš

bez dobivenog naređenja. Ova konjička masa suzbija englesku konjicu, probija prvu liniju, ali se zaustavlja pred drugom, koju ne može da probije.

U to vreme car je morao poslati svoju Mladu gardu da pomogne Lobaua koga je jako pritiskivao Bilovljev korpus. Otada je on imao kao rezervu samo svoju Staru gardu.

Međutim, drugi jedan pruski korpus izbija od Sen Lambera, grozeći našoj pozadini. Napoleon protiv njega šalje deo Stare garde, a drugi deo čini poslednji pokušaj na Mon Sen Žanu; ali, treći pruski korpus izbija u blizini levog engleskog krila.

8 časova. — U tom momentu neprijatelj preduzima ofanzivu na celom frontu. Francuska vojska popušta i raspada se. Jedino se Stara garda, postavljena u karu, drži junački i biva iskasapljena.

Ostaci francuske vojske od Žemapa povlače se ka Šarleroau, a odatle ka Avenu i Lanu.

Mi smo izgubili 25.000 ljudi, od kojih 6.000 zarobljenih. Saveznici su izgubili 20.000 ljudi.

Gruši. — Šta se dogodilo sa Grušijem?

Uprkos podacima primljenim uoči toga dana, koji su ukazivali da se Prusi povlače ka Vavru, on je otišao iz Žamblua tek 18-og u 8 časova izjutra. Nastavljujući svoj marš, ne uznemirujući se jakom kanonadom koju je čuo kod Mon Sen Žana, on stiže u Vavr u 4 časa uveče, gde tek u 6 časova prima hitne Napoleonove pozive. Suvše je kasno. Nekoliko časova kasnije, doznajući za poraz kod Vaterloa, on vrši, shodno Napoleonovom naređenju, ekscentrično povlačenje ka Namiru, Živeu i Remsu.

Tako se završio ovaj rat od 1815 godine, koji bi potpuno izmenio opštu situaciju da je Napoleonov plan bio pravilno izvršen. Ali, od početka do kraja, događale su se nepredviđenosti.

15-og izjutra, Burmon, jedan od komandanata Žerarovih divizija, prebegao je neprijatelju i dao mu sve podatke. Vandam, koji ne dobija zapovest na vreme, pojavi-

Iluje se u Šarleroau sa korpusom tek u 3 časa popodne mesto u 10 časova izjutra. Da nije bilo ovog zakašnjenja od 7 časova, Fleris bi bio zauzet toga dana, što bi sutradan omogućilo iznenadni napad na Pruse u toku njihovog prikupljanja. Ovog istog dana Nej se, iako je imao 45.000 ljudi, ne usuđuje da nastupa do Katr Braa. Da je on zaузeo ovu tačku 15-og uveče, on bi se tu utvrdio i mogao bi sutradan odbiti Engleze sa malom snagom, a sa većom doći do Linjija.

16-og Žerar maršuje suviše sporo, zbog čega je kasno počela i bitka kod Linjija. Erlon nije izvršio Napoleonovo naređenje. Nej angažuje svoje snage sukcesivno, ne razume svoj zadatak, poziva sebi Erlona suprotno carevom formalnom naređenju, na taj način sprečava da bitka kod Linjija bude odlučujuća.

17-og Gruši neobjasnivo zadocnjava sa gonjenjem Prusa, gubi ih iz vida i mesto da nastupa do Vavra, zastavlja se u Žambluu, prešavši samo 7 km. Nej se kreće suviše kasno i pušta da mu Englezi izmaknu. I samo nebo nas je izneverilo. Oluja ometa naše nastupanje ka Bel Alijansu. Da smo tamo stigli u 3 časa, umesto u 6 časova uveče, Napoleon bi iznenadio englesku vojsku u toku izvršenja povlačenja.

18-og raskvašeno zemljište ne dozvoljava da počnemo bitku pre 11 časova.

Da je bitka počela rano izjutra, kao što je Napoleon želeo, on bi mogao razbiti englesku vojsku pre dolaska Prusa. Artiljerija na raskvašenom zemljištu nije mogla da manevruje onda kada je Napoleon računao na nju zbog slabosti naših snaga.

U samoj bici neprilike su se množile: rđavo angažovanje našeg levog krila troši mnogo snage i odlaže čas otsudnog napada; greška u formiraju napadnog poretka; najzad, uvlačenje u borbu i Garde, koja ostavlja Napoleona obezoružanog kad izbija pruska konjica.

Zašto tolike nesreće? Zato što su sve opruge populiste. Kao što piše Napoleon:

»Karakteri mnogih generala (a ovde treba čitati: Neja, Grušija i Vandama) su omekšali usled događaja iz 1814 godine. Oni su izgubili nešto od svoje smelosti, odlučnosti i poverenja koji su im ranije donosili toliko slave i doprinosili uspesima u prošlim ratovima.«

23 jun. — Napoleon, koji se vratio u Pariz 23 juna računao je na patriotizam Skupštine. — »Neka me pomognu«, govorio je on, »ništa nije izgubljeno«. Kao odgovor tražena mu je abdikacija, i on ju je dao.

29 jun. — Gruši stiže u Pariz sa 60.000 ljudi, čime su se snage pod komandom maršala Davua, ne računajući Narodnu gardu, pojačale na 100.000 ljudi.

Videći pogrešku koju su učinili Velington i Bliher, koji su se usudili da idu na Pariz, Napoleon nudi da se stavi na čelo trupa, ukazujući na to koliko je lako potući bar prvog neprijatelja. Odbili su ga.

Ugrožen da bude predat neprijatelju, Napoleon putuje za Rošfor, rešen da traži azil u Sjedinjenim Državama. Ali, prolazi su svuda čuvani. Posle dužeg kolebanja, on se predaje engleskom brodu Belerofonu, koji ga vodi na Svetu Jelenu. On je tamo umro 5 maja 1821 godine, posle šestogodišnjeg mučeništva.

Tako je završio najveći vojskovođa svih vremena. Njegov vojnički genije, kome je bila potrebna atmosfera bitke, povukao ga je iznad legitimne odbrane otadžbine i osvojenja Francuske revolucije.

Besumnje, bile su potrebne sve ove bitke i bojevi da se slomi stari režim. Sva ona krv prolivena na bojnim poljima Evrope bila je potrebna da bi, posle 30 godina, iskljalo seme Revolucije koje je razneseno iz Francuske 1793 godine.

Tako rat, delo smrti, radi na delu života i vojnički genije ruši sve prepreke na koje nailazi ljudski rod u svom stremljenju ka cilju...

KRATKA OBJAŠNJENJA ISTORIJSKIH LIČNOSTI, DOGADAJA I GEOGRAFSKIH NAZIVA

A

Aber (Habert Pierre Joseph, 1773—1825), francuski general. Stupio je u vojsku 1792. Učestvovao je u ratovima u Irskoj, Egiptu, Nemačkoj. Potukao je Špance kod Sagonta. 1815 borio se kod Linija i Vaterloa.

Akso (Haxo François Nicolas Benoit, 1774—1838), francuski general i inžinjer. Služio je u inžinjeriji i učestvovao u mnogobrojnim napadima i odbranama gradova za vreme ratova Revolucije i Carstva. Izvodio je značajne fortifikaciske radove kako u Francuskoj, tako i u inostranstvu, naime u Carigradu, gde ga je poslao Napoleon na traženje Sultana Selima. Komandovao je opsadom Anverske citadele 1832.

Izmislio je naročiti tip kazematiranih baterija koje je isprobao u Dancigu 1811, a docnije primenio u fortifikaciskom sistemu koji je predložio Montalamber.

Aleksandar Veliki (356—323 godine pre n. e.), makedonski car, veliki vojskovođa i državotvorac Staroga veka; sin Filipa Makedonskog. Pošto je pohodom u zaplavu Dunava i gušenjem ustanka u Tebi osigurao svoju pozadinu, krenuo je na istok, i svojim povedama stvorio je svetsku državu koja se prostirala od Dunava do Inda. Posle njegove smrti carstvo se raspalo, jer nije imalo svoju ekonomsku podlogu i pretstavljalo je privremeno vojno-administrativno objedinjenje.

Alvinci (Alvinczy ili Alvinczy Nikolas, 1735—1810), austrijski general. Bonaparta ga pobedio kod Arkole i Rivolija 1796 g.

B

Bagration (Багратион Пётр Иванович, 1765—1812), ruski knez i general, znameniti ruski vojskovođa. Učestvovao u ratovima protiv Turske, Švedske i Francuske, kao i u pohodu Suvorova u Švajcarsku. Naročito se odlikovao kod Šengrabena (1805) gde je sa

6.000 grenadira izdržao napad 30.000 Francuza, i kod Ejlaua gde je naneo Francuzima teške gubitke. 1812 komandovao 2-om ruskom armijom. U bici kod Borodina smrtno ranjen.

Bajalić (Bayalich), austrijski general-potpukovnik, rođen 1734 u Segedinu. U Turskom ratu 1788/89 branio je položaje Široka Rijeka, Dermoljevo i Velika Kladuša gde je naterao Turke pod begom Beširovićem u bekstvo. 1795 kao general-major komandovao je brigadom Rajnske armije. Borio se 1796 u Italiji uporno, ali ga je Masena u dva maha pobedio. Umro 1800 u Karlštatu.

Baragej d' Ilije (Baraguay d' Hilliers Louis, 1764—1812), francuski general. Istakao se 1796 u Italiji pod Bonapartom. Odlično se držao kod Austerlica i u Španiji 1810 godine.

Bard (Bard), selo u Italiji, u Pijemontu, provincija Torino. For Bard, koji zatvara dolinu Aoste na mestu gde reka Doara ulazi u dolinu Poa, zauzet je i razrušen od strane Francuza 1800 godine, i ponovo izgrađen 1815 godine.

Barklaj de Toli (Барклай де Толи Михаил Богданович, 1761—1818), ruski maršal i vojni ministar. 1812 komandovao 1-om istočnom armijom, ali je zbog neslaganja sa Kutuzovom napustio komandovanje posle Borodina. Posle smrti Kutuzova (1813) postao je glavnokomandujući ruske i pruske vojske protiv Napoleona. Istakao se u borbama 1813—1814 u Saksoniji i Francuskoj.

Beningzen (Бенигсен Леонтий Леонтьевич, 1745—1826), ruski knez i general. Istakao se u ratovima protiv Turske, Poljske i Francuske. Tukao se protiv Napoleona kod Ejlaua; obe su strane prisvajale pobedu, tako da je Beningzen dobio odlikovanje i čestitku od ruskog cara Aleksandra kao »pobednik nikada pobeđenog vojskovođe« (Napoleona). Inače, general bez vojničkog dara; reakcionar, podmitljivac i karijerist. Zbog intriga i mešanja u naredjenja glavnokomandujućeg, Kutuzov ga je 1812 udaljio iz aktivne vojske.

Bernadot (Bernadotte, 1763—1844), francuski maršal, intrigant, u početku revolucionarni general i vojni ministar, zatim švedski kralj pod imenom Karlo XIV. Stalno u sukobu sa Napoleonom, on je priželjkivao krunu Francuske posle proglašenja za švedskog kralja, ali nije uspeo da je dobije. 1814 izvršio je prisajedinjenje Norveške Švedskoj.

Bertezen (Berthezène Pierre, 1775—1847), francuski general i političar. Učestvovao je u svima ratovima Revolucije i Carstva.

Bertije (Berthier, 1753—1815), princ od Nešatela, vojvoda od Valanžena, princ od Vagrama, maršal Francuske. 1796 bio je načelnik štaba Italijanske armije. Bonaparta ga postavio za ministra rata pre bitke kod Marenga. Od 1804 do 1814 bio je Napoleonov načelnik štaba. 1815 godine izvršio samoubistvo.

Bertran (Bertrand Henri Gatien, 1773—1844), francuski general. Učestvovao u svima Napoleonovim ratovima. Kao veliki maršal dvora nasledio Diroka 1813 godine. Pratio je Napoleona na ostrvo Elbu, a zatim i na Svetu Jelenu, gde je ostao do 1821 godine. Napisao je dela: *Campagnes d' Egypte et de Syrie, mémoires pour servir à l'histoire de Napoléon dictés par lui-même, à Sainte-Hélène, au général Bertrand.*

Besijer (Bessières, Jean Baptiste, 1766—1813), vojvoda od Istre, maršal Francuske. Istakao se 1796 godine, te ga je Bonaparta poslao u Egipat. Istakao se i kod Marenga. Maršal od 1804. Komandovao je gardiskom konjicom i doprineo pobedama kod Austerlica, Fridlanda, Somo Sijera i Eslinga. Bio je u Španiji 1811, a 1812 štitio je otstupnicu od Moskve. Kao glavnokomandujući konjice poginuo je 1813, pri izviđanju uoči bitke kod Licena.

Bilov (Bülow Friedrich Wilhelm, 1755—1816), grof od Denevica i pruski general. Odneo je pobeđe nad Francuzima (1813) kod Lukana, Grosberena i Denevica i doprineo pobjedi u bici kod Lajpciga. 1815 godine komandovao je 4 armiskim korpusom. Znatno je doprineo porazu Napoleona u bici kod Vaterloa.

Bliher (Blücher Gerhard Leberecht, 1742—1819), knez od Valštata, pruski feldmaršal. Učestvovao je i istakao se u Sedmogodišnjem ratu. Posle izgubljene bitke kod Jene i Aueršteta 1806 godine, otstupao je sve do Libeka, gde je kapitulirao. 1813 i 1815 godine bio je glavni komandant pruske vojske. Istakao se naročito u bici kod Vaterloa, iako je bio u 73 godini života. Kao taktičar bio je osrednjih sposobnosti i za uspehe je imao da zahvali svojoj energiji i gvozdenoj volji radi čega je i dobio nadimak »general napred« (General Vorwärts).

Bolije (Beaulieu Jean Pierre, 1725—1819), austrijski general. Istakao se u Sedmogodišnjem ratu. 1792 pobjedio je Birona, a 1794 i Žurdana. Bio je glavnokomandujući austrijske vojske u Italiji 1796, i tada je potučen od Bonaparte.

Bomon (Beaumont de la Bonninière Marc Antoine, 1763—1830), francuski general, učestvovao u svima ratovima Republike i Carstva.

Braunšvajg (Braunschweig Karl 1735—1806), pruski general, učesnik u Sedmogodišnjem ratu. Saveznički glavnokomandujući protiv snaga Francuske revolucije 1792/93. Komandovao je pruskom vojskom 1806 i smrtno ranjen kod Aueršteta. Smatran je za najspasobnijeg generala u Evropi svoga vremena, mada je kod Valmija bežao ispred revolucionarnih generala — Dimurijea i Kelermana (1792).

Bude (Boudet Jean, 1769—1809), francuski general. Stupio je u službu 1792, borio se u Pirinejskoj armiji i zauzeo Gvadelupu od

Engleza. Komandovao je kod Marenga Dezeovom prethodnicom. Pobeda kod Eslinga je izvojevana zahvaljujući upornoj energiji njegove divizije.

Bukshevdén (Buxhöwden Eriedrich Wilhelm, 1750—1811), ruski maršal. Borio se u Poljskoj 1792—1794 pod komandom Suvorova. Komandovao je levim krilom ruske vojske kod Austerlica. Posle Tilzitskog mira bio je poslat da pokori Finsku (1808—1809).

Burmon (Bourmont Louis Auguste Victor, 1773—1846), maršal Francuske. Stupio kao oficir u gardu, emigrirao 1789, priključio se Vandejcima 1794, zauzeo Man 1799 godine. Posle eksplozije paklene maštine u Parizu 1800 zatvaraju ga kao sumnjivog u Bezansonu, odakle je pobegao 1804. Otada učestvuje u ratovima Carstva: ranjen je kod Licena 1813, sjajno se pokazao kod Nožana 1814. Posle prve Restauracije bio je pod komandom Neja. Ali, iako komandant divizije, on na četiri dana pred bitku kod Vaterloa napušta Napoleonovu vojsku i odlazi u Gan, gde se priključuje Luju XVIII.

C

Cezar, Gaj Julije (Gaius Julius Caesar, 101—44 godine pre n. e.), rimski diktator, vojskovoda i pisac. 60 godine pre n. e. obrazovao je prvi Trijumvirat sa Pompejem i Krasom sa ciljem da prigrabi vlast, a uskoro zatim postao je rimski konzul. Proslavio se prilikom osvajanja Galije (59—51). Pošto je Kras poginuo, između Pompeja i Cezara nastala je borba o vlast, u kojoj je Cezar pobjedio. Ugušio je ustank u Egiptu i na presto postavio Kleopatru (47), a zatim je potukao Pompejeve pristalice u Africi i Španiji. Ubijen je u Senatu (44 godine pre n. e.) od strane republikanskih senatora Bruta i Kasija.

U svojim »Komentarima« (58—52 pre n. e.) iscrpno je opisao rat sa Galima. Cezar je bio talentovan taktičar i oprezan političar. Pridavao je veliku pažnju obuci svojih trupa, manevrovanju i brzom marševanju. Njegovi borbeni poreci bili su veoma gipki. Bio je odličan organizator.

Cisalpiska Galija (Gaule cisalpine — Gallia cisalpina). Ime dato od strane Rimljana predelima nastanjениh Galima u severnom delu Italije.

Citen (Ziethen, Zieten, Hans Ernest Karl, 1770—1848), pruski maršal. Učestvovao je u pohodima protiv Francuske 1813 i 1814. Kao komandant brigade Klajstovog armiskog korpusa odlikovao se kod Lajpciga. Igrao je važnu ulogu u bici kod Vaterloa i primio je komandu pruske vojske koja je okupirala Francusku 1815. Kao komandant Šlezije postao je maršal 1835.

C

Čičagov (Чичагов, 1767—1894), ruski admiral. 1796 komandovao je anglo-ruskom flotom koja je imala zadatku da izbaci Francuze iz Holandije. 1812 godine dopustio je Napoleonu da umakne preko Berezine. Posle toga dao je ostavku i otišao u Francusku, zatim u Italiju i, najzad, 1834 godine, primio englesko podanstvo.

D

Davidović (Davidovich, Davidovics Paul, 1737—1814), mađarski general. Učestvovao je u ratu protiv Turske, a zatim u ratu u Italiji 1796. U kampanji 1805 istakao se kod Kaldiera. Zatim je postao komandant Komarna, gde je ostao do svoje smrti.

Davu (Davout, Louis Nikolas, 1770—1823), vojvoda od Aueršteta i knez od Ekmila, maršal Francuske. Istakao se kao komandant 3 korpusa Velike armije kod Aueršteta, sâm — protiv velike pruske armije. 1807 guverner Velikog Vojvodstva Varšave, 1808 vojvoda od Aueršteta, posle Vagrama princ od Ekmila.

Naročito se istakao u ratu protiv Rusije 1812 godine. Za vreme Napoleonove vladavine od »Sto dana« bio je ministar rata. Pao je u nemilost kod Burbona. Bio je jedan od najsposobnijih Napoleonovih generala.

Defrancs (Defrance Jean Marie Antoine, 1771—1835), francuski general. Istakao se kod Ciriha (1799), Vagrama (1809), u Rusiji (1812), u Saksonskoj (1813) i proslavio najviše kod Monmiraja (1814).

Delabord (Delaborde, Henri Fran ois, 1764—1833), francuski general. Bio je šef štaba armije za opsadu Tulona i komandant Korzike. Komandovao je u Pirinejskom pohodu 1749, a zatim i u svim operacijama na Rajni. Jedan od komandanata divizija maršala Mortijea za vreme pohoda u Rusiji. Oduševljeno pozdravio Napoleona pri povratku sa ostrva Elbe.

Deroa (Deroy Bernard Erasme, 1743—1812), bavarski general. Učestvovao u francuskim pohodima 1805 i 1806 na čelu bavarskih trupa, a potom je do 1809 upravljao finansijama Bavarske. Ponovo je stupio u aktivnu vojnu službu 1809 i zauzeo Insbruk posle bitke kod Abensberga. Kao general pešadije komandovao je Bavarcima 1812 i umro od rana zadobijenih kod Polocka.

Dese (Dessaix Josieph-Marie, 1764—1834), francuski general. Prvo je bio lekar u Parizu. On je 1792 organizovao jednu neregularnu jedinicu koja je pomogla zauzimanju Savoje od strane trupa Francuske revolucije. Istakao se u Tulonu, Pirinejima i Italiji. Branio je hrabro Savoju 1814 od Saveznika.

Desol (Dessolle Jean Joseph Paul Augustin, 1767—1828), francuski general. Zamenjivao je Moroa u ratovima 1800 i 1801. Bio je u nemilosti do 1814. Kao komandant Nacionalne garde u Parizu izjasnio se za Burbonce. 1818—1819 bio je ministar spoljnih poslova zahvaljujući umerenosti svojih mišljenja.

Despinoa (Despinoy Hyacinthe, 1764—1848), francuski general. Istakao se u Pirinejima, zatim u Italiji, prilikom opsade tvrdave Milana. Bio je guverner Aleksandrije.

Deze (Desaix, de Veuygoux Louis Charles, 1768—1800), francuski general. Istakao se komandovanjem u Rajnskoj armiji. Komandovao je prethodnicom Istočne armije i učestvovao u bici kod Piramide. U Egiptu je tako pribavio vladao da su ga nazvali »Pravični Sultan«. Kasnije je komandovao dvema rezervnim divizijama, sa kojima je poraz kod Marenga pretvorio u pobedu.

Dežan (Dejean Jean François Aimé, 1749—1824), francuski general, dvorski inžinjer. Istakao se pod Dimurijeom 1792 i Pišegrijem 1793. Bonaparta ga je odredio da izvrši organizovanje Ligurske Republike. Bio je ministar rata od 1802 do 1809.

Diga (Dugua Charles, 1740—1802), francuski general, istakao se u Egiptu, u bici kod Piramide.

Dihem (Duhesme, Philippe, 1766—1815), francuski general, ratovao u Vandeji, Napulju i Pijemontu. Bio je guverner Ziona 1802, komandant Katalonije 1808, a 1814 nimenovan je za pera Francuske od strane Luja XVIII. Na Vaterlotu je komandovao Mladom gardom i bio izrešetan kuršumima. Ubijen na jednoj farmi od strane husarske patrole.

Diloloa (Dulauloy Charles Randon François, 1764—1832). Istakao se kao i mnogi drugi u Revoluciji. Učestvovao je u ratu u Italiji (1805), u Pruskoj (1806—1807), u Španiji (1811—1812) i u Rusiji (1812). Proslavio se 1813 na čelu artiljerije carske garde. Za vreme Restauracije bio je komandant artiljerije. Za vreme vlade »od 100 dana« određen je za komandanta Liona, a posle Vaterloa povukao se u privatni život.

Dipon (Dupont de l' Etang Pierre, 1765—1840), francuski general i ministar. Učestvovao je u borbama kod Turnea, Valmija i Menona. Bio je Napoleonov pristalica, jedan od njegovih najboljih generala. 1805 poslat je u Nemačku armiju i potukao Melasa kod Ulma. Zatim je poslat u Španiju (1808) i kapitulirao kod Bajlena. To mu Napoleon nije nikada oprostio i internirao ga je u tvrđavu Žu, odakle ga je rehabilitovao Luj XVIII koji ga je nimenovao za prvog ministra rata.

Direktorijum (Directoire), naziv dat vlasti od pet članova, kojima je francuski Ustav poverio svu izvršnu vlast. Vladao je Francuskom od 5. brimera godine IV (27. oktobra 1795) do 18. brimera godine VIII (9. novembra 1799). U njemu je bilo pet direktora, čija

je izvršna vlast bila gotovo nezavisna od zakonodavnih organa i koji su upravljali pomoću dva doma: Saveta starih i Saveta pet stotina.

Dohturov (Дохтуров, Дмитрий Спreeвич, 1756—1816), ruski general koji je učestvovao u Švedskom ratu 1779—1780 i u ratovima protiv Napoleona I. Naročito se istakao pri zaštiti Smolenska i u Borodinskoj bici kad je komandovao centrom, a posle ranjanja Bagrationa — levim krilom ruske vojske.

Druo (Drouot Antoine 1774—1847), francuski general. Kao artiljeriski pukovnik doprineo je pobedama kod Vagrama i Moskve. Kao carevog adutanta 1813 prozvali su ga »Pametni Velike armije« (le Sage de la Grande Armée).

E

Erlon Drue (Drouet d'Erlon, 1765—1844), maršal Francuske. Istakao se u ratovima Revolucije i kao general u svima ratovima Carstva. Upletен u zaveru orleanista 1815, bio je uhapšen, ali ga Napoleon po povratku sa Elbe naimenuje za pera Francuske. Koliko je kod Zinjija bio neaktiv, toliko se istakao na Vaterlou. Osuden od Burbona na smrt, on je pobegao u Minhen, gde je upravljao jednom pivnicom. Kasnije se vratio u Francusku i bio generalni guverner Alžira 1834. 1843 dobio je zvanje maršala.

Evgenije (Eugène Beauharnais, 1781—1824), vojvoda od Lojtenberga, princ od Ajštata, vice-kralj Italije, pastorak Napoleona I i njegov bliski saradnik. Komandovao je sa uspehom operacijama u Mađarskoj (1809) a za vreme povlačenja iz Rusije 1812 zamenjivao je Napoleona a zatim i Mirata.

F

Favije (Fabvier Charles Nikolas, 1782—1855), francuski general. Učestvovao je u bici kod Austerlica kao artiljeriski poručnik. Ranjen 1812 kod Arapila, dobio je zadatak da podnese izveštaj Napoleonu koga je sreo pred Moskvom. Borio se kod Drezdена, a 1814 učestvovao i u odbrani Pariza. Bio je kao liberal, prijatelj Lafajeta i generala Foja. Borio se za grčku nezavisnost (1823) i branio Atinu od Rešid Paše (1827). Grci su mu podigli spomenik u Atini.

Ferdinand III (1769—1824), veliki vojvoda od Toskane, nadvojvoda austrijski. 1799 bio je zbačen sa prestola od strane Direktorijuma, ali je ponovo postavljen 1814 godine.

Fridrik Veliki (Frederic II le Grand, 1712—1786), pruski kralj. Cuveni vojskovoda i vešt administrator. Posle bitke kod Mol-

vica, 1741 godine, dočepao se Šleske. Za vreme Sedmogodišnjeg rata, kada je Pruska bila u savezu sa Engleskom, uspešno se odupro zajedničkim naporima Francuske, Austrije i Rusije (u bitkama kod Rozbaha, Zojlena, Corndorfa) i uspeo je da reorganizuje svoje istrošene države. 1772 godine učestvovao je u prvoj podeli Poljske. Pisao je memoare na francuskom jeziku. U svoj dvor privukao je Voltera i mnogobrojne naučnike i filozofe.

Frijan (Friant Louis, 1758—1829), francuski general. Učestvovao je u ratovima u Nemačkoj i u Italiji. Sa Dezeom je išao u Egi pat i vratio se tek sa poslednjim ostacima vojske. Kod Austerlica, Aueršteta i Ekmila pokazao je najveću neustrašivost. On je zauzeo čuvenu četvrtastu kulu u Vagramu, a u danima Moskve Seminskoj. Komandovao je divizijom garde kod Vaterloa.

Frimon (Frimont Jean, 1759—1831), austrijski general. Komandovao je 5 austrijskim korpusom 1813 i 1814 i zauzeo Savoju, Švajcarsku i Provansu, okupirao Bezanson i Lion i smestio se u Dižonu gde je ostao do 1818.

Ful (Phüll, Karl, 1757—1826), ruski general švedskog porekla. Stupio je 1777 u prusku vojsku i odlikovao se 1793 kod Karlsberga. 1806 kao general-major prešao je u rusku vojsku i 1812 projekto vao je plan o povlačenju na utvrđeni logor Drisu, kako bi evakua cijom stanovništva, opustošenjem zemlje i nestaćicom svih životnih namirnica francuskoj vojsci onemogućio uslove za život. To je izazvalo gnev naroda koji ga je naterao da ode u Englesku odakle se posle zaključenja mira vratio sa priznatim zaslugama. U istoriji ratne veštine poznat je po svojim šablonskim planovima. Njegovo porodično ime često se pogrešno piše Pful (Pfuel ili Pfuhl) i meša sa njegovim savremenikom Pfulom koji je istog porekla i koji je takođe bio kao general u pruskoj i u ruskoj službi.

G

Galski rat, 59—51 pre n. e., vodio je Cezar za osvajanje Galije. Posle osnivanja Trijumvirata, koji su sačinjavali Gaj Julije Cezar, Pompej i Kras, a kojim je ograničena moć Senata, onaj koji je želeo da bude na kraju pobednik, morao je stvoriti što je moguće veću vojnu silu. Zato je Cezar iskoristio vezu sa uticajnim ljudima, poznatim po ratnim uspesima i bogatstvu, da bi pored političkog, stekao i neophodan vojni značaj. Zauzimanjem Galije do Rajne i Okeana imao je namjeru da dobije, s jedne strane, sredstvo za svoju politiku, a s druge, izvezbanu i sigurnu vojsku.

Garnije (Garnier de La Boissière Pierre, 1755—1809), francuski general i političar. Učestvovao je u pohodu na Rajni i u bici kod Spirea (1792). Bio je inspektor konjice.

Giber (Guibert Jasques, 1743—1790), francuski general i vojni pisac. Učestvovao u Sedmogodišnjem ratu. 1786 postao je član Francuske akademije i dobio maršalski čin. Objavio je dela u dve sveske: *Essai de tactique générale* (1772), i *Défense du système de guerre moderne* (1779).

Giden (Gudin de la Sablonnière, 1768—1812), francuski general, koji je učestvovao u svima ratovima Revolucije.

Gruši (Grouchy, 1766—1847), markiz i maršal Francuske. Odlučan pristalica novih ideja i Napoleona sa kojim je učestvovao u svima ratovima. Za vreme Prve Restauracije stavljen je na raspoloženje, a za vreme vladavine od »Sto dana« primio je od Napoleona komandovanje konjičkom rezervom u Severnoj armiji. Za vreme bitke kod Vaterloa učinio je grešku što nije odmaršovao u pomoć Napoleonu. Prognan 1815 godine, proveo je 5 godina u Filadelfiji; amnestiran je 1821. Od Luja Filipa dobio je zvanje maršala i pera Francuske.

Gurgo (Gourgaud, 1783—1852), francuski general. Postao ordonans-oficir kod Napoleona (1811), i nije ga napuštao sve do njezove abdikacije, kada je prešao u telesnu gardu Luja XVIII. Posle Napoleonovog povratka sa Elbe, borio se na Vaterlou, i posle bitke bio je izabran kao jedan od one trojice koji su bili odredeni da prate Napoleona na Svetu Jelenu. Tu je pisao, po Napoleonovom diktatu, »Memoare za građu istorije Francuske pod Napoleonom«, izdate 1822—1823.

Gustaf Adolf (1594—1632), švedski kralj, koji je poginuo u bici kod Licena. Za vreme svoje vladavine vodio je skoro neprestano ratove protiv Danske, Poljske i Rusije. U bici kod Licena odneo je pobedu, ali je i sam u njoj poginuo. Imao je najmoderniju vojsku u Evropi svoga vremena kako u pogledu organizacije, opreme i naoružanja, tako i u pogledu obuke.

Guvion Sen Sir (Gouvion Saint-Syr, 1764—1830), markiz i maršal Francuske. Istakao se u opsadi Majnca 1795. Bio je ambasador u Madridu 1801. Borio se protiv Prusa 1806—1807 kao komandant kirasira, zatim je bio komandant armije u Kataloniji. Kao komandant armiskog korpusa u ratu protiv Rusije pobjedio je Vittgenštajna kod Polocka i primio maršalsku palicu.

Gvozdenović (Quosdanowich Karlo Pavao), austrijski general, rođen 1763 u Brestovcu, umro 1817 u Pančevu. 1795 bio je potporučnik i dodeljen Generalštabu, a 1799 generalštabni kapetan i kao takav učestvovao u bojevima protiv Francuza kod Kasana, na reci Trebiji i Čenoli. Odlikovao se hrabrošću i komandovanjem. U ratu 1805 bio je potpukovnik, a 1809 pukovnik Glavnog štaba. Učestvovao je u bitkama kod Asperna i Vagrama. 1814 komandovao je kao general u bojevima kod Kulma, Drezdена i Lajpciga, i na reci Minču u Italiji. Posle toga bio je komandant u Pančevu.

H

Hadik (Haddick, Hadik von Futak, Karl, 1756—1800), austrijski general. Borio se uspešno u pohodima u Nemačkoj 1795 i 1796 i u Italiji 1799, gde je komandovao divizijom i detašovanim korpusom. Poginuo je 1800 u bici kod Marenga.

Hanibal (Annibal, 241—183 pre n. e.), čuveni kartaginski vojskovođa za vreme Drugog punskog rata (218—201 pre n. e.). Pošto je zauzeo varoš Sagont (u Španiji), koja je bila u savezu sa Rimljanim, prošao je kroz Španiju u Južnu Galiju, prešao Alpe preko Mon Zenevra, potukao Rimljane na Tičinu i kod Trebije (218), Trazimenskog Jezera (217) i Kane (216), i dočepao se Kapue, gde je proveo zimu u logoru. Posle poraza svoga brata Hazdrubala (207) morao se vratiti u Afriku da brani ugroženu otadžbinu od Rimljana. 202 godine pobedio ga je Scipion kod Zame, te se sklonio kod siriskog kralja Antiohusa, a zatim kod bitinskog kralja (u Maloj Aziji). Otvorao se kada je saznao da će ga njegovi domaćini predati Rimljanim koji su ga tražili.

Haugvic (Haugwitz, 1752—1832), pruski državnik, ministar spoljnih poslova. On je ugovorio drugu podelu Poljske (1793) i zaključio sa Francuskom Republikom Balski sporazum (1795). 1804 zamenio ga je Hardenburg, protivnik Francuske. 1805 ponovo je došao na vlast i zaključio sporazum u Šenbrunu. Povukao se 1806.

Hiler (Hiller, 1754—1819), austrijski general. Ratovao je protiv Turaka 1788—1791, učestvovao je i u osvajanju Beograda pod Ladanom, kao i u borbama protiv Francuza 1792—1801. Istakao se kod Nojmarkta i Eslinga. Kod Vagrama je krilo kojim je on komandovao bilo pobednik, a 1813 doprineo je pobedama u Iliriji i Italiji.

Hoenloe (Hohenlohe Fridrih, Ingelfingen, 1746—1818), pruski general. Za vreme rata 1806 zauzeo je klanac između Salea i Tiriške Šume. Prethodnica njegovih trupa je potučena kod Salfelda, a glavnina uništena kod Jene. Kada je kod Aueršteta vojvoda od Braunsdajga bio smrtno ranjen, Hoenloe je preuzeo komandovanje pruskom armijom i njene ostatke prikupio kod Odre. Gonjen že stoko od Francuza, kapitulirao je kod Princlaua sa 15.000 ljudi. U Francuskoj je ostao do 1808.

I

Ilo (Hulot Etienne, 1774—1850), francuski general. Učestvovao je u bici kod Ciriha, a teško je ranjen kod Austerlica. Borio se kod Ejlaua i Hanaua.

J

Johan (Johann, 1782—1859), nadvojvoda austrijski. Od rane mладости morao je tri puta odigrati prvorazrednu ulogu na političkom polju. 1800 je u svojih 18 godina morao vršiti ulogu vrhovnog komandanta bavarske vojske kod Noenlindena, gde je bio potučen. 1809 na čelu Italijanske armije, zauzeo je Veneciju, što je učinilo da se ublaže posledice austrijskog poraza u Nemačkoj. Istakao se i u bici kod Raba.

K

Kampoformio (Campoformio, grad u Severnoj Italiji), u kome je zaključen Kampoformiski mir (17. oktobra 1797 godine) između Francuske i Austrije, posle sjajnih Bonapartinih pobeda u Lombardiji. Po tom miru Austriji je priznat posed Krfa i drugih ostrva u Jonskom Moru, koja su oduzeta Veneciji. Pored toga, Austrija je tim mirom dobila Istru, Dalmaciju, Frijul i deo Republike Venecije, istočno od reke Adiće, dok je Lombardija ušla u Cisalpijsku Republiku sa mletačkim gradovima (Mantova, Kremona, Brescia, Bergamo, Modena i dr.) i potpala pod francusku vlast.

Kara Sen Sir (Carra-Saint Cyr Jean, 1756—1834), francuski general. Često ga mešaju sa Guvion Sen Sirom. 1794 bio je šef štaba Ober Dibejea. Kad je ovaj otišao za ambasadora u Carigrad poveo je i Kara Sen Sira kao prvog sekretara, kome je poverena specijalna misija kod gospodara Vlaške i kod vidinskog paše Pažvan-Oglua. Istakao se docnije, pod Bonapartom, kod Marenga. Učestvovao je u ratu u Pruskoj, kod Ejlaura, zatim je komandovao Drezdenom, pa je poslan u Ilirske Provincije. 1812 komandovao je 32 divizijom u Hamburgu odakle se 1813 povukao.

Karlo, nadvojvoda (Charles-Auguste, 1771—1847), veliki vojvoda od Saksonije, Vajmara i Ajzenaha. Sa uspehom se borio protiv Napoleonovih generala Bernadota, Žurdana i Masene i pobeđivao. 1809 godine susreo se i sa Napoleonom koji ga je tukao u bitkama kod Abenzberga, Landshuta, Ekmila i Regenzburga i prisilio na povlačenje u Češku.

Karno (Carnot, 1753—1823), nazvan Veliki Karno, general i državnik Francuske, koji se kao inžinjer posvetio vojnim pitanjima. Bio je član Direktorijuma. Bio je optužen da je rojalista, te je pobegao, ali se 18. brimera vratio u Francusku i bio naimenovan za ministra rata 1800. Bio je član Tribunala, a kasnije guverner Anversa koji je herojski odbranio. Za vreme vlade od »Sto dana« bio je ministar unutrašnjih poslova, a za vreme druge Restauracije izgnan je. Otišao je u Varšavu, zatim u Magdeburg, gde je i umro.

Kasteks (Castex Bertrand-Pierre, 1771—1843), francuski general. Najpre je služio u Pirinejskoj armiji, zatim, od 1895 u Italiji. Istakao se kod Jene, Ejlaua, Fridlanda i Vagrama. Ranjen iz vatrenog oružja pri prelazu Berezine 1812 i sabljom u bici kod Drezdena 1813. Branio Anvers 1813.

Kelerman (Kellerman François — Christophe, 1735—1820), vojvoda od Valmija, francuski maršal. Stupio je u armiju sa 15 godina. Istakao se u Sedmogodišnjem ratu. Oduševljeno je prišao Revoluciji i branio je Alzas 1891. Istakao se kod Valmija. Za zasluge u Revoluciji, Napoleon mu je dao zvanje senatora, maršala, vojvode od Valmija, i oblast Johannisberg. 1814 prišao je Burbonima, koji su mu u znak zahvalnosti dali titulu pera.

Kelerman (Kellerman François — Etienne, 1770—1825), vojvoda od Valmija, general francuski, sin maršala Kelermana. Bio je u Italiji sa Bonapartom i tu dobio čin generala. Kod Marenga je komandovao brigadom, istakao se kod Austerlica, u Portugaliji i Španiji, kao i kod Licena i Baucena, zatim kod Katr Braa, kao i kod Vaterloa.

Kerasko (Cherasko), varoš u Italiji (Pijemont), na r. Tanaro, pritoci Poa; u njoj je sklopljeno 1796 godine primirje između Pijemonta i Napoleona Bonaparte.

Kilmen (Kilmaine, 1751—1799), irski general u službi Francuske. Služio je u francuskoj vojsci u Americi pod Rošamboom, ali je u momentu Revolucije povučen. Istakao se u ratu u Italiji, odakle je poslat u Švajcarsku, gde ga je na dužnosti zamenio Masena.

Klajst (Kleist, 1762—1823), grof, princ od Nolendorfa, pruski feldmaršal. Ratovao je protiv Francuske i bio pobednik u bici kod Zana.

Klapared (Claparède, 1770—1842), francuski general. Pratio je Leklera u San Domingo 1801; istakao se kod Ulma, Austerlica i Jene.

Klark (Clarke Henri, 1765—1818), princ od Ineburga, vojvoda od Feltra, maršal Francuske. Bio je pregovarač pri pregovorima sa Austrijancima. Jako privržen Napoleonu, bio je njegov lični sekretar za vreme konzulstva. 1806 bio je guverner Berlina, a 1807—1814 bio je ministar rata.

Klauzevic (Clausewitz, 1780—1831), pruski general. Bio je upravnik Ratne akademije u Berlinu. Veliki vojni mislilac. Njegovo najčuvenije delo »O ratu« izdato je posle njegove smrti (1833). Od 1812—1814 godine bio je u ruskoj vojsci.

Kleber (Kléber, Jean, 1753—1800), francuski general. Pošto je video da mu nema u vojsci napretka zato što nije plemić, dao je ostavku. Tek je Francuska revolucija omogućila da dođe do izražaja njegov vojnički talenat. Istakao se 1794 u boju kod Šarlroaa.

1796 bio je komandant Sambromeške armije. Naročito se proslavio u borbama u Egiptu 1798 i Siriji 1799 gde je protiv Mameluka izvojevaо pobedu. Sa admiralom Sidnejem Smitom sklopio je ugovor da ga evakuиšu, ali britanska vlada nije ratifikovala ugovor i tražila je da on položi oružje. Objavio je admiralovo pismo i dodao ove reči: »Vojnici, na ovakvo pismo odgovara se samo pobedama; spremite se za borbu«. Zatim je krenuo protiv Turaka i potukao ih kod Holiopolisa 20 marta 1800.

Klen (Klein Dominique Louis Antoine, 1761—1845), francuski general. Kao konjički oficir učestvovao je u svima ratovima Revolucije i postao je načelnik Maseninog štaba.

Kolber (Colbert, Pierre David zvani Edouard, 1774—1853), francuski general. Učestvovao u borbama na Rajni, u Vandeji i u Egiptu. Odlikovao se kod Jene, Pultuska, Ejlaua, Fridlanda i Vagrama, u Rusiji i Saksonskoj.

Kolenkur (Caulaincourt Armand Augustin Louis, 1772—1827), vojvoda od Vićence, francuski general i diplomata. Za vreme Revolucije bio je adutant svoga oca generala Kolenkura. 1801 poslat je u misiju u Rusiju. 1802 postao je Napoleonov adutant. Od 1807 do 1811 bio je ambasador u Rusiji. Kao ministar za spoljne poslove zastupao je Napoleona na Kongresu u Šatijonu, ali nije mogao dobiti uslove mira prihvatljive za Napoleona.

Kompan (Compans, 1769—1845), francuski general. Istakao se pod komandom Sišea. Bio je jedno vreme u Napoleonovom štabu.

Komitet javnog spaša (Comité de salut public), ustanovljen je od Narodne skupštine 6 aprila 1893, pred spoljašnjom opasnošću na Dantonov predlog. Imao je svu izvršnu vlast u svojim rukama. Članovi Komiteta su najpre birani na jedan mesec, ali su oni zadržali svoje funkcije više od jedne godine, sve dok nije Robespijer sa svojim prijateljima osigurao većinu za sebe i tako stvorio mogućnost da sproveđe krvavi teror nad svojim protivnicima i postane apsolutni diktator. Inače, Komitet je mnogo doprineo stvaranju francuske vojske i odbrani Revolucije.

Krej (Kray 1735—1804), baron i mađarski general. Istakao se u Sedmogodišnjem ratu i borio se protiv Francuske. Bio je komandant carske armije kada je potukao Šerera i zauzeo Mantovu.

Kutuzov (Кутузов Голенищев Михаил Илларионович, 1745—1813), knez od Smolenska, ruski maršal. Učestvovao je u ratovima protiv Poljske i Turske, pod komandom Suvorova, a pri zauzeću Akermana izgubio je jedno oko. U ratu 1805 komandovao je savezničkom rusko-austrijskom vojskom kod Austerlica, a u ratu 1811 protiv Turske bio je vrhovni komandant ruske vojske. U ratu protiv Napoleona 1812 došao je na čelo Vrhovne komande namesto Barklaja i posle bitke kod Borodina postao maršal. Umro je kao vrhovni komandant rusko-pruske vojske još za vreme rata protiv Napoleona, 1813 godine.

L

Laharp (La Harpe, 1754—1796), švajcarski general. Prognan iz Voa, on dolazi u Francusku i stupa u vojsku. Istakao se u opsadi Tulona. U Italiji se takođe istakao pod Kelermanom i Bonapartom. Na čelu francuske prethodnice prešao je Po, ali je kod Kelna ubijen iz mržnje od strane sopstvenih trupa.

Lan (Lannes Jean, 1769—1809), vojvoda od Montebela, princ od Sievera, maršal Francuske. Ratovao je u Italiji i istakao se kod Milesima, Dega, Lodijs i Basana. Ranjen kod Governola, dobio je kod Arkole još tri rane. Bonaparta ga šalje u Egipat; kao maršal, kod Austerlica komanduje levim krilom, kod Jene centrom, a kod Fridlanda osigurava pobedu. Bio je u Španiji, gde je rukovodio opsadom Saragose. Kod Alenberga pobedio je Austrijance, a kod Eslinga držao se čitav dan prema tri puta jačoj vojsci nadvojvode Karla. Na kraju bitke zalutala granata raznela mu je obe noge i on je podlegao ranama nekoliko dana posle amputacije. Po Napoleonovom mišljenju, Lan je bio po vrednosti iznad Moroa i Sulta.

Lapoap (Lapoype, La Poype Jean-François, 1758—1851), francuski general, šef štaba armije u Italiji 1743. Bio je komandant Tulona i obale Sredozemnog Mora. Služio je u Alpiskoj armiji 1797, zatim u Rajnskoj armiji. U Italiji se istakao u bici kod Novija 1799. Kao guverner Virtemberga branio se žestoko, ali je kapitulirao 1814 godine.

Lasal (Lassalle, Antoine — Chevalier, Louis Collinet, 1775—1809), francuski general. Stupio u vojsku kad je imao 11 godina. Bio je jedan od vrlo hrabrih i talentovanih vojnika. Učestvovao je u mnogim Napoleonovim bitkama u Italiji; kod Piramide u Egiptu je spasao život generalu Davuu; kod Vilnadela u Italiji pod njim su ubijena tri konja. Učestvovao je 1804 u bici kod Austerlica i proslavio se zauzimanjem Štetina. 1806 u bici kod Hajlzberga spasao je život Miratu koji je bio opkoljen od strane dvanaestorice Rusa. 1808 učestvovao je u borbama u Španiji. Poginuo je slavno u bici kod Vagrama.

Latur Mobur (Latour-Maubourg, 1768—1850), francuski general, služio kod La Fajeta, adutant kod Klebera u Egiptu. Ministar rata od 1819—1821, on je reorganizovao pešadiju.

Lefevr (Lefebvre, 1755—1820), vojvoda od Danciga, maršal Francuske. Po stupanju u vojsku poslat je u Rajnsku i Mozelsku armiju. Komandovao je prethodnicom Rajnske armije, a zatim Sambromeške armije. Kod Flerija je mnogo doprineo pobedi. Kao maršal Carstva 1807 godine opseо je i zauzeo Dancig. 1808 godine komandovao je 4 korpusom u Španiji, a zatim je Dunavskom armijom isterao Jelačića iz Tirola. Posle Napoleonove abdikacije prisao je Luju XVIII i postao per Francuske.

Legran (Legrand, 1762—1815), francuski general. On je učestvovao u bici kod Hoenlindena i pobedio, a istakao se kod Austerlica, Ejlaua, Eslinga, Vagrama i pri prelaženju Berezine.

Lekurb (Lecourbe, 1759—1815), istakao se kod Vatinjija i Flerija. Za vreme povlačenja iz Majnca, zbog sjajnog držanja, dobio je čin generala. Rat u Švajcarskoj (1799) doneo mu je slavu, jer je porazio Suvorova u klancu Sen Gothard, čime je osigurao Maseni pobjedu kod Ciriha. Komandujući desnim krilom Rajnske armije sudelovao je u bici kod Hoenlindena.

Lestok (Lestocq, 1738—1818), pruski general, koji je učestvovao u Sedmogodišnjem ratu (1787) i u ratu protiv Francuske (1792—1795). Bio je general i komandant korpusa 1807, kada je njegov dolazak na bojno polje u bici kod Ejlaua spasao Beningzena.

Loazon (Loison, Louis Henri, 1771—1816), francuski general koji je učestvovao u operacijama u Švajcarskoj i Italiji, u Španском ratu i ratovima protiv Rusije.

Lobau (Lobau Georges Mouton, 1770—1838), grof od Lobaua, maršal Francuske. Služio je kao dobrovoljac u Severnoj armiji, a u Italiji pod Masenom učestvovao u herojskoj odbrani Čenove. Bio je adutant Bonapartin, učestvovao je u bitkama kod Austerlica i Jene. 1808 poslat je u Španiju gde je zauzeo Medinu i Burgonj. Zarobljen je posle Lajpciga. 1815 primio je komandu 5 korpusa na čijem še čelu istakao kod Vaterloa.

Loriston (Lauriston Jacques Alexandre Bernard Law, 1768—1828), maršal Francuske, diplomata i ministar. Učestvovao je u bici kod Austerlica, zauzeo Dubrovnik 1807, odlikovao se kod Raba i Vagrama 1809. Zarobljen je u Lajpcigu 1813. Dočnije se vezao za Burbone i postao per, markiz, ministar i maršal.

M

Mak (Mack, 1752—1828), baron od Lajberiha, austrijski general. Borio se kao glavnokomandujući Napuljske armije protiv Šampiona 1797. Bio je u zarobljeništvu u Parizu do 1800. Car Franja ga je postavio za glavnokomandujućeg svoje armije 1805 godine. Napoleon ga je iznenada napao i zatvorio u Ulmu sa 30.000 ljudi, primoravši ga da se predava. Osuđen je na smrt od jednog ratnog saveta, ali je ostao u zatvoru dve godine i kasnije je pomilovan.

Makdonald (Macdonald, 1765—1840), maršal Francuske, jedan od najtalentovanijih Napoleonovih generala, koji je učestvovao u svima ratovima Republike i Carstva, i koji se istakao u operacijama u Alpima 1800—1801 godine. Posle bitke kod Vagrama, u kojoj se takođe istakao, postao je vojvoda od Taranta. Bio je pobeđen od Suvorova u bici na Trebiji 1799 godine.

Mare (Maret Hugues Bernard, 1763—1839), vojvoda od Basana, francuski državnik. Po svom povratku iz Egipta, Napoleon ga je postavio za generalnog sekretara, a posle pada u nemilost Buri-jena, poveo ga je sa sobom u svoje pohode. Kao ministar spoljnih poslova 1811 određen je da pre pohoda na Rusiju sklopi savez sa Pruskom i Austrijom. Bio je kod Napoleona za vreme pohoda 1813 i 1814.

Marila (Marulaz ili Marola Jacob François, 1769—1842), učestvovao je u ratovima Republike. Odlikovao se u bici kod Ciriha (1799). Učestvovao je u bici kod Austerlica (1805) i kod Ejlaua. Kod Labiaua (Pruska) naterao je na predaju oružja jedan korpus od 5.000 ljudi. Kod Vagrama je zarobio 11 topova i razbio 3 kare. Kod Ekmila je bio ranjen. Za vreme invazije utvrdio je Bezanson i držao ga 4 meseca.

Marmon (Marmont, Auguste Frédéric Louis, 1774—1852), vojvoda od Raguze (Dubrovnika), maršal Francuske. Učestvovao je u opsadi Tulona. Bonaparta ga je poveo u Italiju kao adutanta. Za vreme ekspedicije u Egiptu istakao se u opsadi Aleksandrije i kod Piramide. Bio je generalni guverner Ilirskih pokrajina. Za vreme njegove uprave u Dalmaciji izrađeno je 320 km puteva. On je potsticao industriju, trgovinu i školstvo. Odbacio je Austrijance na Znajm na Dunavu i za to dobio maršalsku palicu. Zamenio je Masenu u Portugaliji. Istakao se na Marni, ali pošto se sa svojim korpusom povukao u Eson, blizu Korbeja, stupio je u tajne pregovore sa Saveznicima čim su zauzeli Pariz, što je dovelo do neizbežne Napoleonove abdikacije.

Maršan (Marchand, 1765—1851), francuski general. Ratovao je u Italiji i na Rajni. Borio se u Španiji, Rusiji, kod Licena, Bau-cena i Lajpciga.

Masena (Massena, 1756—1817), vojvoda od Rivolija, princ od Eslinga, maršal Francuske. Istakao se kod Rivolija, Ciriha, u op-sadi Čenove, kod Eslinga. 1795 pod komandom Kelermana i Šerera potisnuo je i odbacio Austrijance iz Ligurije i Apenina. 1796 bio je komandant Bonapartine prethodnice, a 1798 naimenovan za guvernera romanskih pokrajina. 1799, kao komandant Rajnske i Dunav-ske armije, dok je Lekurb zaustavljao Suvorova u klancu Sen Got-hard, on je gonio saveznike. 1800 bio je opkoljen u Čenovi od strane Austrijanaca, a otpor koji im je pružao čitava četiri meseca doprineo je pobedi kod Marenga. 1807 komandovao je u Poljskoj levim krilom Velike armije i sprečavao Ruse da napadnu Fran-cuze. Ovenčao se slavom kod Eslinga i Vagrama. Zbog neuspeha u Portugaliji protiv Wellingtona pao je u nemilost. 1814 vezao se za Burbone, a za vreme vladavine od »Sto dana« ostao je neaktivran. Posle Vaterloa bio je guverner Pariza.

Masenbah (Massenbach, Chrétien de, 1758—1827), pruski ofi-cir. Kao pukovnik 1806 bio je načelnik štaba kod princa Hoenloea.

Za vreme bitke kod Jene pokazao je potpunu nesposobnost. Da bi se opravdao, napisao je *Considérations sur les événements des années 1805 et 1806*. Napisao je takođe i *Mémoires pour servir à l'histoire de la Prusse sous les rois Frédéric-Guillaume II et Frédéric-Guillaume III* (1810). 1817 pruska vlada, nezadovoljna njegovim publikacijama, osudila ga je na 14 godina zatvora. 1826 je pomilovan.

Melas (Michael, 1729—1806), austrijski general, učestvovao je u Sedmogodišnjem ratu. Komandovao je austrijskom armijom u Italiji 1799. Bio je pobednik kod Kasove, Novija i Djenola, ali je bio potučen od Bonaparte kod Marenga (1800).

Metternih (Metternich-Winneburg, 1773—1859), knez, austrijski diplomata i državnik. Za njegov život vezana su dva dela: obaranje Napoleonove dinastije i održavanje austrijske nadmoćnosti. Čitave 34 godine bio je gospodar Austrije i jedan od arbitara Evrope. U zemlji je podržavao apsolutizam, a u spoljnoj politici učinio je, pomoću Svetе alijanse, da preovlada isti sistem u celoj Evropi, što je postizao bilo oružjem ili kongresima. Izlazio je na kraj sa svima pokretima u Evropi do 1848, kada je, usled naranjanja slobodarskog pokreta i pobune u Beču i Milatu, dao ostavku.

Milo (Milhaud Edouard Jean Baptiste, 1768—1833), francuski general, revolucionar, učestvovao u Konventu (1792), a potom je stupio u vojsku kao komandir eskadrona. Služio 1796 u Italijanskoj armiji. Učestvovao je u državnom udaru od 18 brimera. Od 1805 pratio je Napoleona kroz Evropu i pokazivao uvek neustrašivu hrabrost. Milovi kirasari postali su legendarni.

Miloradović (Милорадович Михаил Андреевич, 1770—1825), ruski general, rodio se i umro u Petrogradu (Lenjingradu). Bio je general-major (1799) i pratio je Suvorova u Italiju. Potukao je Turke 1808 blizu Bukurešta. 1812 komandovao je kod Moskve. On je bio glavni inicijator za spaljivanje Moskve. Za vreme povlačenja Francuza stavljen je u prethodnicu ruske vojske i potučen je kod Fišbata, maja 1813, ali tri meseca docnije doprineo je porazu Vandamovom (Vandamme) pred Kulmom. 1819 postao je guverner Petrograda. Ubijen je iz pištolja za vreme pobune koja se dogodila za vreme borbe oko nasledstva prestola cara Aleksandra I.

Mira (Murat, Joachim, 1767—1815), napuljski kralj, maršal Francuske, zet Napoleona I. Bio je sa Bonapartom u Italiji kao njegov ađutant. 1796 dobio je čin brigadnog generala, čin diviziskog generala 1799, maršalsku palicu 1804 i, najzad, Veliko Vojvodstvo Berg. Kao komandant konjice učestvovao je u pohodu na Rusiju. Svoje kraljevstvo Napulj, koje je dobio po odlasku Žozefa u Španiju, izgubio je 1815. Pri pokušaju da zauzme Napulj (1815 godine), bio je zarobljen i streljan.

Molitor (Molitor Gabriel Jean Joseph, 1770—1849), maršal Francuske. 1793 i 1794 bio je u Severnoj i Rajnskoj armiji. Ranjen je pri opsadi Majnca. 1799 borio se u Švajcarskoj pod Masenom i u Rajnskoj armiji pod Morđom. Odlikovao se u Tirolu i Grisonu. 1805 služio je u Italijanskoj armiji i potukao nadvojvodu Karla kod Kaldijera. Bio je generalni guverner Dalmacije i posle mira u Presburgu morao je predati Rusiji. 1807 bio je guverner Pomeranije. Odlikovao se kod Eslinga i Vagrama. 1811 postao je generalni guverner Holandije koju je energično branio 1813. Slavno se borio za vreme rata u Francuskoj pod Makdonaldom. Za vreme vlade od »Sto dana« bio je komandant mobilne garde u Alzasu.

Monbren (Montbrun Louis Pierre, 1770—1812), francuski general. 1799 bio je načelnik štaba brigade u Dunavskoj armiji. Iстакао се код Аустрије и у походу у Шлезији. Командовао је лаком пољском коњицом у Шпанији 1808. Нарочито се одликовао у бојевима код Екмиле и Рабе. 1810 био је командант масениће коњице у Португалији. 1812, у походу на Русију, командовао је конјићким корпусом. Погинуо је у Москви.

Monsej (Monsey de Jeannot, 1754—1842), војвода од Конеглијана, маршал Francuske. Zauzeo je Navaru kao glavnokomandujući Pirinejske armije, borio se kod Marenga, zauzeo Valtelinu. Bio je generalni inspektor žandarmerije. Komandovao je 3 armiskim korpusom u Španiji, где je zauzeo Valenciju i opsedao Saragosu. Komandovao je Flandriskom armijom a kasnije je bio glavnokomandujući Nacionalne garde Pariza, kad se istakao braneći barijeru kod Клишија од Saveznika. Bio je uhapšen pri procesu маршалу Неју, jer је odbio да председава Ратном савету који је Неју судио, али је после годину дана rehabilitovan. Ratovao je у Španiji 1823 као командант 3 корпуса.

Moran (Morand, 1771—1835), francuski general, присталица Револуције. Истакао се у Rajnskoj armiji i u Italiji. Учествовао у походу у Египат, а докније се истакао i u бici код Аустрије. За време владавине »Sto dana« био је уз Наполеона i борио се на Ватерлоу у својству carevog adutanta.

Moro (Moreau, 1763—1813), francuski general. За време Револуције постао је general i komandovao je Severnom armijom namesto Pišegrija. Potukao je nadvojvodu Karla kod Hendenhajma, прешао Dunav, али је morao da otstupi posle Žurdanovog пораза код Virzburga. Komandovao je Sambromeškom armijom i Rajnskomozelskom. Zbog svojih uspeha постао је rival Napoleonu i bio затворен, осуђен i прогнан, te se kasnije stavio u službu руском цару Александру I. Bio je savezničки саветник за време рата 1813 i doprineo je njihovim uspesima. Kod Drezdena je смртно ранjen.

Mortije (Mortier Edouard Adolphe Casimir Joseph, 1768—1835), војвода од Trevize, maršal Francuske. Истакао се svojim

komandovanjem u raznim armijama: Sambromeškoj, u Švajcarskoj, a kod Leobena je sa 4.000 ljudi potukao rusku armiju od 30.000 ljudi. Komandovao je 8 korpusom Velike armije i zauzeo Kasel i Hamburg za vreme rata 1807. Borio se kod Leobena (1797), Fridlanda (1807), Moskve (1812), zatim kod Licena, Baucena, Drezdena, Lajpciga i Hanaua, i na kraju je branio Pariz od Saveznika. Odbio je da zasedava na suđenju Neju i bio je degradiran. Kasnije je rehabilitovan i postao ministar rata.

N

Nansuti (Nansouty, 1768—1815), francuski general. Istakao se u Napoleonovim ratovima.

Nej (Ney Michel, 1769—1815), vojvoda od Elhingena, princ od Moskve, maršal Francuske. Vrlo brzo napredovao u vojsci, jer se istakao kao vojskovoda kod Altenkirhena, Vircburga, Manhajma i Hoenlindena. Ratovi 1805, 1806 i 1807 doneli su mu ime »najhrabrijeg među hrabrima«. Bio je u Španiji, zatim u Portugaliji pod zapovedništvom Masene, ali je zbog nesporazuma sa njim povučen na dužnost komandanta 3 korpusa. Za vreme rata u Rusiji potukao je Ruse kod Smolenska i na reci Moskvi. U povlačenju Velike armije iz Rusije bio je u zaštitnici i pokazao izvanrednu hrabrost i hladnokrvnost, te je dobio titulu princa od Moskve. Potukao je saveznike 1813 kod Vajsenfelda, ali je i sam bio potučen kod Denevica. Posle abdikacije Napoleona prišao je Luju XVIII., ali po povratku Napoleonovom opet se stavio sa svojim trupama pod njegovu komandu. Zbog toga je posle osuden na smrt kao veleizdajnik.

C

Ot (Ott, 1738—1809), austrijski feldmaršal. Ratovao protiv Turaka 1789, protiv Francuske 1793, u Italiji 1796. Istakao se pod zapovedništvom Suvorova 1799, borio se kod Novija, opsedao Ankunu, služio u Pijemontu pod Melasom i komandovao armiskim korpusom koji je zauzeo Ženevu 1799 godine.

Ornano (Ornano, Philippe Antoine, 1784—1863), maršal Francuske. Učestvovao je 1799 u drugom pohodu u Italiji, a 1802, u ekspediciji u San Domingu, kao adutant generala Leklera. Kao komandant bataljona korzikanskih strelaca odlikovao se kod Austerlica, a zatim 1805, kod Jene i Libeka. Istakao se u Španiji (1809 i 1811). Učestvovao je u pohodu na Rusiju i doprineo pobedi kod Borodina. Pokazao je veliku energiju pri povlačenju iz Rusije. 1813 nasledio je Besijera kao komandant konjičke garde. Učestvovao je u odbrani Pariza 1814.

Ožero (Augereau, 1757—1816), maršal i per Francuske, vojvoda od Kastiljona. Po stupanju u francusku vojsku 1792 istakao

se u Vandeji i Pirinejima. Učestvovao je u državnom udaru 18 fruktidora i od Napoleona dobio maršalsku palicu. Učestvovao je u svim ratovima Carstva, a naročito se istakao kod Jene, Ejlaua i Lajpciga. Bio je jedan od prvih koji je prišao Luju XVIII i dobio od njega zvanje pera. Odbio je da učestvuje u suđenju Neju.

P

Pažol (Pajol Claude Pierre, 1772—1844), francuski general, a 1791 ađutant Kleberov. Istakao se za vreme pohoda kod Austerlica i Jene svojim smelim konjičkim marševima a naročito 1807 kod Eslinga i Vagrama. Za vreme pohoda u Rusiju tukao je Bagrationa kod Ošmijanija. Teško ranjen kod Možajska, nije služio do 1813. Po povratku u vojsku istakao se kod Licena, Drezdена i Lajpciga. 1814 hrabro je branio Montro od Saveznika. Učestvovao je i na Vaterlou i u Revoluciji 1830 godine.

Pful (Pfuel, Pfuhl, Ernest, 1779—1866), pruski general. Posle 1806 stupio u austrijsku vojsku, a 1812 prešao u rusku vojsku pa se 1815 ponovo vratio u prusku vojsku. 1848 kao guverner Berlina ugušio je ustank u Poznanju i postao ministar rata. Napisao je **Beiträge zur Geschichte des letzten französisch-russischen Kriegs** (Berlin, 1814, prvo izdato 1867 pod nazivom **Der Rückzug des Franzosen aus Russland** 1867).

Pijsegir (Jacques Puysegur, 1656—1743), markiz i maršal Francuske. Ratovao je pod Lujem XIV od 1677 do 1713. Bio je član Ratnog saveta. Napisao je delo **L'art de la guerre par principes et par règles**.

Platov (Platov, 1751—1818), ruski general. Učestvovao je u ratu pod komandom Suvorova. Kao kozački ataman napadao na Veliku armiju, naročito pri povlačenju. Učestvovao je u bici kod Lajpciga 1813 i nastupao do Pariza. Junačka dela i surovost njegovih kozaka ostali su legendarni.

Ponjatovski (Poniatowski, 1762—1813), poljski general. Bio je sin Andreje Ponjatovskog, maršala austrijske vojske i brata poljskog kralja Stanislava. Borio se protiv Rusa koji su pozvani u Poljsku od strane Konfederacije. Pošto je i kralj pristupio Konfederaciji, Ponjatovski je napustio komandovanje i otišao u inostranstvo. Vratio se u Poljsku za vreme ustanka koji je podigao Košćuško u kome se vidno istakao. Posle stvaranja Velikog Varšavskog Vojvodstva 1807 godine, postao je ministar rata i primerno organizovao poljsku vojsku. 1809 hrabro je zadržao napad Austrijanca kod Rascina pored Varšave. 1812 komandovao je poljskim korpusom koji je bio u sastavu Velike armije. Posle povlačenja ostao je veran Napoleonu koji mu je u bici kod Lajpciga dao čin maršala Francuske. Mada ranjen, štitio je povlačenje Francuza, ali pritešnjen od neprijatelja, sa konjem se bacio u reku Elster, pri čemu se udavio.

R

Rej (Reille 1775—1860), maršal Francuske, stupio je u vojsku kao dobrovoljac 1792 i hrabro se borio kod Montenota, Lodija i Arkole 1796. Učestvovao je u ratovima Velike armije, kod Jene, Pultuska i Fridlanda. Bio je adutant kod Napoleona i istakao se kod Eslinga i Vagrama.

Rejnije (Reynier Jean Ebenezer, 1771—1814), francuski general, istakao se pod Pišegrijem. Učestvovao je u ekspediciji u Egiptu i doprineo pobedi kod Heliopolisa. 1805 učestvovao je u ratu u Italiji i kasnije, po povratku u Francusku, učestvovao u bici kod Vagrama.

Rihel (Rüchel Ernest Philippe, 1754—1824), pruski general. 1771 stupio je u pešadiju i bio u štabu Fridriha II. 1793 borio se u Palatinatu. Unapreden je u čin generala i učestvovao je u bici kod Kajzerlauterna (1794). 1796 postao je guverner Potsdama. Važio je kao poslednji i najbolji učenik Fridriha II. 1806 primio je komandu jednog armiskog korpusa i učestvovao u bici kod Jene gde je teško ranjen.

Robespijer (Robespierre, Maximilien Franćois Isidore, 1758—1794), francuski političar, vođa jakobinaca. Član komune i delegat Pariza u Konventu. Pri procesu Luju XVI tražio je smrt bez odlaganja. Kao član Komiteta narodnog spasa koristio se izdajom Dmurije za optužbu protiv žirondinaca. Postao je svemoćan u Komitetu narodnog spasa. U želji da ostvari jedinstvo i slogu po svaku cenu prihvatio je teroristički pokret koji je sledio padu žirondinaca. Posle pogubljenja ebertista i dantonista on je sprovodio politiku revolucionarne vladavine.

Međutim, članovi Konventa su se udružili protiv njega i 9 termidora doneli su odluku o hapšenju oba brata Robespijera, Sen Žista, Kutona i Lebaa. Napor, komune, Kofinala i Anrioa nisu mogli da izazovu pobunu u Parizu, Robespijer je smrtno ranjen i, sutradan, već umirući od zadobijene rane, odveden na glijotinu.

Roge (Roguet Franćois 1770—1864), francuski general, borio se u Italiji, a i u ostalim ratovima Carstva. Na Vaterlou je poslednji napustio bojno polje na čelu Stare garde.

Ronjija (Rogniat Joseph, 1767—1840), francuski general. Stupio je u inžinjeriske jedinice 1789 i učestvovao u svima ratovima Carstva, a 1816 postao generalni inspektor inžinjerije. 1829 izabran je za člana Akademije nauka. Napisao je mnoga dela, od kojih je najpoznatije: »Razmišljanja o ratnoj veštini« (Considérations sur l'art de la guerre).

Ruska (Rusca Franćois Dominique, 1761—1814), francuski general. U početku Revolucije bio je lekar u Monaku i vodio aktivnu propagandu za Revoluciju u Nici, ali je bio kažnjen i konfiskovan mu je imanje. Izbegao je u Francusku, učestvovao u pohodu

u Italiju (1796). Pao je u nemilost, pa je zatim ponovo pozvan pod zastavu vice-kralja Italije 1809, i tukao je više puta austrijsku vojsku. Bio je u penziji od 1814 kada je postavljen za komandanta Soasona. Poginuo je na čelu male jedinice kojom je komandovao.

S

Saken (d'Osten — Sacken, 1790—1881), ruski general. Učestvovao je u ratovima protiv Napoleona I. Dočnije se istakao u ratu na Kavkazu i ratovima protiv Persije (1826—1827), Turske (1828—1829), Poljske (1831), Mađarske (1849). Od 1851 do 1856 branio je Odesu a zatim Sevastopolj.

Sardinija (Sardaigne), kraljevina u Severnoj Italiji, glavno mesto Torino, koja je posle 1870 bila jezgro oko koga su se okupile druge oblasti, te je na taj način stvorena ujedinjena Italija. Ime joj dolazi od ostrva Sardinije. Postojala je od 1720—1798, zatim od 1814—1860.

Savoja (Savoie), oblast u Francuskoj, koja se nalazi na granici Švajcarske i Italije, između Alpa, jezera Lemana i Rone.

Sen Bernard (Saint-Bernard), klanac na Alpima između Švajcarske i Italije, kojim prolazi kolski put. Uspešan prolaz Napoleonsih trupa kroz njega (1800) učinio ga je čuvenim.

Sen Gothard (Saint-Gothard), alpiski masiv, važan hidrografski čvor, iz koga izviru Rajna, Rona, Ar, Rojs, Tičino, itd. Kroz njega je prokopan tunel dug 14.920 m koji vezuje švajcarske i italijanske železnice.

1799 godine Suvorov je izvršio pohod u Švajcarsku preko Sen Gotharda, pošto je tim pravcem bilo najzgodnije da se nanese udar u pozadinu Maseninih trupa.

Seririje (Sérurier Jean Mathieu Philibert, 1742—1819), maršal Francuske. Ratovao je u vreme Sedmogodišnjeg rata i bio ranjen kod Varburga. Istakao se u Portugaliji i na Korzici i borio se u Italiji 1795. Po povratku u Pariz pomogao je Napoleonu 18 bri-mera i bio nimenovan za komandanta Nacionalne garde u Parizu. Za vreme Luja XVIII dato mu je zvanje pera, ali se kasnije, za vreme vladavine »Sto dana«, vratio ponovo Napoleonu.

Simplon (Simplon), prelaz na Alpima. Nalazi se na granici između Švajcarske i Italije. Napoleon je preko ovog prevoja izgradio put, koji je čuven po pravim umetničkim delima (mostovima, zaštitnim galerijama protiv lavina, skloništima za zalutale putnike i dr.). Prohodan je i preko zime.

1906 izgrađen je kroz taj prevoj tunel za železnički saobraćaj koji povezuje Francusku sa Italijom.

Siše (Suchet, Louis Gabriel, 1772—1826), vojvoda od Albifera, maršal Francuske. Vrlo mlađ je stupio u vojsku kao dobrovoljac

i istakao se za vreme rata u Italiji, gde je 1800 odbranio granicu kod Vara, dok je Masena bio opsednut u Denovi. Komandovao je kasnije divizijom kod Austerlica, Salfelda, Jene i Pultuska. Bio je u Španiji, gde je ostao do 1814 godine. U Španiji je zauzeo Leridu i odneo još jednu pobedu kod Sagonta, što mu je donelo maršalsku palicu i titulu vojvode od Albefera.

Soltik (Soltyk Roman, 1791—1843), poljski general koji je služio i pod Napoleonom. Istakao se kod Lajpciga i učestvovao u pobuni 1830. Dao je nekoliko istoriskih dela: *La Pologne, précis historique, politique et militaire de la révolution du 29 novembre* (Paris, 1833), *Napoléon en 1812* (1836), *Relations des opérations de l'armée aux ordres du prince Poniatowski pendant la campagne de 1809 en Pologne* (1841).

Suam (Souham, 1760—1837), francuski general. Kao vojnik bio je hrabar, ali je imao labilan karakter i kao komandant bio dosta malih sposobnosti. Izdao Napoleona u nekoliko mahova.

Sult (Soult, 1769—1851), vojvoda od Dalmacije, maršal Francuske. Stupio je u Rajnsku armiju 1792 godine. Borio se u ratovima u Švajcarskoj i Italiji. Sjajno se pokazao kod Austerlica, zatim kod Ejlaua i Fridlanda. Kasnije je odneo pobedu kod Okane i pomogao Maseni da ponovo zauzme Portugaliju. Komandovao je u bitkama kod Licena i Baucena i poslat je u Španiju, gde se borio protiv Wellingtona.

Suvorov (Суворов, Александър Васильевич, 1730—1800), ruski feldmaršal i vojskovoda. Istakao se u Sedmogodišnjem ratu, a igrao je vrlo važnu ulogu i u ratu sa Poljskom 1768—1772 godine. U ratu sa Turcima, potukao ih je kod Oršave, a po povratku u Rusiju uništio je poslednje ostatke Pugačovljevih trupa. U novom ratu protiv Turaka istakao se u bici kod Kinburna (1787), u opsadi Očakova (1787/88), a zatim kod Rimnika i Izmaila (1789). Ponovo poslat u Poljsku, zauzeo je Varšavu 1794 godine. Katarina II dala mu je čin maršala. Posle toga otišao je u Italiju. Kod Trebija i Novija zadobio je pobjede, što mu je donelo titulu kneza Italije.

Sveta Jelena (Sainte-Hélène), englesko ostrvo u Atlantiku. Čuveno je po tome što je Napoleon na njemu proveo dane svoga zatočenja od 17. oktobra 1815 do 5. maja 1821 godine.

Š

Sabran (Chabran Joseph, 1763—1843), francuski general. Učestvovao je u bici kod Lodija 1795, kao i u borbama u Švajcarskoj pod Masenom 1799. Osvojio je tvrđavu Bard u dolini Aoste (1800) i posle Marenga bio komandant u Pijemontu.

Sarnhorst (Scharnhorst, Gerhard Johann David, 1755—1813), pruski general. Bio je profesor artiljeriske škole u Hanoveru. Ista-

kao se u borbama kod Hondšuta (Hondschoot) i Menina u hanoverskoj vojsci, ali pošto nije bio plemić, nije mogao da napreduje u vojsci. Posle toga stupio je u prusku vojsku i dobio plemstvo od pruskog kralja koji mu je poverio vojno vaspitanje pruskog princa. Bio je ranjen kod Aueršteta, a učestvovao je i u bici kod Ejlaua. Posle Tilzita unapređen je za glavnokomandujućeg i primio je resor ministarstva rata, na kom se položaju pokazao kao odličan reorganizator vojske. Kod Licena je teško ranjen i ubrzo je umro od posledica rane.

Šerer (Schérer, Barthélemy, Louis Joseph, 1747—1804), francuski general i ministar. Posle služenja u austrijskoj vojsci stupio je u francusku vojsku 1780. Istakao se kod Valmija i Landaua. Posle službe u armijama Pišegrija i Žurdana primio je komandovanje nad armijom Istočnih Pirineja, zatim nad Italijanskom armijom. Iako pobednik kod Lana (Laon), on nije umeo da iskoristi pobjedu, te je bio smenjen, a na njegovo mesto došao je Bonapart. 1797 bio je ministar rata, ali kao ministar nije imao uspeha, te je bio primoran da podnese ostavku Direktorijumu.

Štofel (Stoffel Eugène, 1823—1880), francuski oficir i vojni pišac. Kao vojni ataše francuske ambasade u Berlinu, slao je brojna dokumenta o pruskim pripremama za rat. Na početku rata 1870—1871 bio je član Štaba Rajnske armije. 1871 objavio je svoje delo »Vojni izveštaji iz Berlina od 1866 do 1870« — (**Rapports Militaires écrits de Berlin, de 1866 à 1870**). Kako je to delo bilo apologija carstvu, a istovremeno napadalo vladavinu Nacionalne odbrane, pukovnik Štofel je stavljen u penziju.

Švarcenberg (Schwarzenberg Karl, 1771—1820), knez od Švarcenberga, vojvoda od Krumaua, austrijski maršal i diplomata. Posle kapitulacije kod Ulma uspeo je da se izvuče i da se spase brzim povlačenjem. 1812 bio je komandant pomoćnog austrijskog korpusa, a 1813 nimenovan je za glavnokomandujućeg savezničkih vojski i komandovao je njima kod Lajpciga i Drezdena (1813), a kasnije u Francuskoj (1814).

T

Taljeran (Talleyrand Périgord Charles Maurices, 1754—1838), princ od Beneventa, veliki francuski diplomata. Od malena je bio hrom te se po želji porodice odao svešteničkom pozivu, iako za to nije imao mnogo sklonosti. Izabran za člana Ustavotvorne skupštine, postao je njen pretdsednik. Bio je naročito zainteresovan finansiskim problemima, i doprineo je da se bogatstva crkve stave na raspolažanje naciji. Zbog veza sa Dantonom otišao je u London, odakle je bio proteran, te je dve godine živeo u SAD. Vratio se u Francusku po odluci Konventa i postao ministar inostranih poslova. Prišao je Bonaparti i radio na pripremanju ekspedicije za

Egipat. Udržao se sa Bonapartom protiv Direktorijuma. Napoleon mu je dao zvanje velikog komornika 1804 godine.

Za vreme rata 1806—1807 Taljeran je dugo boravio u Varšavi i uzeo učešća na mirovnoj konferenciji u Tilzitu. U međuvremenu je pripremao plan invazije Španije. Kada je pratio Napoleona u Egipat, imao je sastanak sa carem Aleksandrom, što se protumačilo kao izdaja. Zbog toga kao i zbog njegove veze sa Fušem, Napoleon mu je oduzeo zvanje velikog komornika. Posle Restauracije opet je igrao vidnu ulogu i postao ministar spoljnih poslova. On je predstavljao Francusku na Bečkom kongresu, i to je najznačajnija stranica u njegovom životu. Sklopio je tajni savez sa Engleskom i Austrijom, ali nije uspeo da spreči osnivanje Pruske na Rajni. Posle Vaterloa on se sa Lujem XVIII našao u Monsu i sa njim se vratio u Pariz, postao pretdsednik Saveta i ponovo veliki kancelar. Kasnije ga je Luj Filip naimenovao za francuskog ambasadora u Londonu, gde je imao puno uspeha. Neutralnost Belgije 1830—1834 i Alijansa u velikoj su meri njegovo delo.

Tilman (Thielman Johann Adolf, 1756—1824). Učestvovao je u ratovima 1796 i 1806. Naročito se istakao kod Borodina (1812) komandujući jednom konjičkom brigadom.

Tiren (Turenne, 1611—1675), maršal Francuske. Za vreme Luja XIV učestvovao je u osvajačkim ratovima. Smatran je za jednog od najsjajnijih francuskih vojskovoda svoga vremena. Za njega je Napoleon I rekao: »Od svih generala pre mene — i od onih koji će, možda, doći posle mene — od svih je najveći Tiren«.

Tjer (Thieres Adolphe, 1797—1877), francuski državnik i istoričar. 1871 izabran je za pretdsednika Republike, ali su ga monarhističke i konzervativne partie svrgnule s vlasti. Napisao je značajna istorijska dela: *Histoire de la Revolution française* (1824—1827), *Histoire du Consulat et de l'Empire* (1845—1862).

Tjeri (Thierry Augustin, 1795—1856), francuski istoričar. Dao nekoliko poznatih istoriskih dela, među kojima: »Zabeleške iz francuske istorije«, »Priče iz doba Merovinga«, »Razmišljanja o istoriji Francuske«, i druga.

Tugendbund (Tugendbund — Savez vrline; Tugend — vrlina, Bund — savez) je savez koji je formiran u Kenigzbergu, uprleoće 1808, od strane jedne grupe pruskih patriota, radi pripremanja nacionalnog oslobođenja Nemačke putem moralne regeneracije. Njime je upravljao odbor od šest članova biranih naročito iz univerzitetske sredine. Svoju aktivnost pokazao je tajnom propagandom koja je nagnala Napoleona I da od pruskog kralja (1800) traži njegovo raspuštanje. Ali savez je tajno produžio svoj rad i odigrao značajnu ulogu u nacionalnom ustanku 1813. Raspušten je 1815 zbog svojih liberalističkih težnji.

U

Udino (Oudinot, Nicolas Charles, 1767—1847), vojvoda od Ređija, maršal Francuske. Istakao se kod Biča, Kajzerlautena, Trira i Nekeraua. Pod Moroom učestvovao je u pohodu na Rajnu, u Švajcarsku i Italiju (1799). 1805, na čelu grenadira, izvojevao je pobedu kod Veringena i doprineo uspehu kod Austerlica. Odlikovao se 1806, a sledeće godine pobedio kod Ostrolenke i proslavio se kod Fridlanda. Bio je guverner Danciga, a zatim Erfurta. Napoleon ga je pretstavio ruskom caru kao Bajarda francuske vojske (»Vitez bez mane i straha«). 1809 njegova neustrašivost kod Landshuta i Vagrama donela mu je maršalsku palicu i titulu vojvode od Ređija. Kao komandant 2 korpusa za vreme pohoda u Rusiju pokazao je zadivljujuću hrabrost pri prelazu Berezine. 1813 borio se hrabro kod Baucena.

V

Vandam (Vandamme, 1770—1830), grof od Ineburga, francuski general. Pre Revolucije služio je u kontinentalnim jedinicama na Martiniku. Kao komandant 9 korpusa Velike Armije zauzeo Šleziju 1812 godine. Nije se slagao sa princom Žeromom, ali je ipak komandovao prilikom rata u Saksoniji 1813 godine. Posle Drezdena i pohoda u Češku bio je zarobljen od Rusa u Kulmskom Tesnacu, te se u Francusku vratio tek 1814 godine. Istakao se kod Linjija i Vaterloa.

Vandeja (Vandée), oblast — departman na zapadu Francuske, na obali Atlantika, nosi naziv prema istoimenoj reci koja kroz nju protiče. Vandejski rat je ustank, koji je među seljacima Bretanje, Poatua i Anžua izazvan 1793 od reakcije povodom donošenja građanskog zakona za sveštenstvo i opštu vojnu obavezu.

Velington (Wellington, »Gvozdeni vojvoda«, 1769—1852), engleski maršal i državnik. Učestvovao je u ratu u Holandiji pod komandom vojvode od Jorka, zatim u Indiji, a naročito se istakao u Španiji, kada je kod Talavere potukao francuske trupe, koje su bile pod komandom Viktora i naterao ih da se povuku, dok je on sa svojim trupama ušao u Madrid (1812). Posle toga postao je vrhovni komandant u Španiji, potukao Francuze (Sulta) kod Vitorije 1813 godine i gonio ih preko Pirineja sve do Tuluze. Kod Vaterloa se naročito istakao gde je sa Bliherom odneo pobedu nad Francuzima, a potom ušao u Pariz i zauzeo ga 7. jula 1815. Bio je komandant savezničkog okupacionog korpusa u Francuskoj sve do 1818 godine.

Vernek (Werneck, 1748—1806), austrijski feldmaršal. Borio se 1796 kod Vircburga. 1797 komandovao je ispočetka sa uspehom, kod Niderhajma, ali je docnije pobeden i penzionisan. 1805 je reakti-

viran. Kapitulirao je kod Trohtelfingena (1808) i trebao je zbog toga biti stavljen pod ratni sud, ali je pre toga umro.

Viktor Amede (Victor — Amédée III, 1726—1796), kralj Sardinije. Po dolasku na presto, organizovao je vojsku po ugledu na prusku vojsku. Bio je veliki protivnik Revolucije (primao emigrante — vojvodu od Artoaa i druge).

Viktor (Victor Claude Perrin, 1766—1814), vojvoda od Beluna, maršal Francuske u Danskoj, a posle bitke kod Fridlanda dobio je zvanje maršala, zatim guvernera Berlina. Bio je komandant francuskih trupa u Španiji, gde je potučen od Velingtona. Ratovao je u Rusiji i Nemačkoj. Prišao je Bourbonima i učestvovao u suđenju Neju zahtevajući njegovu smrt. 1821 bio je ministar rata, a 1823 glavnokomandujući.

Vilnev (Villeneuve Pierre, 1763—1806), francuski viceadmiral. Istakao se u bici kod Abukira, i bio guverner Martinika. Nelzon ga je potukao i zarobio. Po oslobođenju pošao je u Pariz da opravda poraz, ali se u putu ubio.

Vincingerode (Wintzingerode, 1770—1818), ruski maršal i diplomata. Prvo je stupio u austrijsku vojsku i borio se protiv Francuske, a zatim 1797 u rusku vojsku. 1805 je u svojstvu izvanrednog ruskog ambasadora, imao zadatak da privuče berlinski i bečki dvor u koaliciju sa Engleskom u čemu je i uspeo. 1812 godine pao je u francusko zarobljeništvo, ali je ubrzo oslobođen. 1813 godine komandovao je savezničkom konjicom kod Licena, borio se kod Grozberena, Denevica, Lajpciga, Arsija na Obu, a 1814 godine potukao ga je Napoleon kod Sen Dizjea.

Vitgenštajn (Wittgenstein Peter, 1769—1843), ruski knez i maršal. U ratovima protiv Napoleona (1812—1814) komandovao je delovima ruske vojske, a posle smrti Kutuzova (1813) primio je vrhovnu komandu nad Ruskom armijom.

Voboia (Vaubois, 1748—1839), francuski general. 1793 služio je u Alpiskoj armiji, zatim učestvovao u opsadi Liona. Istakao se kod Arkole i u Egiptu. Bio je guverner Malte.

Voroncov (Воронцов Михаил, 1782—1856), ruski knez, diplomat i general. Učestvovao je u pohodu na Kavkaz, zatim 1812 i 1814 protiv Francuske. Bio je opunomoćeni ministar na Kongresu u Eks la Šapelju 1818. 1823 postao je guverner Nove Rusije i Besarabije. Izgradnja Sevastopolja je velikim delom njegovo delo.

Vurmzer (Wurmser Sigismond, 1724—1797), austrijski general. Prvo je služio u francuskoj vojsci od 1745—1747, a kasnije je stupio u austrijsku vojsku. 1793 učestvovao je u opsadi Majnca, a 1795 kao komandant Gornjorajnske armije zauzeo je Manhajm. 1797 pozvao ga je bečki dvor u Italiju, ali ga je Bonaparta potukao kod Kastiljona i Montekjara tako da je morao da kapitulira kod Mantove.

Z

Žerar (Gérard, Etienne Maurice, 1773—1852), maršal Francuske. Istakao se kod Austerlica 1805, a 1806 komandovao je saksonskom konjicom kod Vagrama. Učestvovao je u pohodu na Rusiju. Istakao se kod Baucena 1813 godine. Po povratku sa Elbe, Napoleon mu je dao komandu nad 4 korpusom. Doprinoeo je pobedi kod Linjija.

Žerom (Jérôme Bonaparte, 1784—1860), najmlađi brat Napoleonov, maršal Francuske. Učestvovao je u pohodu u Sen Domingu i na povratku se, da bi umakao Englezima, sklonio u Sjedinjene Države, gde se oženio. Ovaj brak je oglašen nevažećim. Pošto se oženio Katarinom od Virtemberga, postao je kralj Vestfalije. Nije pokazao sposobnost, i Napoleon ga je morao ukloniti sa komandantskog položaja u svojoj vojsci (1812), ali mu je opet dao komandu u kratkom ratu 1815.

Žirar (Girard Jean Baptiste, 1775—1815), francuski general. Istakao se u tesnacu Tesen i kod Austerlica. Borio se u Pruskoj, a zatim u Španiji, gde je odneo pobedu kod Okane. Za vreme pohoda 1813 odlikovao se kod Licena, gde je ranjen, i kod Drezdена. Zadobio je više rana kod Linjija i nekoliko dana posle toga umro.

Žomini (Henri Jomini, 1779—1869), francuski general i vojni pisac. U francuskoj vojsci bio je načelnik štaba Nejobog korpusa. Naročito se istakao u bici kod Baucena. Nezadovoljan zbog neunapredjenja, Žomini je prešao u rusku vojsku gde je dobio i čin i velike počasti. Ubrzo je otvorio Ratnu akademiju. U ratu protiv Francuske odbio je da aktivno učestvuje. Za svoga učenika Aleksandra II., čiji je on bio nastavnik, napisao je svoje poznato delo **Pregled ratne veštine**.

Zuber (Joubert Barthélemy — Catherine, 1769—1799), francuski general. Služio je u Rajnskoj i Italijanskoj armiji. Iстicao se energijom i hrabrošću. Za vreme pohoda 1796—1797 herojski se borio kod Montenota, Mondovija, Lodija, Kastiljona, Rivolija. Komandovao je Holandskom (1797), Majnskom i Italijanskom armijom (1798). Zauzeo je Pijemont bez otpora, ali je posle dao ostavku, a zatim 1799 ponovo preuzeo komandu i kod Novija u borbi sa Rusima i Austrijancima poginuo.

Jezičku redakciju izvršio
Dobrivoje Alimpić, prof.

*

Tehnički urednik
major
Slobodan Mitić

*

Korektori
Ružica Ivanović
Vera Trpković

*

Štampanje završeno januara 1957 godine
Tiraž: 3000

VOJNA BIBLIOTEKA

— inostrani pisci —

Izdala je dosada ove knjige:

I knjiga: General Ajzenhauer

OD INVAZIJE DO POBEDE

Rasprodato

II knjiga: Feldmaršal Montgomeri

OD EL ALAMEJNA DO BALTIČKOG MORA

Rasprodato

III knjiga: Kamil Ružeron

BUDUĆI RAT

Rasprodato

IV knjiga: Pukovnik dr fil. Bešlajn

RUKOVOĐENJE NARODNOM ODBRANOM

Rasprodato

V knjiga: Bazil H. Lidel Hart

STRATEGIJA POSREDNOG PRILAŽENJA

Studija ratnih primera od starih Grka do Hitlera, kojima pisac pokazuje udare na najslabija mesta neprijatelja.

Strana 397, cena 230 din.

VI knjiga: Kamil Ružeron

POUKE IZ RATA U KOREJI

Rasprodato

VII knjiga: Džordž Paton

RAT KAKVOG SAM JA VIDEO

Rasprodato

VIII knjiga: General Er

ARTILJERIJA — NEKAD, SAD I UBUDUĆE

Organizacija i upotreba francuske i nemačke artiljerije u Prvom svetskom ratu.

Strana 405, cena 300 din.

IX knjiga: Omar Bredli

USPOMENE JEDNOG VOJNIKA

Ziva istorija iskrcavanja i operacija američkih snaga u Africi, Italiji i Normandiji, kao i njihovo prodiranje do Elbe.

Strana 754, cena 600 din.

X knjiga: Pukovnik Lika

EVOLUCIJA TAKTIČKIH IDEJA

Uporedna studija razvoja francuske i nemačke taktike u Prvom svetskom ratu.

Strana 341, cena 300 din.

XI knjiga: J. O. Hiršfelder

ATOMSKA BOMBA I LIČNA ZAŠTITA

Najpotpunije naučno delo o fizičkom i biološkom dejstvu atomskog oružja i ličnoj zaštiti od njega.

Strana 490, cena 500 din.

XII knjiga: Maršal Papagos

GRČKA U RATU 1940/41

Dokumentovana građa o međusobnim odnosima balkanskih zemalja pred Drugi svetski rat i grčke operacije protiv fašističkog osvajača.

Strana 400, cena 400 din.

XIII knjiga: Džon Kresvel

RAT NA MORU 1939/45

Istorija svih zbijanja na moru u toku Drugog svetskog rata povezana sa operacijama na kopnu i u vazduhu.

Strana 457, cena 450 din.

XIV knjiga: Rozberi

BIOLOŠKI RAT

Knjiga razmatra pitanje proizvodnje i upotrebe bioloških sredstava u eventualnom budućem ratu kao i zaštitu od njih.

Strana 268, cena 280 din.

XV knjiga: General-pukovnik Peko Đapčević

ZNAČAJ I SNAGA MANEVRA

Studija manevarskih dejstava koja su nam omogućila da u našem Narodnooslobodilačkom ratu u najtežim situacijama ne samo sačuvamo i dalje razvijamo svoje oružane snage nego i da sami i u okviru opšte savezničke strategije odnosimo velike vojničke i političke pobjede.

Strana 638, cena 500 din.

XVI knjiga: General Šasen

ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA

Sveobuhvatno delo o operacijama na kopnu, moru i u vazduhu u Drugom svetskom ratu.

Strana 712, cena 600 din.

XVII knjiga: Svečin

STRATEGIJA

Interesantna studija iz oblasti strategije.

Strana 452, cena 450 din.

XVIII knjiga: Ajmansberger

TENKOVSKI RAT

Studija o upotrebi tenkovskih jedinica na osnovu iskustava iz Prvog svetskog rata.

Delo je u štampi.

XIX knjiga: Kamon

NAPOLEONOVI RATOVI

Pregled Napoleonovih ratova sa 67 skica u boji van teksta.

Strana 496.

XX knjiga: Karpov

OBALSKA ODBRANA

Studija o problemima obalske odbrane na osnovu iskustava iz I i II svetskog rata.

Delo je u štampi.

XXI knjiga: Mikše

TAKTIKA ATOMSKOG RATA

Razmišljanja o upotrebi atomskog oružja i obrani od istog.

Delo je u štampi.

XXII knjiga: Mideldorf

TAKTIKA U POHODU NA RUSIJU

Delo je u pripremi.

XXIII knjiga: Ajre

RATNA VEŠTINA I TEHNIKA

Delo je u pripremi.

XXIV knjiga: Prentis

CIVILNA ZAŠTITA U MODERNOM RATU

Delo je u pripremi.

XXV knjiga: Hill

VOJNI ŠTABOVI

Delo je u pripremi.

**VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA
»VOJNO DELO«**

*Poštanski fah 692. Tel. 20-421 — lokal 27-37
Beograd, Neznanog junaka ul. br. 38*

KAMON

NAPOLEONOVİ RATOVI

*

Cena 850 din.